

350930

42

3-33

Законик
ЛИТЕРАТУРНЕ

Закожижид ЛИТЕРАТУРНЕ

✓ 350930

Запорізька обласна
БІБЛІОТЕКА
ім. М. Герького

ПЕРЕВІРЕНО!

Запорізьке
книжково-газетне видавництво
1 9 6 0

ПЕРЕВІРЕНО

Ця книга складається з нових творів запорізьких письменників і літературної молоді. Виняток становлять лише глави з повісті «Відданість» Михайла Гайдабури, який поліг у бою при обороні Севастополя в роки Великої Вітчизняної війни. Глави взято з книги письменника «У морі» (видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1956 рік).

В збірнику представлені письменники, які вже мають окремі книги або активно виступають в обласній і республіканській пресі. Крім цього, подано твори значної групи молодих літераторів, які все активніше включаються в творчий процес, виступають з новими оповіданнями і віршами.

Запорізькі літератори славлять рідну Комуністичну партію, оспівують дружбу народів, розквіт України в братерській сім'ї радянських республік, творчу працю робітників, колгоспників, інтелігенції, їх боротьбу за дострокове виконання семирічки, а також художнім словом борються за міцний мир у всьому світі.

В книзі подаються короткі біографічні довідки про авторів.

Збірник присвячується Декаді української літератури і мистецтва в Москві.

Михайло Денисович

ГАЙДАБУРА

Народився в 1909 році в с. Вербовому, Пологиського району, Запорізької області, в сім'ї коваля.

У 1926 році вступив до комсомолу, потім закінчив робітфак у Києві і рік учителював у рідному селі. Після цього працював у газеті політвідділу Пологиської МТС. Військову службу відбував у Червонопрапорному Балтійському флоті. Після повернення з армії працював у Гуляй-Полі. Член КПРС з 1933 року.

Писати М. Гайдабура почав ще в своєму селі, спершу вірші, потім — прозу. Друкуватися почав як прозаїк.

В 1938 році в Києві вийшла перша книжка оповідань М. Гайдабури «У морі». В роки Великої Вітчизняної війни письменник був на фронті і загинув у бою при захисті Севастополя.

В післявоєнний період книга М. Гайдабури «У морі» виходила двічі: в 1953 році («Радянський письменник») і в 1956 році («Молодь»).

АНАТОЛІЙ ЖЕЛІЗНЯКОВ

З повісті «Відданість»

ЗНАЙДЕНА ПРАВДА

Мало спокою зазнав Анатолій Железняков в своєму житті. Ледве він звівся на ноги, як на його слабкі, ще не зміцнілі плечі селяка, викинутого злиднями в місто, навалилось всією вагою життя пролетаря. Воно давило і гнуло його, а він не піддавався, дивився на нього допитливими, здивованими очима і недовірливо думав: невже воно таке жорстоке? Ні, воно повинно бути кращим, бо навіщо ж тоді людині таке потрібне?

Його власний біль, що завдавало життя, і страждання

народу осідали в гарячому серці і скипались там у важкий, гнітючий камінь злоби і ненависті до старого світу, до його порядків, до тих, що підтримували ті порядки. Злоба Железнякова проривалась назовні буїними вихватками проти хазяїнів, і він кидав у їхні випещені пихаті обличчя лайливі слова:

— Ви не хазяїни заводів. Ви кровососи і сукніні сини.

Вигнаний з одного підприємства за норовистий характер, він ішов на інше, такий же палкий і непокірливий. І хто знає, як би пішло його життя, коли б не один випадок, про який Анатолій завжди згадує з глибокою сердечною вдячністю. Він працював тоді на Бутирському снарядному заводі в Москві. Стояв у черзі похмурих, з сірими обличчями робітників, щоб одержати заробітну плату. Касир не доплатив йому п'ять карбованців. Железняков зажадав пояснити причину вирахування. Касир, щуплий і злий дідок, висунув у віконце схоже на пожмаканий папір обличчя і закричав:

— Не затримуї черги! Так наказано! Звелять не дати нічого — не дам.

Железняков ударом кулака розбив красиву дротяну загородку, за якою сидів касир, і теж закричав:

— Гриб трухлявий, я повинен знати, чому розпоряджаються моїм заробітком!

В контору викликали голову військово-промислового комітету, управителя заводу. Він був у білому костюмі, широкоплечий, схожий на циркового борця. Дивлячись підпуклими очима повз Железнякова, став пояснювати:

— Постанова нашого комітету про збільшення робочого дня вам відома. Ви першим порушили її, не допрацювавши додаткових годин, чим дали нехороший приклад і іншим робітникам заводу. Отож комітет і ухвалив відшкодувати втрачений робочий час невеликим вирахуванням з вашого заробітку. Я сподіваюсь, що бутирці, як справжні патріоти, тільки підтримають наш захід. Війна, друже мій. Все—для перемоги над ворогом...

— Не бажаю!.. Не бажаю!..— вигукнув побагровілий Железняков.— Не бажаю свої гроші переливати в кулі, що будуть убивати таких же, як я. Сволота!..— і він кинувся до голови комітету з кулаками, але його піймав за руки літній робітник і докірливо промовив:

-- Ай, ай, молодий чоловіче. Хіба ж тут шинок, що ти з кулаками? Це ж таки завод...

Железняков, важко дишучи, вийшов з контори. За заводськими ворітьми його наздогнав літній робітник. Деякий час вони йшли мовчки. Потім в одному з провулків робітник зупинив Железнякова, надів окуляри в залізній оправі і пильно і строго подивився в обличчя буйного парубка.

— Що—воюєш проти війни?—спитав він.

Железняков оглянув робітника з ніг до голови неприязним поглядом і спитав:

— Ви що—співчуваєте їм? Чому не дали мені побити того тюленя?

— У-у, ти хлопець з характером, — сказав робітник, добродушно посміхаючись. — Люблю таких. Будьмо знайомі—Семен Петрович.

— Ну, Анатолій Григорович, — буркнув Железняков.

— Та ти не дмися, як те гиндича,—промовив Семен Петрович, штовхнувши ліктем Железнякова під бік. — Ходім до мене, поп'ємо чайку, прополощемо кишки. Проголодався, гляди?

Квартира була невелика—з двох кімнат, скромно мебльованих, але Железнякову вона здалася надзвичайно затишною. А, можливо, таке почуття в нього викликали гостинні і привітні господарі.

Випивши стакан жовтого німецького чаю, Семен Петрович звернувся до своєї дружини, яка весь час підливала в стакан Железнякову.

-- Ти б нас, мати, лишила самих.

І, надівши окуляри, знову пильно, але вже лагідно, побатьківському, подивився на Анатолія.

— Давно я приглядаюся до тебе,—сказав Семен Петрович.—Запалу воєнничого в тебе багато, але б'єш не в ціль, не з того кінця почав, та й не так.

— А як, звідкіля починати?—Железняков прожогом схопився з місця, перекинув недопитий стакан, стояв зніжковілий, мовчазний.

— Перш за все треба кинути тобі дві погані звички: розмахувати кулаками і лаятись,—продовжував Семен Петрович, витираючи шматком газети стіл.—Еге, я говорю серйозно. Ну, вилаєш, наб'єш морду одному, другому.

Тебе запроторять у тюрму, і кінець твоєї війни. Не годиться так, Анатолію Григоровичу. Треба діяти організовано. Запам'ятай—в цьому наша сила робітнича. І діяти треба не проти управителя—він що? Завертка. Куди покрутить хазяїн, туди й крутиться. Діяти треба проти уряду, проти всієї буржуазії. А на рішення військово-промислового комітету ми відповімо забастовкою. Це буде надійніше і дошкульніше твоїх кулаків.

Семен Петрович говорив тихо, неквапливо, і видно було, що думки його давно виношені і пережиті. Железняков сидів, зіпершись ліктями на стіл і поклавши підборіддя в долоні, і дивився захопленими очима на цього сивого, з високими скронями, робітника, який кожним своїм словом впевнено і легко розплутував складний клубок життя.

В кімнаті запали прозорі сутінки літнього вечора. За вікном глухо шуміла Москва, і Анатолій вперше відчув у своєму серці теплу і щемлячу любов до цього міста, яке мало в себе такого доброго і мудрого Семена Петровича.

Просидів Железняков у Семена Петровича всю коротку серпневу ніч. Повертався додому ранком, коли з-за сивих кремлівських стін показалися вогнисті коси ранкового сонця. Під сорочкою на грудях він притиснув, як знайдену правду, книжечку Володимира Ілліча.

ЗУСТРІЧ ВОЖДЯ

Площа біля Фінляндського вокзалу була залюднена, а демонстранти йшли і йшли з усіх кінців міста, і широкі вулиці Петрограда були схожі на ріки в повідь — шумливі, войовничі, бурхливі і грізні. Десятки духових оркестрів грали революційні марші, лунали пісні про волю і щастя, палахкотіли в білому світлі прожекторів прапори.

Багато робітників з околиць міста прибули сюди ще з дня. Мрячив уїдливий квітневий дощ, з Ладозького озера віяв холодний вітер, але вони не помічали нічого, у кожного з них було на устах одно ім'я: Ленін.

Анатолій Железняков з кількома матросами знаходився серед робітничих і солдатських представників у великому залі вокзалу.

Скоро після лютневої революції він кинув за борт остогидлої вимушеної плавучої тюрми чужий паспорт, по

якому жив, виїхав на Балтику, в рідну матроську сім'ю, ближче до Петрограда, де вирішувалась доля пролетарської революції, доля народу, доля країни. Ставши кочегаром мінного загородника «Нарова», він віддався з усією пристрасстю своєї кипучої натури громадській діяльності, про яку так давно і багато мріяв. Виступав на мітингах у флотських екіпажах і солдатських казармах, викриваючи облудну революційність тимчасового буржуазного уряду і закликаючи матросів, солдатів і робітників іти за більшовиками, які несли на своїх прапорах трудовому народові справжню свободу і рівність.

В цьому залі, в затіненому кутку, стояла друга група людей на чолі з Миколою Чхеїдзе.

Железнякова дратувала і тривожила присутність цього матерого меншовика з холодним поглядом під кошлатими навислими бровами. За чим він прийшов сюди? Чого він хоче від цієї зустрічі з Леніним?

Підлога залу здригнулася, знадвору почулося приглушене чохкання паровоза. Всі стрепенулися, стихли розмови. Железняков оправив бушлат, виструнчився. Мине кілька хвилин, і він побачить людину, яка перевернула його життя, якій він безоглядно звірив своє молоде серце і розум.

В котрий раз він перебирає слова привітання вождеві. Було радісно і страшно—дивись, не так щось скаже. Обернувся до свого товариша Остапа Гуденка, спитав упівголоса:

— Як думаєш—строгий він?

— Слова бойові в нього, — відповів Гуденко, — видимо, строгий.

Железняков ще хотів щось сказати Гуденкові, як на пероні вокзалу прогриміло «ура» і оркестри заграли «Інтернаціонал». Через кілька хвилин рвучко відчинились двері, і в супроводі невеликої групи людей в зал увійшов бистримі, рішучими кроками середнього зросту чоловік; на ньому було блаженське, з плюшовим коміром пальто, круглий, схожий на котелок капелюх, перед собою невміло тримав букет живих квітів. Робітники подались уперед. Железняков, лунко відбиваючи на кафельній підлозі крок, пішов через широкий зал назустріч Леніну. Матроса випередив Чхеїдзе і, мабуть, хотів подати Леніну руку, але

Железняков так повів на нього очима, що він відсмикнув руку, ніби опік її, і вона повисла в повітрі. Ленін зняв капелюх і зупинився перед матросом, дивився на нього примруженими, глибокими очима. Железняков тримав руку біля безкозирки, хотів сказати заздалегідь приготовлені слова і не міг: він ще й зараз був у полоні створеного власною уявою образу вождя.

Ленін узяв прикладену до безкозирки руку матроса, потиснув і вклав в неї квіти. Лице Ілліча, трошки змерзле, з дрібненькими променистими зморшками навколо очей, чимось нагадало Железнякову Семена Петровича, токаря з Бутирського заводу, і він враз відчув себе просто й невимушено, і вже зміг говорити, і сказав, що було у нього на серці:

— Дорогий товаришу Ленін... ми вас чекали. З'явилися у ваше розпорядження.

— Як настрої товаришів кронштадтців?—спитав Ленін і зразу ж рушив до робітників.

— Настрої, що треба—бойовий, хоч сьогодні на штурм капіталу.

Ілліч посміхнувся, сказав:

— Доведеться заждати. День штурму—попереду.

За кілька кроків від робітників перед Леніним стояв Чхеїдзе і швидко, наче боявся, що його переб'ють, заговорив:

— Товаришу Ленін, від імені Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів і всієї революції ми вітаємо вас в Росії...

Володимир Ілліч, примруживши очі, насторожено подивився на промовця, і Чхеїдзе поправив галстук, звів очі вгору і вже повільніше і суше продовжував:

— Але ми вважаємо, що головним завданням революційної демократії є зараз захист нашої революції від усяких на неї зазіхань як всередині, так і зовні...

Ленін відмахнувся лівою рукою, як від настирливої мухи, і почав розглядати з цікавістю розкішний, в золоті, зал. В групі Чхеїдзе невдоволено зашепотіли. Володимир Ілліч, не дослухавши до кінця повчаючої промови Чхеїдзе, звернувся до робітників і солдатів:

— Дорогі товариші солдати, матроси і робітники! Я щасливий вітати в вашій особі перемігшу російську рево-

люцію, вітати вас, як передовий загін світової пролетарської революції.

Ленін говорив недовго, але кожне його слово, як важке дорідне зерно, лягало в серця тих, до кого він звертався.

Оточений робітниками, солдатами і матросами, Володимир Ілліч виходив з вокзалу. Чхеїдзе стояв самотоко посеред залу.

Железняков ішов спереду, притиснувши до грудей букет, а вільною рукою відхиляючи цікавих, що тиснулись у двері. Від східців вокзалу до броньовика, освітленого прожекторами, стояли шеренги солдатів і матросів.

— Ой, іде!.. — вигукнув і захлинувся від радості жіночий голос.

— Іде!..—підхопили передні.

Натовп зашумував, колихнувся, натиснув на ряди шеренги.

— Привіт Леніну!!! — озвалась площа єдиним голо-
сом.

— Привіт!.. Привіт!.. Привіт!..—покотилось в місто за-
людненими вулицями.

— Мамо... мамо... та де ж він?.. Підніми вище, не ба-
чу...—благав дитячий голос.

— Он він, наше сонце красне!.. Он...

Ленін ішов вузенькою доріжкою між військових і при-
вітно, як давно знайомим, кивав головою. У багатьох сол-
датів і матросів на суворих, мужніх обличчях блищали
сльози радості.

Біля броньовика Железняков узяв Леніна під руку і
допоміг йому зійти на машину. Над стихлою і чекаючою
площею пролунали, мов грім, слова пролетарського вож-
дя:

— Хай живе соціалістична революція!..

...Ні, не бачив ще такого торжества робітничий Петро-
град, не переживав такої радості балтійський моряк Ана-
толій Железняков.

Ольга Петровна ДЖИГУРДА

Родилась в 1901 году в с. Печенеги, Харьковской губернии, в семье земского врача. В 1925 году закончила Харьковский медицинский институт и с тех пор работает врачом; с 1934 года живет и трудится в г. Запорожье.

В годы Великой Отечественной войны О. П. Джигурда находилась в рядах Черноморского флота в качестве военного врача, принимала участие в обороне Николаева, Севастополя, Кавказа. Награждена орденами Трудового Красного Знамени, Отечественной войны II степени и четырьмя медалями.

Военные события, в которых О. П. Джигурда принимала непосредственное участие, описаны ею в записках «Гибель «Абхазии», «Теплоход «Кахетия», «Подземный госпиталь».

Записки «Гибель «Абхазии» впервые были опубликованы в 1946 году в альманахе «Крым». В 1948 году в журнале «Знамя» были опубликованы записки «Теплоход «Кахетия», которые в том же году вышли отдельными изданиями в «Советском писателе» (Москва) и Крымиздате (Симферополь). В последующие годы они несколько раз переиздавались.

В 1949 году в журнале «Советская Украина» были напечатаны записки «Подземный госпиталь», которые издавались в следующие годы вместе с «Теплоходом «Кахетия».

В 1949 году «Теплоход «Кахетия» был переведен и издан в Польше и Чехословакии.

Ольга Джигурда — член Союза писателей.

ИХ БЫЛО ВОСЕМНАДЦАТЬ

Из записок военно-морского врача

Как-то, сдав дежурство по госпиталю, я около девяти часов вечера направилась домой, в общежитие. Жили мы недалеко от госпиталя по проспекту Плеханова. Дом, где находилось наше общежитие, помещался в конце длинного двора, тянувшегося почти через весь квартал. Погода была скверная: дул холодный ветер, шел дождь. Дождь

превратился в ливень, и я остановилась у входной двери какого-то дома, надеясь укрыться под небольшим навесом.

Дверь приоткрылась, меня кто-то дернул за рукав шинели, и я услышала знакомый голос нашей санитарки Дарьи Ивановны:

— Заходите к нам, Ольга Петровна. Переждите дождь!

Я вошла в темную прихожую. Дарья Ивановна повела меня через коридорчик в крытую застекленную веранду. Здесь ярко горела электрическая лампочка, потрескивали дрова в железной печурке, закипал чайник; за обеденным столом, уставленным тарелками, чашками, сидели люди; посредине стола красовалось большое блюдо с традиционным грузинским блюдом — лобио, по-русски — фасолью.

— Заходите, заходите, Ольга Петровна!—приветливо приглашала Дарья Ивановна. — Здесь на квартире живут наши люди.

— Пожалуйте к печке, товарищ военврач, — поднялся с корточек госпитальный шофер Потапов. Он топором стругал щепки для «буржуйки». — Ноги, наверное, промокли? Садитесь на табуретке. Сушитесь.

Навстречу мне поднялись санитарка Маруся и хозяйка квартиры—супруги Кикнадзе: высокий длинноносый грузин в мягких сапогах и суконной рубаше, сшитой на манер косоворотки, но застегивающейся молнией, и его жена — черноволосая женщина в темном платке.

Хозяин пожал мне руку и пригласил сесть за стол. Я поблагодарила и, сняв шинель, села у горячей печурки. Мое внимание привлекла к себе полная женщина с бледным лицом. Она сидела в центре стола: тут же, припав к ней на плечо, сидела худенькая заплаканная девушка.

— Нашла пропажу, — заметив мой взгляд, устремленный на женщину с девушкой, объяснил Кикнадзе.—Настасья Петровна сегодня приехала из Армавира. Ее дочь Лида у нас квартирует. Знакомьтесь.

— Очень приятно познакомиться,—солидно ответила Настасья Петровна, глядя головку дочери.—Вы нас извините: мы все плачем от радости, что нашли друг друга.

— Они потерялись, а теперь нашлись,—вставил Кикнадзе.

— Где же вы потерялись?—спросила я.

— В Армавире. В августе отступали с эшелоном. До Армавира доехали—немец стал бомбить. Мы все разбежались, попрятались... и потерялись. Когда немец отбомбился и улетел, уже наступили сумерки. Наш эшелон ушел. Искала я Лиду, искала и не нашла. Да перестань плакать-то!

Она опять погладила голову дочери.

— Хожу, хожу среди обломков, ищу, ищу—нет моей Лиды,—продолжала Настасья Петровна.—Все пути около станции исходила. Ищу и плачу... Исчезла девочка. Тут соседка по вагону мне сказала, что Лида поцепилась на какой-то вагон другого поезда и уехала... А я осталась.

— Мне же сказали, мама, что вы в том вагоне находитесь,—прерывающимся голосом сказала Лида, сморкаясь.—Я и поцепилась на ступеньки вагона, а потом меня какой-то мужчина втащил в вагон. Всю ночь стоя ехала в коридорчике. Так тесно было, что пройти в вагон не смогла.

— Ну и хорошо, что ты уехала,—глубоко вздохнув, сказала Настасья Петровна. — По крайней мере была среди своих людей, не видела этих иродов, не натерпелась страху и обид.

Настасья Петровна говорила ровным голосом, медленно, как будто с трудом.

— Вы мало кушаете, геноцвале,—засуетился хозяин, схватил ложку с намерением положить новую порцию лобио на тарелку Настасьи Петровны.

— Благодарю,—сказала Настасья Петровна и отодвинула тарелку.—Я опасуюсь сразу много есть. Изголодалась очень, даже пухнуть начала.

— А чайку хотите?—предложил хозяин.—Вы не стесняйтесь.—Он налил чашку душистого чая, положил в нее два больших куска сахара, помешал ложечкой и подморгал дочери:

— Ну, ну, товарищ Лида, ухаживайте за мамой! Зачем плачете? Радоваться надо—мама приехала!

— Спасибо,—поблагодарила Настасья Петровна, принимая чашку с чаем.—Мы и так вам очень обязаны: мою Лиду приласкали, приняли к себе, на работу устроили, а тут еще и я приехала. Стесняем вас.

— Ну, ну!—заулыбался хозяин и замахал руками.—

Как же не помочь своему человеку в беде! Устроим и вас. Вы поправляйтесь.

Ветер дул порывами, бросая о стекла крупные частые капли; ливень стихал.

— А вы, мамаша, все это время были в Армавире? — спросил Потапов, отрываясь от своего занятия — строгания щепок.

— Все время в Армавире была, пока его не освободили.

— А вы восемнадцать пленных моряков видели? Слышали, как они пели? Видели, как они дрались? — снова спросил Потапов.

— Видела и слышала.

Потапов поднялся:

— Мамаша, дорогая, расскажите!

— Ну, ну, — замахал руками Кикнадзе. — Человек устал, спать хочет, отдыхать пора! Завтра расскажет.

— Никак невозможно откладывать до завтра. Завтра я за картошкой поеду; дня три проезжу. Расскажите сейчас, мамаша!

Он умоляюще приложил руку к груди.

— Ладно, расскажу! — согласилась Настасья Петровна, допивая чай.

Дарья Ивановна отложила свое шитье в сторону и, склонив голову на руку, приготовилась слушать.

Санитарка Маруся сидела за столом, тихенькая, присмивевшая, и ее голубые глаза были печальны: очевидно, ей вспомнилась мать, оставшаяся в оккупации.

— Несколько дней я ходила по путям в поисках Лидочки, — начала свой рассказ Настасья Петровна, — и однажды ночью, присев на лежащий на земле мешок, расплакалась. Кругом было темно, валялись обломки вагонов, камни, доски... Так мне стало тоскливо и страшно, что я заплакала громко, навзрыд. Ко мне подошел какой-то мужчина, тронул рукой за плечо и спросил:

— Чего плачете? Что случилось? Расскажите — легче станет.

Мужчина сел рядом и, пряча огонь от спички под пиджаком, закурил. Плача и всхлипывая, я рассказала ему о своем несчастье. Мужчина молча курил, потом бросил папиросу на землю, затушил ее сапогом и, опять

тронув меня легко за плечо, решительным тоном сказал:

— Пойдемте!

— Куда? — спросила я и снова заплакала.

— Ко мне пойдемте,—пригласил мужчина. — Я здесь недалеко от вокзала живу. Не бойтесь. Я — железнодорожник, Иван Кузьмич, живу с женой. А вы чем занимались?

Я назвала себя, сказала, что работала поваром в заводской столовой.

— Ну что ж, пошли! Потеснимся, приютим вас. Это ваши вещи? — спросил он и потрогал мешок, на котором я сидела.

— Нет, со мной осталась только плетеная корзиночка, — ответила я и встала, решив идти к Ивану Кузьмичу. Деваться-то некуда!

Иван Кузьмич пощупал лежавший на земле мешок. В нем оказались сухари.

— Возьмем, Петровна? — нерешительно спросил он. — Хозяина ему, верно, не найти.

— Возьмем, Кузьмич, — ответила я.

Иван Кузьмич взвалил тяжелый мешок на спину, и мы пошли.

— Как же нас потом выручили эти сухари! — вздохнула Настасья Петровна.

— Привел меня Иван Кузьмич к себе домой. Жил он недалеко от вокзала в боковой улочке, в маленьком домике. Жена его Луша, Лукерья Потаповна, молодая, но сварливая женщина, приняла меня довольно приветливо. Луша ругала мужа за то, что он не увез ее из Армавира. А я так думаю, что Иван Кузьмич по каким-то секретным делам остался, потому что он часто уходил из дому, что-то прятал. Луша злилась и собиралась идти пешком в Туапсе. Иван Кузьмич отмалчивался.

Сначала в Армавире народу было много: куда ни пойдешь — все люди, люди... с детьми, с поклажами... А как только немцы в город зашли — куда и люди подевались! Выглянешь на улицу — пусто, ни души. Стал город, как мертвый. Обломки вагонов, разрушенных домов, грязь, бревна — так и валялись, никто их не прибирал! Хлеба не было, есть нечего. Иван Кузьмич днем прятался, а ночью уходил куда-то. Сидели мы целыми днями в запер-

той хате, на улицу и не показывались. Тоска смертная! Делать ничего не хочется, да и нечего делать-то! Выглянешь в окно, увидишь немецкую рожу — жить не хочется. Забежит иногда кто-нибудь из соседей, посидим, поговорим и разойдемся. Аресты пошли, грабежи. Слава богу, наш домик был маленький, невзрачный с виду, как бы прилепленный к большому дому — к нам немцы не заходили. А в доме напротив жили немцы: пошли у них песни, пьянки...

Фашисты расклеили объявления: туда не ходи, того не делай, то запрещено, того нельзя, и за всякое слушание — расстрел. Сидим в хате, молчим, только и ждем ночи, когда Иван Кузьмич за новостями о нашем фронте сходит. А новости-то все были нехорошие — отступали наши, оставляя города. Немцы до Волги дошли, у Сталинграда остановились; Кубань заняли, Новороссийск, до Моздока добрались.

Иван Кузьмич реже стал приходить домой; уйдет ночью и нет его несколько дней. Так прошел сентябрь, наступил октябрь. Дни стояли погожие, хорошие, теплые, но иногда перепадали дожди. В одну из дождливых ночей Иван Кузьмич ушел и отсутствовал, кажется, с неделю; вернулся опять в дождливую ночь и стал торопить Лушу:

— Собирайся скорей! Уходим отсюда! Вас, Настасья Петровна, взять с собой не могу! Оставайтесь в нашей квартире, распорядьтесь ею по своему усмотрению. Если соседи спросят, куда девалась Луша, скажите, что пошла в станицу менять вещи на продукты. Собирайся скорей, Луша, некогда!

Луша заторопилась, оделась потеплей, взяла с собой небольшой узелок с сухарями и они ушли. Перед уходом Иван Кузьмич пристально посмотрел на меня и сказал:

— Хочу дать вам небольшое поручение: передайте вот это!

Он протянул мне записку, сказал адрес; велел найти дом и после условленных слов передать записку. Я согласилась выполнить поручение. Дал мне записку Иван Кузьмич и сказал:

— Дело не очень спешное; передайте, когда сможеге.

Они ушли, а я осталась одна. Темно, шел дождь, свистел ветер. Посидела я в темной комнате и решила в ту же

ночь доставить записку. Вышла на улицу: страшно, тихо, темно, ни огонька. Только в доме напротив, у немцев, был шум, играла музыка.

Пошла закоулками, под домами и заборами. Пришла на улицу, на которой нужный мне дом стоял, вдруг — патруль. Идут два немецких солдата, а я как раз улицу перехожу. Перепугалась я да в канаву и прыгнула, а в канаве — вода! Спряталась, солдаты прошли мимо, не заметили; долго я в канаве лежала, боялась выглянуть, наконец, немцы завернули за угол; я вылезла из канавы, пошла, и только стала к дому подходить — опять патруль! Я побежала, спряталась за углом дома, а потом направилась домой; побоялась возвращаться. Пришла домой, выполоскала мокрую, грязную одежду; затопила печь, чтобы мокрую одежду и туфли высушить, легла на кровать и заснула. А утром пришли с обыском. Револьвером мне грозили:

— Где хозяин и хозяйка?

— Не знаю, — говорю, — я хозяина не видела с тех пор, как вы в город пришли, а Лукерья Потаповна пошла в станицу менять платье на хлеб.

Так они ни с чем и ушли, а я сильно заболела. Простудилась, видно, лежа в канаве: жар у меня был, ноги пухнуть стали. Думала, что умру. Нет, выжила.

Записка при мне была, спрятанная. Придут, думаю, брать будут — проглочу ее, как в романе где-то читала. Никто меня не лечил, сама выздоровела. Заходила ко мне каждый день соседка, приносила суп. Сухарики грызла, их у меня осталось немного.

Через несколько дней мне легче стало. Лежу одна: тихо, холодно. Вдруг в окно мне постучала наша соседка и крикнула:

— Бежим на главную улицу. наших пленных везут!

Вышла я на крыльцо, соседка вперед побежала, и я, шатаясь от слабости, пошла за ней.

Выходим на главную улицу и видим: посредине мостовой идут моряки в черных грязных брюках, в тельняшках; некоторые в гимнастерках, грудь нараспашку — видны тельняшки. Шли они по три-четыре человека в ряд. Их было восемнадцать. Руки моряков связаны веревками назад. Впереди шел немецкий офицер с револьвером в руке; по

бокам шагали человек тридцать немецких солдат с автоматами и винтовками.

Шли моряки молча, опустив головы. Вдруг один, широкоплечий такой, с большим чубом, запел громким голосом:

Вставай, проклятьем заклейменный,
Весь мир голодных и рабов.
Кипит наш разум возмущенный
И в смертный бой вести готов!

Как услышала я родную песню, так у меня сердце и зашлось от волнения! Остальные моряки подхватили запевалу, да хором как грянули, так у меня слезы сами собой и закапали. Сначала пели нескладно, не в лад; а потом полилась у них песня стройно, громко, как будто и впрямь звала итти «на смертный бой!»

Немецкие солдаты набросились на поющих моряков, стали их избивать прикладами! По спине, по голове, по лицу били; одному матросу разбили ухо — потекла кровь. Тогда чубатый моряк, запевала, со всей силы ударил немецкого солдата ногой в живот; солдат упал. А моряк громко крикнул:

— Гады прокляты, скоро придет вам конец. Не уйдете живыми из России!

И продолжал петь:

Мы наш, мы новый мир построим,
Кто был ничем, тот станет всем!

На звуки знакомой песни стали сбегаться люди. Открывались окна, распахивались двери, выбегали из домов женщины, дети, старики. Со всех сторон сбегался народ. Какая-то старенькая женщина во весь голос заголосила:

— Родненькие ж вы мои! Куда же вас ведут? На смерть! О, господи! Царица небесная!

Толпа росла и бежала за пленными. Многие плакали. Краснофлотец с большим кровоподтеком на лице громко крикнул, обращаясь к нам, к толпе:

— Товарищи, не плачьте, не падайте духом! Наши скоро придут!

Немецкий офицер стал что-то кричать; солдаты продолжали избивать моряков, а те, отбиваясь, запели другую песню:

— В бой за Родину!

Я обхватила дерево руками; чувствовала, что дрожу мелкой дрожью и от слабости и от волнения. Спазмы сжали мне горло...

А народу все прибавлялось; со всех переулков навстречу морякам бежали люди: будто эта песня разбудила полумертвый город и люди, забыв всякий страх, сбегались на ее зов. Я собрала последние силы и побежала за толпой.

Навстречу по тротуару шел немецкий офицер, ведя под руку нарядную девку, у которой в руках были белые булки. Девка остановилась, что-то сказала офицеру; тот подозвал к себе солдата из охраны, отдал ему булки и велел передать морякам. Солдат взял три булки и, что-то лопоча по-своему, протянул их морякам.

Один из краснофлотцев с возмущением крикнул:

— Ешь сама, гадина!

Другой краснофлотец плюнул солдату в лицо и сказал:

— Паршивая тварь, не уйдешь живым с нашей территории!

Его сейчас же так сильно ударили прикладом по голове, что он зашатался, но товарищи плечами поддержали его и громко запели новую песню:

Прощай, любимый город,

Уходим завтра в море...

Ярко светило солнце, небо было безоблачное, синее. Моряки шли по мостовой, поднимая тучи пыли, с гордо поднятыми головами, громко распевая родные песни, как на параде. За ними бежала толпа людей.

Охрана, не переставая, била их, а моряки отбивались ногами и головами, плевали солдатам в лицо и продолжали петь.

Я шла за ними со всеми и по моему лицу текли слезы; я не могла их унять. Записка, спрятанная на груди, жгла меня. Глядя на моряков, я клялась сама себе, что сегодня, хоть на четвереньках, доставлю ее по назначению.

Они запели еще одну песню:

Раскинулось море широко,

И волны бужуют вдали...

Мы сопровождали моряков до ворот тюрьмы. Когда тюремные ворота открылись, зубатый краснофлотец оста-

новился, повернулся к нам, к народу, и громко сказал:

— Прощайте, товарищи! Не унывайте, уничтожайте гадов! Скоро придут наши! Советских людей нельзя покорить!

Немецкий солдат размахнулся и хотел ударить его по лицу, но моряк увернулся от удара и ткнул ногой солдата в живот; тот свалился. Из тюремных ворот выбежали еще немецкие солдаты, навалились на моряков и поволокли их за ворота.

Мы долго стояли под стенами тюрьмы; оттуда доносилась к нам матросская песня. Потом она затихла. Люди со взволнованными лицами стали расходиться домой.

С помощью соседки я еле добралась до своей хатенки и почти без сознания свалилась на кровать.

— А записка?—с нетерпением спросил Потапов.

— Записка в ту же ночь была доставлена по назначению,—тихо ответила Настасья Петровна и вытерла платком усталое лицо.

Наступило молчание. В соседней комнате часы пробили одиннадцать.

Кикнадзе поднялся:

— Ой-ой, уже одиннадцать часов! Мне пора на завод!

Он торопливо высморкался, вытер глаза и быстрыми шагами пошел к себе в комнату. Санитарка Маруся тихонько плакала.

Дарья Ивановна задумчиво сказала:

— Их на смерть, на муки вели, а они родные песни пели! Значит, не подчинились врагам!

Потапов в восторге вскочил:

— Дарья Ивановна, вы понимаете? Их вели на смерть, а они плевали палачам в морду, называли их гадами и призывали к борьбе! Вот что значит наш моряк! Вот что значит—советские люди! Понимать надо! Настасья Петровна, что вы еще знаете об этих моряках? Откуда они? Как попали в плен? Что с ними сделали немцы?

— Ничего не знаю. В Армавире остались ямы, куда немцы бросали замученных и казненных людей. Вот отрывают их, может быть, узнаем.

Настасья Петровна устала от длинного рассказа. Она еще больше побледнела.

Кикнадзе ушел. Его жена, Елена Александровна, при-

гласила Настасью Петровну в комнату, чтобы уложить спать.

На следующий день Дарья Ивановна сказала мне, что Настасья Петровна серьезно заболела и утром не смогла встать с постели. Елена Александровна вызвала врача из поликлиники. Потапов на госпитальной машине бережно доставил больную в стационар.

Я несколько раз заходила к Кикнадзе узнать о состоянии ее здоровья.

Георгий Николаевич Кикнадзе работал токарем на каком-то заводе, Елена Александровна хозяйничала дома. У них была небольшая квартирка из двух комнат, одну из них они отдали эвакуировавшимся из родных мест людям.

В комнате, которую занимали хозяева, на стене висел большой портрет юноши с приветливым, улыбающимся лицом.

— Сын, Виктор, — объяснила Елена Александровна. — Служит в Красной Армии в танковой части. Младший лейтенант. Пишет, что на танке сражается.

Она доставала письма сына и читала из них отдельные выдержки, полные бодрости и сыновней любви. Письма были написаны на грузинском языке, и Елена Александровна переводила их на русский язык.

Георгий Николаевич был всегда оживлен и приветлив. Он очень любил общество, и когда бывал дома, то всегда приглашал к себе на ужин или соседей, или своих квартирантов.

Когда Настасья Петровна выписалась из больницы, Кикнадзе приняли ее к себе в дом, как родную.

Первое время, пока Настасья Петровна была еще очень слаба, Елена Александровна ухаживала за ней, как за своим близким человеком.

Георгий Николаевич уговаривал Настасью Петровну поступать на работу к себе на завод в ученики токаря. Настасья Петровна не решалась.

— Я не сумею работать токарем. Вы меня лучше по кухонной части определите, хоть судомойкой. Дело для меня привычное; я с малых лет на кухне работаю,—уговаривала она Георгия Николаевича.

В конце концов, Георгий Николаевич убедил Настасью Петровну, и она поступила работать в цех.

Хоч це й дійсність—
не віриться все ж,
Що немає у світі чудес.
Де руді сумували горби,
Де чорніли глибокі яри,
Там будинки ростуть щодоби,
Розіслались
широкі двори.

...Тут колись Вознесенка була,
Пискотіли курчата в траві.
Вся краса і принада села—
Сонні вулиці, тихі, криві...

Хто ж могутній, враз випрямив їх,
Кран поставив комусь на город?
Це—прекрасний у діях своїх
Вічний зодчий—звитяжець-народ.

Запоріжжя! Ти—місто чудес.
В нас вони постають день і ніч.
Творить казку нову Дніпрогес,
Є в ній слово й минулих сторіч.

Силу ми узяли від батьків.
Перемог
назбирали квіток.
І вплітається слава віків.
В слави нашої красний вінок.

ПРОЯСНЮЙСЯ, НЕБО!

Царів, кривавих шинкарів,
У пута кутії окуй.
В склепу глибокім замуруй.

Т. Г. Шевченко

Стою серед поля. Навкруг—ні душі.
Від сонця сховалась роса в спориші.
Серезжки на житі вітрець ворухнув
І запахом степу на мене дихнув,

А я задивився на небо. Воно—
В принадливий всесвіт відкрите вікно.

О, небо широке, ясне, голубе!
З дитинства всім серцем люблю я тебе,
Люблю так, як люблять весну солов'ї.
Ти—пісня про щастя, ти—мрії мої,
Ти—святості символ, величчя зразок,
Про тебе в нас буде багато казок.

Та вічна твоя чистота і краса
Чим далі, то більше марніє, згаса.
Блакитний твій шовк, що весь світ укрива,
Хтось в чорній злобі на шматки розрива
І попелом в сонячне око жбурля,
Щоб хліб колосить перестала земля,
Щоб ми в променевій хворобі гнили,
Щоб цілі народи в могили лягли.
Поглянеш угору—хоч хмар і нема,
На землю спадає не синь, а пільма.

А хто ж то отак божеволіє? Хто
У серце моє мов забив долото—
У серце, в якому любов до людей
Жива, непідробна, як радість дітей?

То п'яні від люті нащадки царів,
Нащадки кривавих отих шинкарів.
Тепер вони звуться—війни палії,
В них очі гієни, а зуби змії...
Я знаю, що їх не схопи, не спини—
Великого лиха накоять вони.

Тому я хотів би усіх їх спіймать
І в кутії пута навік окувать.
Коли б їх ковтонув замуrowаний склеп--
Тоді б ще буйніш колосився наш степ,
Тоді б і ти, небо, у кожній добі
Було, як це треба і нам, і тобі:
Мовчало при сонці, гриміло в дощі,
Тримало хмаринки, мов білі кущі...

Як бачиш, на добре настроївся я.
Раз більшає сила людська, то й моя,
Бо ми—всюдисущі, ми всі як один:
Ми—шуми лісів, ми—цвітіння долин,
Ми—роздуми гір, ми—кипіння морів...
Скрізь—сила незборна Землі трударів!

Прояснюйся, небо! Сіяй, голубій,
Тобі не загрожує атомний бій,—
Як миру і щастя зоря золота,
Новий наш супутник над світом літа.
Не вибухи бомб є наш крок до мети,
А смілий порив у незнані світи.

Стою серед поля з піснями в душі.
Край шляху сховалась роса в спориші.
Сережки на житі вітрець ворухнув
І запахом степу на мене дихнув,
А я задивився на небо. Воно—
В міжзоряний простір відкрите вікно.

ОСІНЬ

Ще тепло!..

Жарко!..

Але осінь

Глейком забарвлює поля.
Мовчать пташки, линяє просинь,
І ніби в сон впада земля.

Вже кукурудза достигає,
На вітрі сухо шелестить...
Та пісня праці не змовкає,
І серце в радості не спить.

Жнива пахучі одшуміли
Ясною зливою зерна.

Але земля не обідніла—
Рясніє знов
                                добром вона.

Схилили голови жовтаві
Дебелі соняшники вряд.
Укісних трав густій отаві
Ти, як весні зеленій, рад

А ген баштан.

                                Увечір синій
Там тиша, спокій і краса,
І молодик, мов скибка дині,
Над тим баштаном нависа.

О, рідна земле, добра мати,
З любов'ю ти годуєш нас.
Тебе нам щастям засівати
Ясним, доріднішим щораз.

Так сіймо ж в пору пречудову,
Не гаймо доброго часу,
Щоб наше поле знову й знову
Несло багатство і красу.

Петро Павлович

РЕБРО

Народився в 1932 р. в с. Білоцерківка, Запорізької області, в родині колгоспника. В 1953 році закінчив Запорізький педагогічний інститут і був призваний до лав Радянської Армії. З 1956 року працює в пресі.

П. Ребро член КПРС з 1953 року.

Перший свій вірш надрукував у піонерській газеті «Зірка» в 1946 р., а з 1949 р. друкується в журналах і альманахах.

В 1955 році у видавництві «Радянський письменник» вийшла перша книжка поета «Заспів». Потім вийшли: книга поезій «Вітер з Дніпра» («Молодь», 1957), збірка сатири і гумору «Проти шерсті» («Радянська Україна», 1958), книжки для дітей «Сонечко», «Чому заєць косоокий» (1958), «Найсмачніші огірки» (1959). В результаті поїздки поета за кордон з'явилась книга нарисів і віршів «У сусідів по планеті» (1960). Поставлена також п'єса П. Ребра — драматична поема «Любов сильних», написана у співавторстві з В. Захаровим.

Петро Ребро — член Спілки письменників, голова обласного літературного об'єднання.

ОДА ЗАПОРІЖЖЮ

Хто побачить тебе хоч на мить,
Запоріжжя,
Той не може тебе не любить,
Запоріжжя,
Твої стяги-заграви,
Твої вулиці слави,
Твоїх гордих людей, Запоріжжя.

Твої щогли у далеч пішли,
Запоріжжя,
Твої труби до неба сягли,
Запоріжжя,
Твоя сталь, ніби пісня,
Прославляє Вітчизну,
Прославляє наш край—Запоріжжя.

Ти—володар усіх моїх дум,
Запоріжжя,
Я любитиму вічно твій шум,
Запоріжжя,
І вогні Дніпрогесу
Що відбились у плесі,
Мов медалі за труд, Запоріжжя.

РОДИЧІ СОНЦЯ

Сталевари мої—горда слава дніпровського краю,
Ваша праця—то подвиг, то заспів майбутньому дню.
Сталь сама у печі народитись не може, я знаю,
І не досить для цього руди чи, приміром, вогню.
Навіть рук найсильніших для цього, їй-право, замало,
Що ті руки, якщо тільки піт вони знали рясний.
Треба волю для цього, до того ж міцнішу металу,
Треба справжнє натхнення і розум для цього ясний.
А до всього ще душу красиву і сонячну треба,
Бо безчесній душі не підкориться світлая сталь—
І не вродять хліба, і не злине супутник у небо,
Дніпрогеси не встануть, щоб щедро осяяти даль.
Сталевари мої, богатирське прославлене плем'я,
Ваші очі орлині і помисли ваші дерзкі.
Відчуваю, що з вами міцнію й расту з кожним
днем я,
Бо я з вами земляк,
а ви—родичі сонця близькі.

Спасибі, доле, що нам судила
У цьому краї пізнати світ.
Спасибі, нене, що ти навчила
Дзвінкої мови з дитячих літ.

Спасибі, рідні простори-ниви,
І вам, любисток і мак-видяк.
Я тим багатий, я тим щасливий,
Я тим горджуся, немов юнак,

Що ви є в мене!
А ще є друзі,
Є місто, котрому я—мов син,
Є височенні тополі в лузі
І жито, сяюче від росин.

Є сиві кручі, що Дніпр голубить,
І є пісні. Та які ж пісні!
Хто їх полюбить, той не розлюбить
І не зречеться і на вогні.

Живи ж і здрастуй, мій краю отчий,
Де хліб—мов сонце, повітря—мед,
Де кожен другий—коваль чи зодчий,
Де кожен третій—
в душі поет.

СТАРИЙ СТАЛЕВАР

Йде сивобровий чоловік,
У вуса усміхається...
Біля вогню він цілий вік,
Вогонь же з дужим знається.

Підків не гне, щоправда, він,
Та лиха в цім не відає,
Бо ж сам мартен десятки змін,
Мов з рівним, з ним бесідує.

Не вміє красно говорить
Ще й на базік він гримає,
Що сталь у того «пригорить»,
Хто язика не стримує.

А сам всю душу в труд вклада
Й не перебільшу, звісно, я:
В його руках проста руда
Стає металом-піснею.

Коли ж пізніше стане сталь
Машинами, верстатами,
Про душу світлу, мов кришталь,
Вона усім співатиме.

РАНОК У МІСТІ

Хтось на сході підсвічує хмарку,
Десь невидимі птиці ячать...
Виповзають трамваї із парку,
Розганяючи сон, дзеленчать.

На шліфовані смужечки колій
Впали краплі роси, наче ртуть,
А на обрії темні тополі
Пізні зорі по небу метуть.

Шарудить перший лист під ногою —
Це вже осінь свій знак подає.
Дніпрогес голубою дугою
Із туману, мов спалах, встає.

Вітер з поля повіяв духмяно,
Хлюпа запахом хліба до віч...
Прокидайсь, моє місто кохане!
За тобою я скучив

за ніч.

Иван Васильевич КАШПУРОВ

Родился в 1926 году в с. Калиновке, Ставропольского края, в семье крестьянина. С 1943 года по 1949 год служил в Советской Армии. Стихи начал писать с детских лет, печатается — с 1949 года.

Учился в Литературном институте имени М. Горького, который окончил в 1957 году, потом работал в редакциях газет, в настоящее время — в редакции «Запорожской правды».

И. Кашпуров — член Союза писателей. Вышли его книги стихов: «Дыханье степи» (Ставрополь, 1956), «Над семью курганами» (Ставрополь, 1958), «Родины почетный сталевар» (Запорожское областное издательство, 1959). Работает и в области перевода поэтов братских республик на русский язык.

ГОРОД СПИТ

Настоялся сумрак теплой ночи
На летучем аромате трав.
Засыпает город мой рабочий,
Улицы,
как руки, разметав.

Легкий ветер веет иван-чаем,
Тишина такая — не вспугни.
Лишь вода днепровская качает
Бакенов манящие огни.

Сотни звезд срываются
И с плеском
Падают в реку со всех сторон
И плывут, как золотые блески,
Мимо Запорожья
На Херсон...

Город спит до первого трамвая,
Весь в огнях неоновых реклам.
Но не спят заводы, поднимая
Шапки дыма к мирным небесам...

Бьется пламя пойманной кометой,
Вьется вихрем,
солнца горячей.
Третью плавку выдают до света
Горновые доменных печей.

ХОРТИЦА

Старый дуб
под знойным ветром горбится,
бьется в небе жаворонка трель...
Хортица,
былинный остров Хортица, —
вольницы казачей колыбель.
Провода высоковольтной линии,
провисая меж стальных опор,
небеса расчерчивают синие,
в полуденный тянутся простор.
Ветерок бежит по виноградникам
к дальним рощам,
где,
летя в зенит,
золотым
неповторимым праздником
лето пионерское звенит;
где играют хлопцы —
коренные
жители днепровской стороны...

Гляньте, атаманы курсные,
из своей глубокой старины,
узнаете ль, батьки седоусые,
Хортицу в дубравах гомонких,
а в мальчишках с чубчиками русыми
радных праправнуков своих?...
Пусть столетья долгие потемками,
пропастью меж нами пролегли —
можете гордиться вы потомками —
Хортицу мы вольной сберегли.
Сберегли мы песни ваши ратные,
думы задушевные поем,
и плывут они в часы закатные
над седым
медлительным Днепром...

ОСЕННЯЯ БАЛЛАДА

С куста на куст перелетают зяблики
и стряхивают желтую листву.
Последние антоновские яблоки
зарю глухо падают в траву.
Иду я в сад.
Над старыми деревьями
задумалась осенняя пора,
и кажутся мне древними-предревными
мои ребячьи звонкие утра.
Я тут знаком был с каждою тропинкою,
с ключами гомонкими был знаком,
с любой пичугой и любой травинкою
мог говорить понятным языком.
Я тут зимою заячьими, лисьими
петлял следами —
шапка до бровей,
а летом ветки ласковыми листьями
тут гладили меня по голове...
Ребячьи годы,
были вы иль не были,
или отстали где-то по весне?

Цветастее, причудливее небыли
я вас увидел нынче, как во сне.
Ребятчи годы,
вы катились дорогами
к степным курганам в копнах курая,
где грезил я далекими дорогами,
манившими в далекие края.
И вот сегодня мягкими отавами
иду я в детства золотого сад.
Медлительными грустными октавами
деревья надо мною говорят.
И не пойму я —
ласково ли, строго ли
лучится солнце в зябкой синеве.
Но ветки груш меня украдкой трогали
и гладили листвою по голове.
А я, давно привыкший к расставаниям,
проститься с детством встреченным
не смел.
Свою любовь к дорогам,
к расстояниям
я объяснить сегодня б не сумел...
Качаются на тонкой ветке зяблики.
Не бойтесь, птахи, — я вас обойду.
До новых встреч,
антоновские яблоки!
Прощай,
мир детства в сказочном саду!

КАРТОШКА

Знакомая в поле дорожка
в далекое детство ведет.
Куда ни посмотришь —
картошка
сиреневым,
белым цветет.
Где зонтик ажурный укропа
хранит огородный покой —
меня по плечу там похлопал

подсолнух шершавой рукой.
Дымятся росой помидоры,
стеною встает конопля.

— Давно ты здесь не был, —
с укором
мне шепчет родная земля.

— Давно не встречался ты с детством, —
шуршит кукуруза вокруг,
и тут никуда уж не деться
от грусти нахлынувшей вдруг...

А детство,
шагая по стежкам,
свежо,

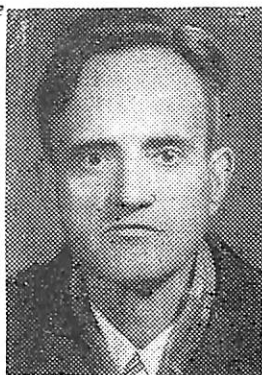
голосисто поет:
цветет в огороде каргошка
сиреневым,

белым цветет.

Николай Михайлович

ЕВДОКИМОВ

Родился в 1905 году в станице Орловской, Сталинградской области, в семье сапожника.

После окончания Саратовского художественного техникума работал в местном музее, с 1935 года по 1939 год учился на вечернем отделении Московского литературного института.

Н. Евдокимов — участник Великой Отечественной войны. После окончания войны длительное время работал в тресте «Запорожстрой».

Стихотворения поэта печатались во всеююзных и республиканских журналах, газетах, альманахах.

В 1958 году в издательстве «Радянський письменник» вышел сборник стихов Н. Евдокимова «Рабочий полдень». «Главные люди» (Запорожское книжно-газетное издательство, 1959) — последняя книга, изданная при жизни поэта.

В марте 1960 г. после тяжелой, продолжительной болезни Николай Михайлович Евдокимов скончался.

ПОДСОЛНУХ

Наш народ степной непеременив.
Есть у нас один цветок простой:
В жар любой, не свертывая, венчик
Держит к солнцу яркозолотой.

Он любим у каждого оконца,
И в саду, и в поле он в чести.
Век ему, горячему, как солнцу,
На земле украинской цвести.

И цветет он ярче с каждым летом
В поле вольном, жарко освещен.
Так народ наш к ленинским заветам
Непродажным сердцем обращен.

ЗИМА НА ДНЕПРЕ

В порты доставлены все грузы.
Вагоны поданы под кран.
Порожних барж под стенки шлюза
Последний жметя караван.

Им разведут сейчас ворота
И на иную спустят ширь.
Их ждет уже за поворотом,
Дымя, железный поводырь.

И, как от зазимков гагары,
За ним, опередив мороз,
Они в холодных лентах пара
Сплывут в затон, на юг, за мост.

Лишь забренчат за волнорезом
Еще не вмерзшие в струи,
Да раскрежещутся железом
На черных привязях буи.

Потом зима своей завесой
Закроет стынущую течь...
До теплых дней у Днепрогэса!
До новых планов, новых встреч!

СТЕПНАЯ СИНЕВА

С утра с лесов, куда взошел ты,
Чтоб день начать, взгляни, как с гор,

В простор, по-солнечному желтый,
В степной подсолнечный простор.

Там, синей дымкою одеты,
Едва маячат тополя;
Там, за Днепром, далеко лето
Подводит золотом поля.

И на отлогие отроги
С цветами, злаками, травой,
Дымя, взбираются дороги,
Сливаясь в далях с синевой.

Взяла простор необозримый
В полон степная синева.
Она во всем необорима
И ненавязчиво права.

От спиелей тонких до карнизов
Ей новый город разморен,
И околдован, и пронизан,
И безвозвратно покорен.

Он даже маркам лучших сталей
Путевкой выдаст с этих пор
Голубоватый отблеск далей,
Берущих в плен степной простор.

ПЕРЕД УТРОМ

Всю ночь в левадах коростель
Бьет вперебой с перепелами.
То рыба выплеснет на мель
Волны дробящееся пламя,
То где-то очень далеко
Ведром тихонько звякнет
хутор.

Как удивительно легко
Доходят звуки перед утром!
Вот птичий свист,
Вот легкий стук.
О, сколько их!
Им сумрак тесен.
Они проходят, звук сквозь

звук,

Мир содрогается от песен.
Но все еще темны кусты.
Лишь чуть светлеет небо

выше...

Как мог ты этой красоты,
Прожив, не видеть
И не слышать?

СТРИЖИ

День в грохоте, реве и саже,
Бывает порой, допечет,
И тихая прелесть пейзажей
Под вечер влечет и влечет.

Лететь бы туда на трехтонке,
Где телу от ветра свежей,
Где так беззаботны и тонки
И свисты и визги стрижей.

Раскинуть усталые руки,
Упасть на прохладный песок,
И слушать вечерние звуки
И песни простой голосок.

Чтоб снова наутро в заботы
Нырнуть как стрижи, напролом
К всеильному богу работы,
Свистя обновленным пером.

УБОРКА ВИНОГРАДА

Зоревой повеяло прохладой.
Скошен хлеб. Готов коровам силос.
Убирают кисти винограда:
Их в садах немало уродилось.

Небосвод не зря пылал высокий,
День за днем теплынь текла лавиной, —
Янтарем зарделось в желтом соке
Солнышко степное Украины.

Девушки колхоза и ребята
Их кладут в корзины, носят к возу.
Кисти рдеют красками заката,
Синевой, подернутой морозом.

Синевой степных просторов в дыме
Голубых открытых расстояний.
Осы льнут к медовой корке дыни,
Опьянясь, летать не в состояньи.

Девушки с горячими глазами,
Тихий голос стаи журавлиной...
И звенят над садом и возами
Золотые песни Украины.

КОГДА ПРОСЫПАЕТСЯ ГРОМ

Вы слышали, как просыпается гром?
Из самых веселых ликующих пушек
Грохочет салют над притихшим Днестром,
Со дна поднимая заснувших лягушек.

Вставайте! Всплывайте! Встречайте зарю!
Покиньте холодную спячку и омут!
Я дождь вам и теплые зори дарю
И голос на звонкую радость живому.

И вдруг оживают залив и коса
С лиловой водой, на закате согретой.
И пробует каждая тварь голоса
В еще не одевших листву очеретах.

В тот вечер — сады в розоватых цветах
Встают из воды, опираясь о камень,
И, тихо плывя по Днепру на плотях,
Их только и можно сравнить с облаками.

Я их очертанья глазами ловлю
И белые хаты на взгорьях за тыном.
Я весны твои, Украина, люблю
И песни твоих соловьев, Украина.

Алексей Яковлевич ОГУЛЬЧАНСКИЙ

Родился в 1912 году в г. Луганске в семье рабочего. В 1940 году закончил исторический факультет Бердянского учительского института. В настоящее время — старший научный работник Бердянского краеведческого музея.

Начало литературной деятельности относится к 1933 году, когда на страницах харьковского журнала «Всесвіт» появились первые его очерки. В тридцатых и сороковых годах в газетах «Большевик Запорожья», «Червоне Запоріжжя», «Зоря» (Днепропетровск), «Більшовицька зірка» (Бердянск) публиковал очерки, рассказы, фельетоны.

Отдельными книжками вышли: «Записки краєзнавця» («Молодь», 1955), «Юні слідопити» («Радянська школа», 1958), «Вітрів Кут» («Молодь», 1959).

ТАЙНА СУХОЙ БАЛКИ Из повести МОЙ ДЕДУШКА

Проснулся я поздно. В доме никого не было. Я умылся и вышел во двор. Яркое светило солнце. На верхушке старой акации распевал скворец. Все во дворе было так же, как и три года назад: летняя горбатая печка, скамейка под шелковицей, так же по двору бродили куры; только сад за дедушкиной хатой — ух ты, как разросся. Когда я уезжал на целину, за хатой торчали тоненькие, с короткими веточками на верхушке, яблоньки. Теперь я увидел настоящий сад. На раскидистых деревьях пестрели яблоки.

Я пошел в сад и сорвал яблоко. Оно было кислое и невкусное. Яблоки еще не созрели. Сорт поздний... И тут я вспомнил своего друга-одноклассника соседа Валерку, прозванного Кулериком. Мы всегда утром встречались вон под той акацией. «Интересно, где сейчас Кулерик? — подумал я. — А что, если сейчас попробовать?!» — явилась у меня шальная мысль.

Заложив пальцы в рот, я свистнул. И, как три года назад, возле акации появился Кулерик. Я оторопел от изумления. Да и сам Кулерик мало изменился. Такой же маленький и толстый, тот же нос пуговкой, только на месте, где положено быть бровям, у Кулерика выросли редкие рыжие ворсинки, а прежде этого не было. Это я рассмотрел, когда он подошел ближе.

— Гека? Здравсте! — проговорил он так, как будто мы только вчера расстались, и протянул мне свою маленькую пухлую руку. Она, как и прежде, была в царапинах.

— Ну, здоров! — я солидно потряс ему руку.

— С целины, значит?

— Ага, прикатил в гости, — ответил я.

— Толково там?

— Здорово. Жить можно. Раздолье, — произнес я тоном бывалого человека.

— А мы тоже живем в общем ничего, — неопределенно протянул Кулерик. — Вот вчера закончили полоть колхозную кукурузу, а теперь отдыхаем. В поход пойдем. Вот только наш руководитель кружка краеведов Петр Петрович подкачал. Приболел. Так мы с Академиком пойдем.

— Настоящим академиком?! — удивился я.

— Да нет. Василя Петренко помнишь с пятого бэ, длинный такой очкарь? Так вот он и есть Академик. Прозвище такое дали ему. Толковый парень.

— Бычки в море берутся? — поинтересовался я.

— Не знаю, — отмахнулся Кулерик. — Не занимаюсь этим делом. Я же тебе сказал: работали в колхозе, а сегодня в секретный поход отправляемся. Тайну открывать, — добавил Кулерик и значительно шмыгнул носом.

— Тайну?! — невольно повторил я. И мне так захотелось открыть тайну!

— Возьмите и меня, — попросил я.

— Не-е-ет. И не скажу, куда идем. Слово дал. Бывай пока,—торопливо бросил Кулерик и исчез в зарослях вишняка, как будто боялся, что секрет сам вырвется у него наружу.

«Куда же это они идут? Вот интересно»,—раздумывал я, шагая на улицу. Вот она, наша Центральная Вишневка. Я сразу заметил много нового. Тротуары. Деревья. Столбы высоковольтной. А домов сколько появилось! На домах городские вывески: «Пекарня», «Баня», «Мастерская бытового обслуживания»...

«Здорово,—подумал я,—и тут, значит, строятся, не только на целине».

Знакомых я не встретил и побрел домой.

Бабушка меня уже ждала. Ждала меня и стопка пышек на столе. От них исходил такой аппетитный запах, что я невольно начал глотать слюну.

...Я ел пышки со сметаной, а в голове все время вертелось: «Секретный поход. Секретный поход»...

— Дедушка звал тебя. Он в саду на Сухой балке. Поминишь?—прервала мои размышления бабушка.

— Помню. Сад там молодой,—ответил я.

— Был молодой. А теперь... Сам посмотришь. Дорогу найдешь?

— Найду,—успокоил я бабушку.

Я взял корзину с завтраком для дедушки и отправился в сад. Дорога на Сухую балку все время тянулась вдоль лесной посадки. Я шагал и думал о дедушке.

...Это было в то время, когда мы жили с дедушкой, до отъезда на целину. Дедушка собирался на работу. Он, как всегда, одел чистую рубашку, нацепил галстук.

— На свадьбу собрался, что-ли?—поинтересовалась бабушка.

— Какую там свадьбу! В сад иду. На работу,—ответил дедушка.

— Да разве порядочные люди одевают галстук на работу?

— Одевают,—спокойно ответил дедушка,—эх ты, Митрофановна, да ведь работа это и есть самый большой праздник человеческий. Свадьбы да именины—это потом, после работы, а работа—самое главное в жизни нашей. Понимаешь ли ты это?

— Не понимаю! И не хочу понимать,—рассердилась бабушка.

Я тоже тогда не понимал дедушку. Мне часто приходилось видеть, как люди у колхозных коровников возятся с навозом и как в грязных комбинезонах возвращаются с поля утомленные трактористы. «Какой это праздник—работа,—думал я. — Вот свадьба—это другое дело. Музыка. Танцы. Все поют, веселятся».

И только на целинных землях я понял значение дедушкиных слов. На моих глазах самые что ни есть обыкновенные люди, как моя мать и отец, построили дома, детский сад, ясли, школу. А ковыльнюю степь заставили давать хлеб. И все это было сделано в дни самого большого человеческого праздника—в дни труда.

Вот, наверное, поэтому я и решил твердо после школы стать строителем. Буду строить дома для людей. Большие и светлые здания. Буду работать плотником или штукатуром, мне все равно. Только бы строить дома.

Вот прочтет кто-нибудь это да, наверное, и скажет: «Парень-то рисуется. Хочет в ногу с эпохой шагать». Найдутся такие, я знаю! Это те скажут, что живут в хорошей квартире и совсем не понимают, что это значит. Им не приходилось жить в палатке среди голого поля...

Рассуждая так, я пришел в колхозный сад. Он раскинулся на окраине огромной балки, которая тянулась далеко-далеко, до самого Азовского моря. Я знал, что этот сад посажен по настоянию дедушки. Люди говорили, что тут земля не родючая, никто и никогда на этих полях ничего не сеял. А дедушка настоял на своем, и теперь огромный сад расцвел на этой земле.

В центре сада я увидел маленький домик и направился к нему. Но в домике никого не оказалось. Дверь была заперта на замок и я отправился искать дедушку. Нашел я его у молодого деревца.

— Вот, заболела,—сказал он мне.

— Кто заболел?—удивился я.

— Что ты, слепой! Яблоня заболела. Вот видишь, как свернулись листья? А чего—сам не пойму. Давал подкормку. Не помогает. Вот еще анализ надо сделать в лаборатории.

— В какой лаборатории?—спросил я.

— Пойдем сейчас туда,—ответил дедушка, и он повел меня к уже знакомому мне домику. Действительно это была лаборатория. Микроскоп. На полках в стеклянных банках мокрые препараты каких-то веточек, фруктов, листьев и еще что-то совершенно непонятное мне.

Отдохнув в лаборатории, я пошел купаться в море. Шагал по дну Сухой балки. Какая все же широкая эта балка! Ее отлогие склоны далеко врезаются в степь, тянется она ровно-ровно и, кажется, вырезает тупой треугольник голубого моря, которое я сейчас вижу.

Сколько легенд и всяких сказок рассказывал мне про эту балку дедушка! Будто и разбойники жили здесь, и золото прятали где-то в пещере, и заколдованное место тут где-то, вода там спрятана и много другой всякой всячины.

До вечера я купался в море. И что я ни делал: купался, грелся на горячем песке, шагал уже вечером в сад,— все время меня преследовали слова Кулерика: «Секретный поход. Окрывать тайну идем».

Даже когда после ужина я улегся за фанерной перегородкой в лаборатории на раскладушке, я все думал о секретном походе вишневских краеведов.

НОЧНОЙ РАЗГОВОР

Я проснулся от неясного шума за стеной лаборатории. Потом уже явственно раздался сердитый голос дедушки, ему отвечал чей-то пискливый голосок.

«Ну вот, голубчики, мы и пришли. Прошу в лабораторию,— сказал кому-то дедушка. В ответ кто-то плаксиво запричитал: «Отпустите нас. Мы нечаянно в сад попали».

«Заходите, заходите»,—сердился дедушка.

Дверь лаборатории открылась и кто-то вошел. В темноте я, конечно, не мог видеть ночных гостей, но хорошо слышал, как часто и отрывисто дышали они. Потом чиркнула спичка. Дедушка зажег фонарь.

В перегородке оказалась отличная щель и я, прильнув к ней, чуть не вскрикнул от удивления. У порога стоял Кулерик и с ним какой-то высокий очкарь.

— Ого! Сам Академик пожаловал яблоки исследовать,—удивился дедушка.—А с ним, значит, и сосед. Это-

го я не ожидал! Ну, а теперь побеседуем. Садитесь на скамеечку. Рассказывайте.

Надо сказать, я сразу же разочаровался. «Так вот, значит, какую тайну открывать отправился Кулерик с Академиком. Яблоки воровать! Это уже совсем не интересно. А я-то думал»...

Тем временем ночные гости присели на краешек скамейки у стены и молчали. Фонарь стоял напротив и мне хорошо были видны их лица. Особенно меня интересовал Академик. Он был совсем не похож на академика. Правда, большие очки в роговой оправе придавали ему какой-то ученый вид, сам же он был сутулый, а на длинной шее сидела маленькая головка с острым, как у петуха, носом, да к тому же на голове торчал обыкновенный, цвета пшеничной соломы, чубчик. Академик держался с достоинством, а Кулерик нахально осматривал дедушкины коллекции, как будто он пришел сюда именно для этого, вроде как в музей. Ну, этому Кулерiku я никогда теперь не прощу за его секрет! Это я твердо решил. Из-за своего укрытия я продолжал наблюдать за ночными гостями.

— Чего там, дедушка, рассказывать,—нарушил молчание Академик.—В походе мы Балку Сухую исследуем.

— Колхозные яблоки, вернее,—вставил не без ехидства дедушка.

— Не-е-ет,—замотал головой Академик.—Яблоки нас не интересуют. В Сухой балке воду ищем. Заночевали у моря. А вот после ужина за десертом заглянули в сад.

— За десертом! — изумился дедушка. — Сказано, Академик! Слово-то какое влил. Вот я вам сейчас как всыплю этого десерта...

— Мы падалицу подбирали,—вмешался в разговор Кулерик.

— Падалицу?! А как же это вас угораздило на самую макушку яблони забраться? Перепутали ночью, где небо, а где земля?—Дедушка немного подумал и добавил:— Знаете ли что, голубчики, я, наверное, о вас Василию Петровичу, вашему директору школы расскажу.

— Не надо директору!—в один голос закричали ночные гости.

— Вы уж лучше отпустите нам по парочке горячих. А директору не надо,—уточнил Академик.

— Горячих, говоришь? Не имею права на это.— Дедушка задумался. Снял шляпу, поправил галстук.— Одним словом, этот вопрос, как говорят на собраниях, исчерпан. Теперь расскажите мне, как это вы додумались искать воду в Сухой балке. Подумайте только, балка ведь Су-ха-я. Никакой воды. Сухо. Ясно?

— В балке была вода. Много воды,—упорствовал Академик.

— Сам знаю, что вода была тут. Еще, наверное, твой батько на свет не родился, а я эту балку всю излазил. Каждый бугорчик осмотрел. Всю землю пронохал,—рассказывал дедушка.— Умная вода была. Целая ирригационная система. Валы да всякие перемычки до сего времени заметны. А дикий виноград! Откуда, скажите на милость, в нашей Приазовской степи дикий виноград взялся? А? — наседали на ребят дедушка, а те (я видел их лица) с открытыми ртами жадно ловили каждое дедушкино слово.— А вот куда девалась вода, кто ее перекрыл,—развел руками дедушка, — остается тайной. Великим секретом.

Ночные гости-то оказались очень интересными. И с каждой минутой я все с большим любопытством слушал этот ночной разговор.

— На камне все написано, куда вода спрятана,— заметил Кулерик.

— Это же на каком камне? Что у скалы Сорока трактористы вспахали весной?—поинтересовался дедушка.

— Ага, тот самый,—подтвердил Академик.

— Смотрел я этот камень. Занятная вещица. Ребус, что-ли, на нем какой-то замысловатый высечен, — сказал дедушка.— А все же думаю я, что это чепуха. Как бы вам сказать, одним словом, десертный рисуночек.

— Как это десертный? — подскочил Академик.

— Очень просто,—усмехнулся дедушка.— Скорее всего вот такие, как вы, сорванцы ночевали там, а после ужина, так сказать, на десерт перочинными ножами нацарапали на камне всякую там ерунду. А для пущей важности закопали камень в землю. Пусть, мол, кто-нибудь из любопытствующих голову поломают. Вот и нашлись такие...

— Ошибаетесь, дедушка Сидорович, — ошетинился Академик.— Рисунок на камне—разгадка великой тайны. Это скифы оставили пометку на камне о воде. Они, наверное,

и закрыли се. Мы разгадаем тайну этого камня. Мы...

Удивительно, как сразу переменился Академик! Он уже кричал, размахивал руками и его чубчик подпрыгивал, как будто Академику в лицо дул шальной ветер. Очки сползли на кончик носа и я видел его горячие, как угольки, глаза. И, признаюсь, мне понравился Академик. Я в своей жизни никогда еще не видел настоящих академиков. Но мне кажется, что они бывают вот именно такими, когда защищают свои взгляды.

Невольно я взглянул на дедушку. И поразился. Дедушка, как зачарованный, смотрел на этого очкастого мальчика. Он даже не поправлял свои усы, что всегда, я заметил, делал, когда говорил собеседник.

Когда Академик замолчал, дедушка воскликнул:

— Люблю! Горячих людей люблю! Хотя и пустяковым делом вы заняты, но настойчивость похвальна. Ищите эту заколдованную воду и пусть превратится в сплошной сад наша Сухая балка. Директора вашего я, пожалуй, не буду тревожить. А этот... как его, ага, десерт для таких исследователей всегда найдется. Только сами не лазьте в сад, а заходите сюда, в лабораторию...

Когда дедушка ушел провожать ночных гостей, я долго не мог уснуть. Лежал с открытыми глазами и припоминал все подробности ночного разговора. «Вот она, тайна Кулерика! Стоящая тайна! — подумал я. — Однако, что ж это за рисунок на камне? Где он? Ага, у скалы Сорока», — припомнил я. И решил утром отыскать этот камень с таинственным рисунком.

ТАЙНА РИСУНКА НА КАМНЕ

Дедушка еще спал, когда я отправился на поиски камня с рисунком. С собой я взял только альбом и карандаши. Вышел в сад. Было еще темно, только на востоке золотистым весром горела утренняя заря. Направился я на север: там, за садом, брала свое начало Сухая балка. Мне еще не приходилось в тех местах бывать, но я надеялся самостоятельно найти скалу Сорока и камень с рисунком, о котором говорили ночные гости.

Дедушку ни о чем не спрашивал, чтобы сохранить в

глубокой тайне мои поиски. Так, конечно, было интересно, а еще я мечтал все-таки отомстить Кулерику—первым отгадать тайну камня.

Когда сад остался позади и я уже шагал по обочине балки, взошло солнце. И сразу же я заметил невдалеке скалу, потому что эта скала удивительно была похожа на сороку, сидящую на суку.

«Это и есть скала Сорока»,—решил я и направился к ней.

Все чаще и чаще стали встречаться обломки серого гранита, небольшие, покрытые тонкой зеленой пленкой лишайника скалы. Всюду торчали корявые шелковицы, кусты шиповника, терна.

И когда я был у самой скалы, фигура ее как-то изменилась и уже совсем не напоминала сороку.

Сразу же за скалой до самого горизонта щетинилась золотистая стерня.

Где же искать камень? Я обошел несколько раз скалу, ничего не нашел и пошагал проселочной дорогой в поле.

Большой плоский четырехугольный камень, лежавший на обочине дороги, привлек мое внимание. Его, наверное, оттащили сюда с поля, чтобы не мешал работать тракторам.

Я подошел к камню и сразу же заметил: измята трава, всюду валяются скомканные обертки конфет, белеет шелуха семечек. Наверное, здесь побывала экспедиция Академика. Сердце мое дрогнуло. Это был камень с рисунками. Я жадно принялся осматривать его. Сразу никаких рисунков не заметил. На гладком камне чернели, казалось, случайные царапины, только позже, внимательно всмотревшись, заметил множество рисунков. Рисунки размещались в две линии строго посредине камня. Первым делом я решил проверить, прав ли был дедушка, когда говорил о «десертном рисунке». Перочинным ножом я попытался царапать камень, но из этого ничего не получилось. «Ножом тут ничего не сделаешь»,—убедился я и, удобно разместив на макушке камня альбом, начал точь-в-точь срисовывать все то, что видел. В моем альбоме появились довольно занятные рисунки: шесть человеческих рук с растопыренными пальцами; все руки были нормальные, с пятью пальцами, только на крайней справа руке недоставало одного пальца; сверху рук—фигура, похожая на циркуль с широ-

ко расставленными ножками; потом следовало изображение в профиль человеческой бородатой головы, а дальше— зверек, не то крыса, не то суслик; рядом со зверком— маленький кружочек, под ним какая-то фигура, напоминающая ручку обыкновенной печной задвижки, а у самого края камня—полукруг, от которого отходит несколько лучей. Все рисунки подчеркивала широкая волнистая линия, которая тянулась через весь камень. Перерисовывать такую уйму фигур оказалось делом нелегким. Уже солнце здорово припекало, когда я кончил работу. Ну вот, кажется, и все! Таинственный рисунок был теперь в моем альбоме и я собрался уже возвратиться, чтобы поскорее где-либо в укромном месте засесть разгадывать рисунки. Но вдруг я заметил маловыразительные черточки с левой стороны камня, как раз там, где была изображена рука с растопыренными пальцами. Терпеливо начал заносить в альбом эти черточки и к моему удивлению скоро получилось довольно четкое очертание какой-то очень мне знакомой фигуры. Ого! Да ведь это же самая что ни на есть настоящая каменная «баба», их много торчит на улицах Вишневки. Мне говорил дедушка, что прежде находились эти «бабы» на половецких курганах в степи. Но все каменные фигуры, которые я видел до сих пор, обязательно держали руки сложенными на животе, а на этом рисунке изображалась фигура, которая упиралась своими неуклюжими толстыми руками в бока, как будто приготовилась танцевать.

Разгадывать смысл странных рисунков я начал в Вишневке, куда пришел в тот же день. Эта работа захватила меня полностью. Целыми днями я отсиживался в густых зарослях вишняка дедушкиного сада. Каждую фигуру я перерисовывал на отдельный лист и складывал их в самых разнообразных положениях. Иногда мне казалось, что все рисунки изображают танец древних людей, а потом вдруг совсем наоборот—похороны какого-то вождя племени. Однако, вскоре мне становилось понятно, что это все не так. И снова, и снова всматривался я в каждый рисунок стараясь прочитать его.

Я уже понял, что «циркуль»—это ноги шагающего человека, а зверек—скорее всего суслик; кружок около него—норка, а кружок с лучами—восходящее солнце.

Иногда мне казалось, что прав был дедушка, что рисунки

эти—настоящая ерунда. Тогда мне хотелось порвать альбом и отправиться к бабушке в сад. Он, наверное, давно ждет меня. Но сразу же я мысленно представлял Сухую балку, до краев наполненную виноградниками и садами. А вода—синяя-синяя вода—катилась по дну цветущей балки. И я снова принимался за работу.

Кажется, на третий день моих неудачных поисков я, как всегда утром, забрался в вишняк и разложил рисунки. Посмотрел—и вдруг мне стало все так понятно и ясно, что я даже удивился, как это не мог раньше этого заметить. Вот что я прочел: где-то стоит вот эта танцующая каменная «баба», от нее на восток надо отмерить 29 шагов по количеству пальцев на шести руках, минус один палец, недостающий на одной руке, а потом на глубине норы суслика искать заслонку, которая перекрывает воду, изображенную волнистой линией. Если это так, то где же эта каменная «танцовщица», от которой надо отмерять шаги?

И я решил показать рисунок каменной «бабы» вишневым старожилам. В первую очередь, конечно, показать моей бабушке.

Глянув на мой рисунок, бабушка всплеснула руками:

— Ой, ты! Да это же наш дед Фока.

— Ка-а-кой Фока?—удивился я.

— Какой Фока! Да ты знаешь, внучек, что мы со Степаном, значит, с бабушкой твоим, и познакомились у этого Фоки,—бабушка даже прослезилась от умиления. Я совершенно ничего не понимал.

— Бабуся, расскажите же мне толком про этого Фоку,—взмолился я.

— Да что там рассказывать, деточка. Оно и так ясно. При царе-то в Вишневке клуба не было? Не было. Так вот, у этого каменного деда все вишневецкие парни та девчата свиданичали да песни тут пели, а в праздники цветами всякими украшали эту статую.

— Где же стоял этот Фока?

— Где же ему стоять? Известное дело, за селом стоял, там тепереча колхозный клуб построили. А увезли его ученые в какой-то музей, что ли, лет, поди, тридцать назад.

«За селом. Это не подходит»,—лихорадочно думал я.

— А может быть этого Фоку откуда-нибудь привезли?—приставал я к бабушке.

— Вот это не могу сказать. Помню, что привезли, а откуда не знаю. Это вот в селе Дубовка живут тетя Никифор да летописец дед Баляба. Так они, наверное, все знают. Запевалами были тогда...

— Тетя Никифор?!—удивился я.

— Ага, тетя Никифор,—улыбнулась бабушка.—Поезжай в Дубовку и все поймешь. Вот только зачем тебе это все надо? И где ты срисовал этого Фоку? — теперь уже на меня надела бабушка.

Я сказал, что это мой большой-большой секрет и поскорее убежал. Сразу же мне хотелось отправиться в Дубовку—село это соседнее, километрах в десяти, у самого берега моря. Но потом я раздумал. Правда, не интересно было самому все это делать и я побежал к Академику. Жил он в конце села, у водокачки.

...Встретил я Академика у ворот.

— А, целинник. Рад приветствовать,—протянул он мне руку.

— Важный секрет!—тихо и внушительно сказал я.

— Ха, какой это может быть секрет важный у тебя? Ну, ладно. Пойдем в резиденцию, раз секрет да еще и важный.

Минуя двор, мы вышли на пустырь, среди которого возвышался довольно-таки большой камышевый шалаш, над ним торчал шест с голубым вымпелом на верхушке. Позже я узнал, что школа в это лето была закрыта на ремонт и сельские краеведы построили себе этот шалаш, назвав его резиденцией Академика. Ловко все-таки придумали.

В шалаше много интересного. Сразу же у входа на куске фанеры была прикреплена большая карта Сухой балки, жирным крестом на ней отмечалось место, где лежал камень с рисунками. Рядом на гвоздях висели полинялые рюкзаки и гербарийная сетка. Отдельно на крючке—закопченные котелки. В дальнем углу—целый склад лопат и сап, тут же прямо на соломе в беспорядке лежали книжки в потрепанных переплетах. В центре шалаша — стол. На столе я увидел лист ватманской бумаги, а на нем карандашом набросан рисунок с камня Сухой балки. Я сразу заметил—каменной «бабы» на нем не было. Проморгал, значит, ее Академик.

— Разгадываешь!—подмигнул я Академику.

— Откуда ты знаешь—удивился он и прикрыл ладонями рисунок.

— Не только знаю, а уже вроде и разгадал эту тайну,—ответил я.

— Брось шутить,—недоверчиво покосился на меня Академик и поправил очки.

— Вот, полюбуйся,—и, развернув свой рисунок, я подробно рассказал Академику все.

— Надо созвать ребят. Срочно,—сказал он, вышел из шалаша и резко дернул шнурок. Голубой вымпел плавно сполз на камышевую крышу и так же медленно пополз на верхушку мачты красный флажок.

Скоро, запыхавшись, прибежала девочка в пестром сафранчике. Она поздоровалась и тихонько села на скамейку под стеной. Сразу же важно вошел высокий рыжий паренек. Он был одет щегольски: модная короткая курточка, голубые брюки-дудочки, но... босой.

Я присмотрелся к нему. Да это же бывший одноклассник Петька-поэт, по прозвищу Петьпот.

— Что-нибудь важное?—осведомился он.

— Очень важное, — ответил Академик. Петьпот безразлично посмотрел на меня, зевнул и уселся рядом с девочкой. Потом сразу прибежали четыре незнакомых паренька. Последним явился Кулерик. Вот кого я все время ждал! Увидев меня, Кулерик даже испугался и попятился к выходу, а потом все же сел на край скамейки у выхода. Чувствовал он себя, наверное, не очень хорошо.

...Уже под вечер с Кулериком мы возвращались домой. Нам же предстояло завтра идти в Дубовку, где мы должны разыскать тетю Никифора и деда Балябу. Так решили краеведы.

Кулерик шел рядом, усиленно сопел, соображал что-то, и, по-видимому, собравшись с духом, попросил меня рассказать, как это я умудрился разгадать такую тайну.

— Секрет, — сухо ответил я и, подражая Кулерiku, значительно шмыгнул носом. Это была месть. Кулерик сразу умолк и заскучал. Он демонстративно ушел куда-то в сторону, а потом все время плелся позади. И уже дома догнал меня.

— Гека! Давай помиримся.

— Мы и не ссорились. Мы только квиты, — сказал я. Кулерик повеселел.

— Завтра встретимся на скамеечке под нашей хатой. Ровно в пять. Не проспите! — весело крикнул он и побежал домой.

...Мы легко отыскали хату деда Балябы. Маленькая, аккуратная хата летописца выглядывала из-за густых веток вишняка. Мы заглянули во двор. У домика старушка в белом переднике доила большую рыжую козу.

— Это дед Баляба козу доит, — уверил меня Кулерик.

— Ты что, думаешь, в Дубовке все наоборот? Баляба — натуральный дед. Сказано тебе, — ответил я и решительно зашел во двор.

— Вы к деду? — спросила нас бабушка. — Вон заходите в ту дверь. Дома он.

Мы открыли дверь и увидели большую светлую комнату. У окна спиной к нам сидел на табуретке дед, над лысой головой которого торчал черный гриф гитары.

— Можно? — спросил я.

— Прошу в хоромы, — пропел дед басом.

— Это настоящий дед, — обрадовался Кулерик и мы смело переступили порог. Дед продолжал брэнчать на гитаре. Он, по-видимому, настраивал инструмент. Я осмотрел комнату. Все стены комнаты занимали книжные шкафы, до отказа набитые толстыми книгами, книги лежали и на полу, и на подоконниках.

Посредине комнаты — стол, накрытый белой скатертью, а на столе что-то лежало, прикрытое газетой. Наконец дед оглянулся, молча посмотрел на нас большими синими глазами.

— К столу садитесь. Там мед и хлеб. Употребляйте-е... — пропел он в тон струне.

Мы изрядно проголодались и не заставили повторять приглашение.

Под газетой мы обнаружили большую тарелку, до краев наполненную чудесной жидкостью, и хлеб. Кулерик, обломав ломоть хлеба торжественно погрузил его в тягучий мед. Я последовал его примеру.

Когда мы наелись, старик отложил в сторону гитару и сказал:

— Насытились... Теперь спрашивайте, за чем пожало...

вали. Летописец совсем не удивился нашему вопросу. Он только уставился в потолок и принялся вслух припоминать:

— Дед Фока... Фока... Вишневка... Так... Так... Тысяча девятьсот седьмой год, апрель, да, апрель, двадцать седьмого дня. — Не торопясь, подошел к шкафу и выбрал на нижней полке толстую книгу, так же медленно возвратился он к столу и, полистав книгу, сказал:

— Запоминайте. Читаю. «В 11 часов поутру апреля 27 дня 1907 года односельчане села Вишневки Прищенко Хома Макаров, Василь Непейиво да еще шесть с ними мужиков выкопали в Сухой балке каменную фигуру. Эта фигура стояла у скалы Сорока с ее восточной стороны как раз супротив большой трещины. Тая фигура имела у высоту 4 аршина 6 вершков, руки той фигуры упирались в бока, а на спине той фигуры выбиты на камне якобы виноградные кисти и листья. Перевезли тую фигуру двумя парами волов и поставили у села Вишневки для потехи парням и девкам. Назвали фигуру делом Фокой, сна якобы была похожа на букву «ф».

Мы жадно глотали каждое слово этого замечательного летописца. И каждое слово его летописи подтверждало нашу догадку. Теперь тайна была в наших руках!

— Ур-р-ра! Вода наша!! — заорал на всю комнату Кулерик.

— Какая вода? — насторожился летописец.

— Какая вода?! — и мы не удержались и рассказали этому дедушке все начистую.

— Верите вы в воду Сухой балки?! — воскликнул летописец.

— Верим! — ответили мы разом.

Летописец порывисто обнял нас обоих сразу и расцеловал.

— Теперь и я вам расскажу,—волнуясь, проговорил он торжественно. — Знаете ли вы, что в этих книгах, которые я пишу вот уже больше полвека, записаны сотни легенд, произведены всякие выписки из древних книг о Сухой балке. Всю свою жизнь, каждую свободную минуточку я исполнял великий долг — писал летопись этого края. Теперь я часто думаю над тем, что записал раньше. И убежден в том, что в Сухой балке кто-то закрыл сильный ис-

точник воды. Давно это было. Но это так. Я прочел много лекций и докладов на всяких краеведческих обществах. Всегда говорил о воде Сухой балки. Меня слушали, шлепали в ладошки. Но по лицам я видел, что мне мало верили... А вам я верю. Вы, кажется, на верном пути. Вы дадите воду Сухой балке и превратится она в цветущий сад.

Когда мы собрались домой, летописец заставил нас взять краюху хлеба и пол-литровую банку меда. Понятно, мы не могли долго нести такую ношу и сразу же за селом в удобном местечке принялись за еду.

— Мед горький, — неожиданно сказал Кулерик и изобразил такую гримасу, как будто взял в рот стручок красного перца. И мне мед показался невкусным. А вот когда мы уже были у Вишневки и изрядно проголодались, мед снова стал сладким. Довольно быстро мы съели краюху хлеба и все содержимое банки, а потом вошли в родное село и торжественно зашагали по его улице, гордо неся в груди великую тайну, о которой никто, ни один человек в Вишневке еще не знал.

Виктор Дмитриевич ЧЕРЕВКОВ

Родился в 1926 году в г. Николаеве в семье военного врача.

Участник Великой Отечественной войны.

Журналист. Первый свой рассказ опубликовал в 1955 году в запорожской областной газете «Червоне Запоріжжя». С этого времени его произведения публикуются в газетах и журналах.

В 1959 году в Запорожском книжно-газетном издательстве вышла первая книга рассказов и новелл В. Черевкова «Это было весной».

ПТИЦА

Рассказ

Медсестра, круглолицая, дебилая, с чересчур румяными, а скорее всего подкрашенными щеками, подала Оле белый халат. Халат попался короткий и широкий, будто какой-то шутник нарочно подобрал его Оле, высокой и тоненькой девушке.

— Эх, да разве так. Сюда просовывай руки, на спине ведь застежки, — раздраженно сказала сестра, когда та неумело накинула его на плечи.

Оля смутилась.

Медсестра окинула ее не то насмешливым, не то сочувственным взглядом.

— Тебе сколько лет? — спросила она.

— Восемнадцать.

— В этом году закончила школу?

Оля утвердительно кивнула головой.

— Так ты, наверное, даже не пыталась поступать учиться?

— Пыталась...

Оля с преувеличенной сосредоточенностью расправляла складки халата: неприятен ей этот разговор.

— Куда поступала? — не унималась сестра.

— В Днепропетровский медицинский.

— Срезалась на первом экзамене?

— Да...

— Странная ты. Экзамены только начались, разве мало в Днепропетровске институтов, да и у нас, в Запорожье, тоже ведь есть. Сдала бы документы в какой-нибудь другой, попытала бы счастья.

Оля нахмурилась. Ее немного плоские, с едва заметными зазубринками посредине губы упрямо сжались.

— В чем же моя работа сейчас? — спросила она с оттенком нетерпения в голосе.

Сестра обиженно замолчала, а затем, не глядя на Олю, пошла и на ходу сказала пробегавшей мимо санитарке:

— Саламатина! Сегодня будешь носить вот с этой, новенькой.

Хирургическое отделение занимало весь нижний этаж. В перевязочной шел ремонт, и больных пришлось доставлять на перевязку в полуподвальное помещение; там для этой цели временно была оборудована небольшая комната со стеклянной дверью. Пользоваться каталкой, конечно, нельзя: не покатишь же ее по лестничным маршам — обходились носилками.

Широкая мраморная лестница была в самом конце коридора. Коридор длинный, гулкий. На красном паркете — четкие тени оконных рам, беспокойно мерцающие солнечные блики: за окнами, блестя серебряной подбивкой листьев, упруго гнулись на ветру тополи. Все было незнакомым, новым, даже эти тополи, верхушки которых Оля каждый день видела из окон своей школы...

Прошло два или три часа первого рабочего дня Оли Васильевой. Общительная по натуре, Оля уже освоилась. Не обращая внимания на косые взгляды напарницы, она заговаривала с больными, не всегда к месту старалась подбодрить, развеселить. Но самой было все более и более невесело на душе. «Трудно... Вдруг не выдержу...» — думала Оля. От усталости у нее даже покалывало во рту.

Какая-то рыхлая тетенька, когда Оля укладывала ее на постель после перевязки, сказала хрустящим шепотком:

— Эх, не дал бог сыночка, лучшей невестки и искать не надо: ласковая ты и, видать, очень образованная.

Оля засмеялась.

Саламатина, сухощавая черноглазая женщина лет сорока, проворчала сердито:

— Присылают всяких, а у них, кроме хи-хи-хи да ха-ха-ха, ничего нет за душой.

— А что же еще нужно иметь? — с незлым вызовом спросила Оля.

— В нашем деле силу в руках надо иметь хотя-бы, вот что.

Оля густо покраснела.

А тут еще, как на грех, следующий больной оказался тяжелым, словно чугунным. Когда его опускали вниз, Оля споткнулась.

— В ногу иди! Ты что, слепая? — прикрикнула на нее Саламатина.

Но Оля уже не слушала, она только ощущала, как с каждым шагом разжимаются пальцы. Больной широко открыл глаза и вдруг инстинктивно схватился за одеяло. Оля сделала еще один шаг и, задыхаясь, опустилась на одно колено; край носилок со стуком ударился об пол.

— Никчема! — крикнула напарница, опуская свой край.

На шум вышли из перевязочной та самая сестра и врач, высокий, совершенно седой, в забрызганном каким-то лекарством халате.

— Что случилось? — густым басом спросил он санитарку.

— Да вот новенькая пристала и не признается, а теперь совсем уж!

— С носилками надо было послать кого-нибудь друго-

го, Сильва Степановна. Вы же видите, что девочка хрупкой комплекции, — обратился он к сестре.

— Как раз некоего было, Василий Спиридонович, — ответила та и, обойдя подымавшуюся Олю, взялась за ручки. — Хрупкой комплекции, а как зарплату будут давать, так сразу не хрупкой сделается! — уже на ходу бросила санитарка.

Сразу Оля ничего не ощущала, кроме физической усталости и мучительного стыда. А эта фраза обожгла едкой горечью незаслуженной обиды. Сухие руки Василия Спиридоновича поставили Олю на ноги. Тепло их проникло сквозь халат, отозвавшись в душе близким, родным. Почему-то вдруг вспомнился уже почти стершийся в памяти образ отца. Она знала его по рассказам матери, а помнила лишь заклеенные крест-накрест бумагой окна вокзала, красные кубики на воротах отцовской гимнастерки да запахи совсем новых ремней.

Оля встряхнула головой, словно сиюсья отогнать сон, и вдруг с размаху уткнулась лицом в пропитанный приторным запахом эфира халат врача.

Цокая каблучками, подбежала сестра, держа стакан, видимо, с валерьянкой.

— Не надо, — отстранил ее Василий Спиридонович, глядя своей пожелтевшей от всяких лекарств ладонью каштановые колечки Олиных волос. — Не надо, лечить здесь некоего, нормальное физиологическое явление.

Через несколько минут Оля сидела на клеенчатой кушетке в предоперационной и, раз за разом конвульсивно вздыхая, рассказывала о том, как она писала сочинение на тему «Образ Чацкого в комедии Грибоедова «Горе от ума» на двадцати листах и, конечно, наделала ошибок. Как оформилась вчера сюда.

Врач смотрел на нее внимательно, его темные, глубоко запавшие глаза, лучились спокойной теплотой, всевидящей, всепонимающей теплотой. И Оле показалось уже бесконечно далеким утро, когда незнакомый мальчишка там, около списков получивших удовлетворительные оценки, сказал с деланным равнодушием: «Не везет нам с вами, девушка».

Еще сама не зная чему, Оля улыбнулась. Когда она улыбалась, на ее щеках обозначались небольшие ямочки.

точки; едва заметные, они не украшали, а только придавали ее простому, даже чуть грубоватому, лицу выражение детской искренности.

— Почему бы вам, Оля, не поступить на завод, хотя бы на «Коммунар», или пойти на стройку? Там и работа куда веселее, и на инженера можно выучиться заочно, — дружески обнял ее за плечи Василий Спиридонович.

Ну, что она могла ему ответить? Сказать, что когда еще в куклы играла, то делала им «уколы», что радовалась, когда в классе ее избрали в санкомиссию, — смешно. А сказать, что стать врачом — ее большая мечта — неубедительно. Да и потом — может опять последовать «почему», а этого она уже не могла объяснить толком даже самой себе. И Оля только отрицательно покачала головой.

В дверь просунулось румяное лицо сестры.

— Василий Спиридонович, доктор Стрюков пришел.

— Зовите его сюда и несите больную. Сейчас начинаю готовить руки.

— Я пойду, — сказала Оля, поднявшись.

— Нет, нет, нет! — запротестовал врач, бережно, но настойчиво усаживая ее на место. — Отдохните с полчаса, а затем я пришлю сестру и она скажет, что делать. Пожалуйста, она вам поручит полы мыть. Умеете?

— Ну, конечно, умею! Не думайте, что я в самом деле такая уж.

Василий Спиридонович засмеялся:

— И не думаю думать...

На следующий день Оля проснулась рано, около четырех утра. В комнате было уже почти светло. Мать спала. Ее очки тускло поблескивали на Олином письменном столе, рядом возвышалась стопка синих ученических тетрадок.

«Опять, наверное, сидела допозна, уж эти мне переэкзаменовщики, себе лето портят и учителям покоя нет...» — подумала Оля, еще не совсем стряхнув с себя зябкий холодок какого-то неприятного сна.

За балконной дверью — ветер. Казалось, кто-то большой, неуклюжий лениво терся спиной о дверь, шумно вздыхая. Слегка раскачивалась в такт этим вздохам портьера, шевелилось висевшее около кровати на спинке стула платье, белое, в тонкую голубую полоску.

Оля натянула сбившуюся простыню и почувствовала ломку во всем теле, будто после трудного лыжного похода.

«Только бы не оскандалиться опять на работе... Мало того, что хлипкой оказалась, да еще и разревелась...» — неожиданно для себя почти вслух прошептала Оля, чувствуя, как приливает кровь к щекам.

Одна за другой всплыли в памяти подробности прошедшего дня. Саламатина... Сильва Степановна... Василий Спиридонович... Какая у него фамилия?.. Какая-нибудь звучная, прославленная?.. А, может быть, он просто один из тех, кого в газетах называют честными тружениками?.. Не все ли равно. Важно, что больные любят его, ловят каждое его слово. Это не могло не броситься в глаза даже и ей, Оле, совершенно новому там человеку. Значит, повезло все-таки, значит, она будет учиться чуткости у самого Василия Спиридоновича, учиться главному, без которого, наверное, не бывает настоящих врачей... И мечты потекли светлые, похожие на лесные ручьи, в которых отражения настолько четки и живы, что кажется, стоит протянуть руку и можно ощутить липкую хвою верхушек вековых елей или прохладный фарфор небесного свода.

По какой-то неведомой тропке подкралось и вдруг нахлынуло недалекое прошлое: бирюзовое июньское утро... бирюзовая вода у подножья плотины Днепрогэса имени Ленина... тишина... Тогда уже не хотелось петь, говорить, хотелось слушать эту взволнованную тишину и думать. О чем можно думать, когда тебе восемнадцать лет, когда в твоих волосах, влажных от утренней свежести, еще белеют конфетти выпускного бала? О будущем, конечно. Перегнувшись через парапет, Оля смотрела вниз. Оттуда, где в белесом ожерелье пены темнели островки скал, вдруг взмыла птица. То была чайка. Но Оле почему-то показалось, что птица того же цвета, что и вода, небо, утро. И ощущение какой-то необъяснимой радости разлилось в груди от того, что птица эта такая необыкновенная, от того, что она так уверенно и стремительно набирает высоту, от того, что скоро она обязательно вспыхнет в вышине пурпуром в первых лучах солнца...

В семь Оля шла на работу. Сначала ей показалось, что ветер слабее, чем вчера, но повернув в переулочек, к боль-

нице, она поняла, что это только казалось. Упругой стеной навалился новый порыв. Оля подалась всем корпусом, упрямо сжав губы; с усилием сделала несколько шагов вперед, твердо ставя крепкие, смуглые от загара ноги. Упругая стена расступилась, рассыпалась, шурша бумажками у тротуара и кружа сорванные листья.

Оля пошла быстрее. Она почему-то обрадовалась, что ветер не заставил ее остановиться, и эта радость будила дерзкое желание идти именно против ветра. Она ждала нового порыва и даже хотела, чтобы он был сильнее прежнего, но ветер долго собирался с силами, сердито перебирая ветки акаций, а когда в конце переулка показалась пелена пыли, Оля уже входила на крыльцо больницы. Открывая массивную дверь подъезда, она мельком увидела у открытого окна ординаторской Василия Спиридоновича в светлосером, видимо, праздничном костюме, с орденскими планками. Он придерживал рукой трепещущую занавеску и глядел то ли на нее, Олю, то ли вообще на улицу. Взгляд его был задумчив.

Уже знакомый вестибюль. Так же желтеют солнечные блики на паркете, так же мечутся по ним тени листьев, тот же запах специфического, больничного, волнующего. Около перевязочной Оля лицом к лицу столкнулась с краснощекой сестрой. Та выходила как раз, прикрывая ногою дверь, руки ее были заняты: она на ходу завязывала тесемку на рукаве халата.

Оля поздоровалась. Сестра, кивнув ей в ответ, сказала:

— Одевай, девушка, халат и сейчас же — в ординаторскую.

В ординаторской было много народу. Сидели на стульях, принесенных из палат белых табуретках, стояли у двери. Оля оказалась рядом с Саламатиной, вернее, та сама пробралась к ней. Поздоровалась Саламатина даже более, чем нужно, предупредительно. Оля сдержанно ответила, интуитивно почувствовав, что нельзя таить обиду на эту женщину, которая, наверное, сама не рада своей колючей натуре.

— Что здесь будет?—спросила ее Оля.

— Петухов уходит на пенсию и уезжает в Алушту.

— На курорт?

— Экая ты! По-твоему, в Алуште одни курортники?

Там и люди живут. Он оттуда родом. Будет теперь газеты почитывать да за садом ходить. Любитель большой. Заслужил отдых. Его даже два раза ранили на войне,—при этих словах Саламатина доверительно понизила голос.

Приподнявшись на цыпочках (мешали впереди стоящие), Саламатина рассматривала покрытый белой простыней стол. На столе пестрел огромный букет цветов.

— Ну и букет...—недовольно поморщилась она, — не могли, видать, худшего найти... а для такого ведь человека.

Оле была видна только верхушка букета. Он, наоборот, казался ей очень красивым.

Из-за стола поднялся молодой врач, белобрысый, скуластый, в очках.

— Это Стрюков, он будет теперь вместо Петухова...—пояснила Саламатина.

Дождавшись, пока утихнет шум, молодой врач начал негромко:

— Сегодня мы провожаем на заслуженный отдых нашего дорогого Василия Спиридоновича...

Из ординаторской Оля вышла одной из первых и медленно пошла у стены, не замечая обгонявших ее медработников.

Кто-то осторожно взял Олю за локоть. Обернувшись, она увидела рядом с собой Василия Спиридоновича.

— Чем это вы расстроены?—спросил он, наклонившись.

Оля остановилась. Захотелось высказать этому человеку все, что у нее на душе. Но у полуоткрытой на улицу двери, видимо, поджидая Василия Спиридоновича, стояло несколько врачей и сестер с тем самым огромным букетом. Оля только тихо проговорила:

— Мне абсолютно не везет в жизни... Всегда получается не так, как думаешь, ждешь.

— Знаете что, Оля,—сказал Василий Спиридонович, — а я вот всего час назад думал: если бы мне вдруг да ваши восемнадцать лет со всеми абсолютными невезениями.

— И что бы вы делали?—удивилась она.

— Начинать бы жизнь. Таскал бы больных на перевязку. Полы бы мыл. В больницу входил бы, как в храм. Считал бы себя порой абсолютно невезучим и пусть даже

не знал бы, что это оттого, что мечта наша—птица, летит она в вышине, указывая нам путь, а мы шагаем за ней по земной тверди, Оленька, и нет нам укатанных, гладких дорог... По крайней мере, у меня не было.

— Вы сказали—птица, а она может быть бирюзовой? — спросила Оля, глядя в упор большими серыми глазами.

— У каждого своя, — серьезно ответил Василий Спиридонович и, похлопав ее по плечу, сказал:—Прощайте, Оля, я уверен, что вам понравится в нашей больнице... виноват, в вашей...—он вдруг улыбнулся незнакомой грустной улыбкой.

Вечером Оля шла по улице, придерживая рукой волосы: ветер, по-прежнему крепкий, стелил по асфальту серую поземку пыли, теребил подол Олиного платья, белого в тонкую синюю полоску. Она вглядывалась в лица прохожих. Хотелось увидеть кого-нибудь из знакомых, чтобы сказать, как бы между прочим: «А я с работы. Устала, как черт...»

Знакомых не было.

Встретились ей двое солидных мужчин, женщина с двумя маленькими детьми, которых она вела за руки, заняв почти весь тротуар, прошла шумная компания молодых людей в синих комбинезонах, забрызганных и пахнущих краской. Пропуская Олю, крайний парень что-то сказал своему соседу, тот дружелюбно посмотрел на нее. Оля вдруг представила—она будет вот так идти здесь через несколько лет и услышит, как кто-нибудь из прохожих скажет негромко своему спутнику: «Вот она меня вылечила...» Тогда так же будут отсвечивать голубизной окна домов, так же будет шуметь родной город... А, может быть, все это будет не здесь, а в каком-нибудь новом степном поселке, где еще пахнет сосновыми стружками и невысохшей известью, где небо по-новому глубокое и прозрачное до стеклянного звона...

Михаил Рафаилович ЛАСКОВ

Родился в 1923 году в г. Большой Токмак, Запорожской области, в семье рабочего.

После окончания средней школы в г. Мелитополе, работал на строительстве. С 1942 года — редактор Мирзачульской редакции радиовещания (Голодная степь).

В 1945 году М. Ласков приехал в г. Запорожье. Журналист.

Стихи М. Ласкова неоднократно печатались в областных, республиканских и всесоюзных газетах, журналах и альманахах.

В 1956 году в г. Запорожье вышел первый сборник стихов «Родные огни». Вторая книжка «Ручеек» (стихи для детей) вышла в 1959 году (Запорожское книжно-газетное издательство).

ЗАВОДСКОЙ ПЕЙЗАЖ

Я иду по аллее кленов,
Ветви здесь образуют свод...
Сердце радуется шуму зеленым
И раскатистый гул работ.

На верхушках двух домен рядом
Равнодушно сидят грачи,
В печи медленно

с агломератом
Грузят солнечные лучи.

А внизу паровозик гулкий
Тянет серую цепь ковшей,
Стонет в узеньком переулке
Шлаковоз в дыму до ушей.

У парнишки спецовка в пятнах,
Пыль под носом взамен усов,—
Он работает, вероятно,
Машинистом вагон-весов.

Вышел он подышать весною,
Удовольствие получил:
В печи доменные с шихтою
Грузят солнечные лучи.

В ЭТОМ ДОМЕ СЧАСТЬЕ ПОСЕЛИТСЯ

Дом веселым светом облицован, —
Утренней зари горит костер...
Запахами резкими в лицо вам
Бьет свежезамешанный раствор.

Под лучистым солнечным потоком
Серебрится новая стена.
Среди этих глаз бессонных—окон
Там, вдали, и ваши два окна.

Вы опять под окнами стоите:
— Эй, парнишка, как идут дела?
Душу всю в свой труд вложил строитель,
А душа у паренька светла.

Здесь, в квартирах, невесомый воздух,
До чего же дышется легко!..
Вечерами небо в крупных звездах
Опускаться будет на балкон.

В белоснежной ванне под руками
Вдруг проснется нежная волна;

Заиграет голубое пламя
Над комфоркой в кухне у окна.

Ходишь здесь, и сердце веселится,
Канарейкам ходу нет сюда...
В этом доме счастье поселится
Без прописки,
        прочню,
        навсегда.

КАМЕНОТЕС

Он подчас задумчив, нелюдим,
Неподвижным кажется, степенным,
Но его я видел молодым—
Беспокойным, страстным, вдохновенным.

Он работал ночи напролет—
Скульптор жил в душе каменотеса.
День настал, и у днепровских вод
Необычный памятник вознесся.

Юноша с винтовкою в руках.
Так в сраженьи смерть его застала.
Как живой, солдат глядит в века
С камня у дороги—пьедестала.

Стан могучий, богатырский форт,
Устремленный в дали взгляд орлиный...
На заре идет каменотес
И как будто снова видит сына.

ПЕРВАЯ ГРОЗА

Днепр.

Плотина.

Девушки запели.

В песне тонет дробный гул волны.

Руки у бетонщиц огрубели,

Ветром лица их обожжены.

Паводка с тревогой ожидали...

В первый раз девчата из села

Вечерами зимними мечтали,

Чтоб весна до срока не пришла.

Но однажды с вечера подуло

Потеплевшим влажным ветерком,

Молния косым мечом сверкнула,

Прокатился первый гулкий гром...

Люди стойко держат оборону:

В ход—лопаты, в ход—

мешки с песком!

Защищали подступы к бетону

С жаром,

с комсомольским огоньком.

Волны постепенно шли на убыль—

Видимо, устали штурмовать,

И тогда девчата—жизнелюбы

Начали тихонько напевать.

Не забыть той песни никогда мис.

Память чутко ловит голоса,

Будто было все это недавно—

Штурм в ночи и первая гроза...

Гомонить, немов прибій, пшениця.

Небо чисте—

не заслала хмара—

Голубому куполу подоба...

Хлібороб

вітає сталевара,

Сталевар

вітає хлібороба.

Так вони ідуть в своє майбутнє.

Богатирськи брат обнявши брата,—

Значить:

сталлю в нас земля могутня,

Значить:

хлібом в нас земля багата.

СЛАВНА ДОЛЯ У ТЕБЕ

Знатній доярці колгоспу ім. Котовського.
Великотокмацького району. Марії Лео-
ненко

Ще і сонечко спить,

Ще і небо зоріє,

Лиш горласті півні

Розтривожили ніч,—

Ти з відерцем в руці

Їдеш на ферму, Маріє,

І легкий вітерець

Припадає до пліч.

Скільки років підряд

Ти стежину топтала

До артільних корів,

Невгамовна, палка...

Скільки днів потрудилась,

Ночей недоспала!

Скільки тонн надоїла

Сама молока!

Бачу: руки твої
Манікюрів не знали —
Нефарбовані нігті,
Долоні шорсткі.
Та які вони ніжні,
Коли обнімали!
Та які вони сильні
І в праці меткі!

Ти на ферму спішиш.
Поріднилася з нею,
І думками летиш
Все до них, до корів,
Де на тебе чекає
Мажара з двійнею,
І красуня Загайка,
Що вже «на порі»...

...Запашне молоко
Знову ллється в бідони.
Ти вже скоро даси
Всій артїлі відчуть,
Як з центнерів поволі
Народяться тонни,
А із тонн—і річки
Молока потечуть...
Це до тебе доярки

Приходять учиться,
Щоб, як ти, працювати
В ім'я майбуття...
Славна доля у тебе,
Сільська трудівнице,
І хороше, велике
У тебе життя!..

Ще і сонечко спить,
Ще і небо зоріє,
Лиш горласті півні
Розтривожили ніч,—
Ти з відерцем в руці

Идеш на ферму, Маріє,
І легкий вітерець
Припадає до пліч.

ЧЕРНІГІВСЬКІ БОРИ

Шумлять, шумлять чернігівські бори
Спокійним, владним, віковичним шумом:
Свої, намріяні роками, думи
Розповідають в літні вечори.

Де плещуть хвилі синьої Десни,
Сторінки книги узялись гортати
Красуні-сосни, а дуби листаті
Розповідати незвичайні сни...

Ось бачу я: по березі ріки,
Зваливши зброю нележку на плечі,
На сивий Київ з дальньої Унечі
Ідуть славетні Щорсові полки.

Вони здолають і повергнуть в прах
Солдатів кайзера, лакуз-гетьманців—
Оці обшарпані, розгнівані повстанці:
Їх не зупинять холод, голод, страх.

Громів ще буде і свинцевих злив,
Та після гроз засяє сонце ясне:
В серцях людських ніколи не погасне
Живий вогонь, що Ленін запалив.

Степан Кіндранович

БИСИКАЛО

Народився в 1918 році в м. Березному на Чернігівщині, в бідній селянській родині. Після закінчення десятирічки працював на газетній роботі, а потім вчився в військово-медичному училищі. Воєнні роки провів на фронті — військовим кореспондентом і деякий час — медиком. В 1947 році вступив до Київського педагогічного інституту, по закінченню — до аспірантури при цьому ж інституті.

З 1943 року член КПРС. Має бойові нагороди. Нині працює викладачем української літератури в Запорізькому педагогічному інституті.

Перше оповідання С. Бисикала було надруковано в альманасі «Щаслива юність» (1951 рік), потім він друкувався в деяких інших альманахах, а також в журналі «Дніпро». В 1958 році в Держлітвидаві окремою книгою вийшов літературний портрет «Максим Рильський».

ОДУЖАННЯ

новела

Як сонячно за вікном! Перлистими хвилями ллється з синього неба сліпуче світло, снує сріблясті ниті, дише вогнем. Здається, теплом сповнені навіть пахощі. П'янкі, бентежні пахощі бузку! Наче гроно достиглого винограду, запашна гілка бузку заглядає прямо в кімнату, куди й бджола через відчинену квартиру шле свою нескладну музику. Літанням-гудінням вона мовби хоче когось звеселити. Та надто стишена її трудова пісня, вона зникає і губиться в густій зелені листя, яке шурхотить під поривами віт-

ру. І Віра Олександрівна Маківчук, бліда, аж жовта, лежачи в ліжку під білим простирадлом, нічого не чує. Лише зрідка погляд її темносірих очей, глибоких і стомлених, охоплює шматок неба, снопик проміння, що перламутровим зайчиком бігає на блискучій пофарбованій підлозі. Два дні бачить вона отой синій клаптик неба, а коли переводить погляд на підлогу—милується сонячними зайчиками.

— Мені чужа поблажливість; я хочу знати, коли ви дозволите мені піти в школу,—з хвилюванням каже вона лікарці, що сидить біля неї, і в голосі її, голубино-лагідному, м'якому, як оксамит, чується не питання, навіть не прохання, а хвилювання й тривога. Лікарка, молода жінка в сніжно-білому халаті, ловить це хвилювання по тому, як тремтять куточки її виснажених губів. Лікарка мовчить, а Віра Олександрівна чекає відповіді й думає: «Невже я така хвора? Та хіба ці півтора градуса можуть стати на заваді? Не температура мене стримує, а ви». Дивиться вона на вродливу жінку з тонкими вигнутими бровами. У ній Віра Олександрівна впізнає багато рис, які властиві і їй. «Наполеглива, принципова, та помиляється, ніби я не відгадаю, що в її очах написано. Прийшла заспокоювати, втішати, підтримувати!» І знову мовчанка. Лікарка чекає, поки Віра Олександрівна задрімає, а потім засне, а це конче необхідно: хворій потрібен спокій. Нервово збудження і перевтома поклали найстарішу вчительку в постіль. У лікарки світле волосся, сині, як небо, очі і червоні уста. Сама зовнішність її, лагідний вираз очей, заспокоює і підтримує.

Але для Віри Олександрівни найкращою підтримкою, яка повернула б їй сили і спокій, був би дозвіл знову працювати.

— Чого ж ви мовчите?

— Не хвилюйтеся, адже вам потрібен насамперед спокій, ще день-два, і все стане на своє місце,—неголосно відповіла жінка і взяла Віру Олександрівну за руку. Рука була гаряча і помережена зморшками, під ніжною м'якою шкірою помітно виступали сині прожилки. Лікарка торкнулася пульсу і зовсім бадьоро сказала:

— День-два, це зовсім не багато!

«Що ж, почекаю»,—не заперечила Віра Олександрівна,

але в думці: вона вже дримала і говорити їй не хотілося.

Міцно заснути не змогла. Коли лікарка пішла, сон зовсім відлетів від неї. Вольова, розсудлива, Віра Олександрівна примушувала себе ні про що не думати, не хвилюватися. Уста її нашіптували вірші, які вона любила читати дітям, пробувала встати, та бракувало сил. Вона три дні жила без дітей! І ще не доведеться бачити їх день-два! Певно, і їм так само важко без неї. Адже і вони її люблять. Так, це вона знає. І вони, хоч, здається, ще мало тямлять в любові, але щось таке ріднить їх з учителькою, як з батьком або з матір'ю. Звісно, бо і вона любить їх нестямно! «Мої рідні, мої соколики, мої ластівочки-щебетушечки», — тихо промовляє вона, а пальці її, довгі і тонкі, з коротко підрізаними нігтями, гладять їх теплі голівки... Мовби не вірячи цьому, Віра Олександрівна розплющила очі, і погляд її упав на вікно. Знову клаптик неба, а сонячні зайчики вже на ковдрі. Нікого немає близько. Раптом за вікном вона побачила дитяче обличчя, що сплюснутим носом припало до шибки. «Мариться!» майже вигукнула. Струснула головою, напружила зір—личко подвоїлось. «Зоя!»—підводячись, вигукнула вона. «Воно, маля! А то—Андрійко Татарчуків».

Справді, діти мовби поприлипали до вікна, а побачивши, що Віра Олександрівна підвелася, дивиться на них, усміхається, з галасом кинулися од вікна і за якусь мить були в її кімнаті, просторій і чистій. Їх, виявилось, ціла армія!

— Чого це ви? Весь клас?—стримано і обережно запитала Віра Олександрівна, обіпершись ліктем на подушку. Спостерігаючи за дітьми, обводячи непомітним поглядом дівчаток і хлопчиків, що юрбилися біля дверей, навіть ще в коридорі і круг ліжка, вона намагалася дізнатися, що привело їх сюди. Вона не встигла спитати про це, як почувла дзвінкий збуджений голос Андрійка. Віра Олександрівна знала цього хлопчину, завжди веселого і часом навіть зухвалого. Але не сподівалася почути те, що він сказав. А Андрійко Татарчук кричав:

— Ми не любимо її! Ми вас хочемо! Ми не будемо з Ніною Петрівною! Вона не хороша. Вона кричить, Славкові двійку поставила!

І зчинився страшений галас.

Ні, це зовсім не галас... Хай щебечуть, хай дзвенять, хай шумлять, як молода повінь. Бо ж прийде час, прийде неминуче, і вони розлетяться — соколами, орлами, голубками—до нових обріїв! Вони повинні шукати гарних, світлих обріїв. Вони знайдуть їх. Вона їм допоможе, всій оцій галасливій армії кирпатих, веснянкуватих, задержуватих. Вона їх любить, як мати. Знає, хто і яку дорогу обере.

— Славику, ти вже змайстрував свого кораблика? Адже вода в Дніпрі стала теплою...

Вона дивиться на чубатого хлопчика в білій сорочечці і думає: «Цей буде капітаном», а дівчинка, що не випускає портфеля з рук,—мабуть, актрисою: танцює гарно, співає і любить красиво одягати своїх ляльок. Погляд її спинився потім на двох тугих косичках з червоною шовковою стрічкою.

— Зоя, а як відповідають твої учні? Ти їм двійок не ставиш?—питає, а Зоя, низенька, повненька, з рум'яними щічками, ніяковіє, а все ж щось хоче сказати. Вона завжди, і це добре знає Віра Олександрівна, граючись вдома з своїми ляльками, кожному по черзі викликає до дошки, опитує, хоч все робить за них, і ставить їм оцінки до щоденника.

Та їй перешкодив Славко.

— А я теж був хворий!

«Ти в мене хворобливий і образливий»,—відзначила, промовчавши. Та Славко не вгавав:

— А мені Ніна Петрівна двійку поставила! А татусь велосипеда не купив... Вона погана, адже і я був хворий...

Діти загули.

— Чого це ви так, як бджоли, загули? Раді, що сонечко надворі?

Почувши це, вони враз замовкли. Але мовчанка тривала недовго, принаймні стільки, скільки треба було, щоб оглянути хоча б крадькома кімнату своєї вчительки.

Кімната, як здалося допитливим гостям, була дуже велика. Яка в ній блискуча підлога, а стіни чисті, білі та високі. Он знайоме фото: у садку на лаві Ілліч з дітками, а біля нього сестра та Надія Костянтинівна. А яке розкішне дзеркало! А на столику скляна банка. Рибки в ній і золоті, і червоні. Побачивши їх, Юрко ладен був запитати

ти: «Чому вони на базарі не продаються? Мама б купила. Вона мені все-все купує». А ось фікус. «Він ніколи не цвіте,—думає Майя,—а так собі стоїть та й годі». А то, на фото, певно, Віра Олександрівна давно-давно. Яка красива! Коса довга, аж до пояса. І тепер така, тільки біла вся. Білячовна стоїть, на березі моря.

Доки в кімнаті було тихо, Віра Олександрівна роздумувала над тим, що сталося. Ніна Петрівна, відзначила вона для себе, ще зовсім молода, зрозуміло, недосвідчена вчителька. Правда, діти люблять молоде, красиве. До того ж вона вміє співати, танцювати, грає на піаніно. Та й освіта як освіта—педагогічне училище. Що ж, власне, трапилось? Які причини привели їх сюди? Двійка Славкові? Бажання відвідати хвору бабусю? І їй нетерпляче захотілося швидше побачити директора, а ще краще—саму Ніну Петрівну. «Десь допустила помилку», сказала про себе і почула, як раптом скрикнув хтось:

— Ну, ми підемо! До побачення! До побачення!..

Як сон, як у казці,—з'явилися і зникли. Мов бджолиний рій, залетіли і геть подалися собі. Тільки зовсім уже лишили Віру Олександрівну і сну і будь-якого спокою, цілком порушивши розмірений плин думок. Хвора, немічна, вона вже не могла лежати. Вони повернули їй сили! Повернули бадьорість. Власне, такої втоми, яка б взагалі заважала працювати, Віра Олександрівна не відчувала, незважаючи на свої роки. Вона була дочкою морського рибалки, її гартували суворі вітри, хвилі, часом крижані, і сонце, що завжди так щедро гріло біля моря. Міцна, з енергійним обличчям, вона ніколи досі не хворіла, ніби кожна клітина її організму назавжди увібрала в себе міць, силу і невразливість моря, його могутній вітер, енергію сонця. Батько її у дев'яносто три роки ще рибалив. Можливо, і Віра Олександрівна вчителюватиме ще років двадцять?

І вона вирішила будь-що, незважаючи на заборону лікаря, негайно піти в школу. Їй жаль стало дітей. Адже вони не тільки відвідати хотіли її, ні, отой білявочубий Андрійко недаремно кричав: «Ми вас ждемо!». Вона любила його чи не найбільше. Не раз бачила, як той бігав босий в калюжах після дощу, і це їй подобалося. «Буде, мабуть, здоровий, як мій батько».

— Вони мене ждуть, значить щось не гаразд...—голосно промовила Віра Олександрівна і раптом почала одягатися.

А в той самий час у директора школи, Миколи Івановича Артемчука, сидів батько Андрійка. Широкоплечий, з сивою головою і широкими бровами, які чорними острішками звисали над примруженими карими очима, він сидів за столом, а над ним червоніли ніжні квіти китайської троянди. На підвіконні, зіпріті сонцем, стояли бегонія, примула, а серед них пальмочка, струнка-струнка. Микола Іванович теж був уже не молодою людиною. Проте червоне волосся, голуба сорочка з засуканими до ліктів рукавами, рожеві шокки, добре виголене обличчя надавали йому вигляду юнака. Він, здавалося, знову і знову оглядав свій кабінет і бачив портрет Леніна вгорі, а в кутку книжковій шафі, стільці, диван біля дверей, білих і високих. А насправді він уважно слухав Татарчука, який говорив поквапно, ніби не мав зовсім часу і забіг на одну лише хвилинку.

— Не подумайте, що я прийшов скаржитися,—закінчував свою розмову батько.—Але самі знаєте: затрималася дитина, а серце їй почало тривожитись. Андрійко — славний хлопчина, тільки заводіяка великий! До нього не кожний зуміє підійти! В очах інших може здатися таким шибеником!...

— Це нічого...Всі вони такі, коли збоку дивитися. А от ближче глянеш, придивишся — квіти, такі чудесні, як справжні квіти, люблять тепло. У них чудова вчителька. Їй уже вісімдесят один рік, не дивно, що трохи захворіла... Тому Андрійко і прибіг до мене вчора, питає: «Де живе Віра Олександрівна?» Я сказав, звісно. Бо відвідати вчителя—не біда.

— А так, я не проти того. Тільки якщо говорити до кінця, а це ж синаша мій розказував,—вони її страх як люблять! Ходили, каже до Віри Олександрівни, тому я додому прийшов пізно. Не любимо якусь Ніну Петрівну, скаржиться. От шибеники!

— Діти, у них розум, якого часом не вистачає багатьом дорослим. Ніна Петрівна — молода, розумна, але не знає, що до серця кожної дитини є своя, єдина доріжка. Треба зуміти знайти її, відшукати, а потім ходити нею.

Це справа нелегка, тому важкий труд учителя. Адже підеш не тією доріжкою — не пустить тебе дигина в свій світ, в світ своїх думок, бажань, настрою. А тоді хоч тікай од них...

— Авжеж так, вірно,—сказав Татарчук і, подавши руку, похапцем вийшов. А Микола Іванович тим часом покликав Ніну Петрівну, щоб порадити їй бути обачнішою. Він знав, що сталося. Ніна Петрівна, дійсно, поставила до щоденника двійку хлопчикові, який перед тим три дні боровся з грипом. А до того ж батько підбадьорював сина: «Ти вже одужав, іди до школи, та вчися гарненько, не матимеш двійок—велосипед куплю». А іншому учневі Ніна Петрівна за ці два дні встигла записати до щоденника двійку за погану поведінку. Біленька парта цього учня одного разу виявилася залитою чорнилом. Та чорнило розливав хтось інший,—Ніна Петрівна не дізналася, хто саме зробив це, покарала невинного. Ну й розплакались—один, другий, аж доки Андрійко, який над усе любив заступатися за товаришів, не вирішив піти просити Віру Олександрівну, щоб швидше поверталася...

Ніна Петрівна, відчуваючи свою провину, увійшла до кабінету несміливо, боязко. Микола Іванович запросив її сісти. Він не хотів нагадувати їй все, що сталося.

— Я знаю...—тихо промовила Ніна Петрівна, сідаючи. І саме в цю мить хтось постукав у двері.

— Зайдіть,—як завжди спокійно обізвався Микола Іванович.

Це була Віра Олександрівна. Вона увійшла до нього, і в погляді її світилася глибока радість, щасливі очі мовби питали: «Що, не чекали?»

— Одужали вже? — підвівся Микола Іванович.

— Так, одужала...—підійшла вона до столу весела і, здавалося, помолоділа. Подала руку Миколі Івановичу, ласкаво глянула на Ніну Петрівну. В кабінеті стояла тиша, лише молоді, лунко билося серце, маленьке, схвильоване серце в грудях спокійної зовні людини...

Альберт Григорьевич ПУТИНЦЕВ

Родился в 1932 году в г. Омске, в семье служащего. После окончания средней школы поступил в артиллерийское училище. До 1956 служил в Советской Армии. С 1956 года по настоящее время — на газетной работе. Одновременно учится на заочном отделении факультета журналистики Киевского государственного университета имени Т. Г. Шевченко.

Печататься А. Путинцев начал в 1951 году. В периодической печати неоднократно появлялись его стихи, рассказы, фельетоны.

В 1960 году в Запорожском книжно-газетном издательстве отдельной книжкой вышел очерк А. Путинцева «Христофор Саламбаш».

ПЕРВАЯ НЕДЕЛЯ

Рассказ

Из фар били две длинные узкие полосы света, которые постепенно сливались. Вязкая темнота расступалась неохотно, смыкалась сразу же за кабиной, так что в заднее оконце не было видно ни густых клубов пыли, взвихренных колесами, ни колхозниц, лежавших в кузове на пшенице.

Дорога изучена до мелочей. Вот нырнула под радиатор развилка, справа от которой смутно белел на обочине камень. Если смотреть на этот камень ночью, он похож

на лежащего двугорбого верблюда. Замелькали деревья лесополосы. Значит, до элеватора осталось пять километров.

В окна кабины со спущенными стеклами упруго бил теплый ночной воздух. Кажется, именно здесь четвертого дня Лена запела веселую песню. Тогда она была переполнена радостным чувством оттого, что послушна могучая машина, стремительно несущаяся по степи туда, куда повелут ее маленькие Ленины руки.

Сегодня было не до песен. Главное — не уснуть бы. Стиснув зубы, девушка крепко держала баранку. Страшно мигать воспаленными глазами. С болью, словно запыленные пылью, смыкаются веки и тотчас охватывает непреодолимое желание хотя бы мгновенье подержать их вот так, закрытыми. Тотчас испуг пронзает насторожившийся мозг: мгновения могут перейти в минуты. Набрякшие веки взлетают вверх. Сразу же на секунду-другую тупо заноют одеревеневшие плечи, руки, поясница.

Усыпляют и ровный рокот мотора, и уютное тепло кабины, и стремительно и однообразно стелящаяся в свете фар дорога. Заманчиво сладко посапывает рядом Валя, колхозный экспедитор. Переезд через железную дорогу. Значит, сейчас элеватор. Можно будет поспать минут двадцать, не выходя из кабины, а потом снова гнать машину обратно. Твердо решила было, что это — последний рейс, но на току перед выездом подошел председатель колхоза, просительно заглянул в глаза.

— Товарищ Юрченко, еще бы ходку сделать, а? Хлебца вон сколько лежит, а вы, ведь, одна с этого тока возите. Я, конечно, понимаю...

— Сделаем, Иван Васильевич.

Ответила весело, а самой хотелось расплакаться.

Но ехать больше ей не пришлось. У весовой элеватора ждал Василий.

— Устала? Вылазь. Двигай в гостиницу и можешь спать хоть неделю.

— Василий Иванович, вас уже выписали? А как нога?

— Выписали. Нога — порядок полнейший.

Хлопнул дверцей и повел грузовик на весы.

Тело охватила бодрость. Это не была бодрость после отдыха, просто организм реагировал на перемену положе-

ния тела, гулкую тишину улиц, над которыми очень близко висели звезды, воздух без легкого запаха бензина, всегда царящего в кабине.

Где-то, через несколько улиц, завела переливы гармошка, мелодию подхватили молодые голоса. Хор грустно выговаривал:

Дівка красна ще й вродлива,
Ї доля не щаслива...

Может быть, Лене показалось, но сегодня Василий Иванович или Василий, как его звали все в колонне, впервые разговаривал с ней без того деревянно-спокойного тона, за которым угадывалось с трудом сдерживаемое раздражение.

Она трепетала перед ним больше, чем перед самым строгим преподавателем в школе и на курсах. Один бы только раз услышать похвалу, и больше ничего не надо. Но до такого счастья, конечно, не дожить. Они познакомились неделю назад, а ей кажется — прошла целая вечность, и всю эту вечность она не справлялась со своими шоферскими обязанностями.

В прошлом году Лена окончила среднюю школу и без родительского на то согласия, удивив сверстников, поступила на курсы шоферов.

И вот на прошлой неделе она переступила порог тесной комнатки начальника отдела кадров автотреста. Тот долго вертел новенькие права, направление, придиричиво косился на девушку. Рост сто шестьдесят пять сантиметров, включая высокие каблуки. Косички, глаза, глядящие с простотой десятиклассницы... Начальник вспомнил свою голосистую шоферню, вздохнул и приказал оформить документы. Велел приходить на работу завтра к восьми прямо в третью автоколонну.

Утром механик колонны смотрел с тем же недоверием. Но его Лена не боялась — седой, сутулый чем-то похож на отца.

— У нас ведь все грузовые, тяжелые, газиков нет. На таких баранку день покрутишь — без рук останешься.

Лена промолчала, не зная, что ответить.

Механик вздохнул.

— Есть у нас одно место, да боюсь — там вам и совсем трудно будет. Напарник серьезный. Он вообще

то хороший, но я бы сказал, мрачный парень. И сердитый. Они с другом работали три года, вместе из армии пришли. Хорошо работали, по-гвардейски. Переходящий выпел, первенство. В газетах писали о них, на Доску почета заносили. А друг тот взял и женился. А женившись, уехал в невестин колхоз. Васька и так неразговорчив, а тут совсем туча-тучей. Брали мы недавно одного шофера, не ужился с ним, рассчитался. Невозможный, говорит, характер.

Лена молчала.

Механик махнул рукой и повел показывать машину.

Просторный двор автоколонны был переполнен шумом прогреваемых моторов, разворачивающихся и выезжающих на улицу машин. Ее провожали любопытными взглядами. Из одной кабины высунулся огненно-рыжий парень, подмигнул Лене и весело закричал:

— Петро Дмитрич, назначай пассажирку ко мне. Я с нее по льготному тарифу возьму.

— Не болтай, Кимка, — прикрикнул механик, — к нам новый шофер прибыл.

— Ого-го! — еще веселее и громче заорал Ким, — наконец-то. Во всех колоннах по бабе, только у нас плакать некому было. Теперь полный комплект. — Вылез из машины и пошел следом.

Присоединилось еще несколько человек, любопытствующих узнать, кому ведет такого напарника механик. Послышались было шутки, но механик сердито цыкнул:

— Ша, горлопаны. Не видите — человеку и без ваших умностей тошно.

В конце гаража стоял трехтонный ЗИС с синим флажком отличника на переднем стекле. Из-под мотора торчали ноги в сильно стоптанных ботинках и брезентовом комбинезоне. Человек звенел ключами и тихонько пел.

— Василь, — сказал Петр Дмитрич виноватым голосом, и Лена почувствовала, что это из-за нее, — вылазь, я тебе напарника привел.

— Здорово! — обрадованно пробасил Василий и стал вылезать. — Я один совсем запарился.

Поднялся высокий широкоплечий парень с молодым, но решительным горбоносым лицом и сросшимися черны-

ми бровями. Коротко улыбнулся механику и уставился на хлопцев, не обращая внимания на Лену.

— С кем работать будем, хлопцы?

— Вот, — легонько подтолкнул за плечо Лену Петр Дмитриевич, — новенькая, знакомьтесь.

— Вам все шутки, — озлился Василий. — А мне сейчас в рейс. Пассажирка, что ли? Я сейчас.

И, не дождавшись ответа, полез снова под машину. Когда же Василия убедили в том, что никто не собирается его разыгрывать, он вскипел, правая бровь задергалась и недоуменно полезла вверх.

— Сейчас даст, — шепнул за Лениной спиной не то радостно, не то испуганно Ким.

Но Василий подал Лене руку и хмуро спросил, стараясь казаться спокойным:

— Вы где учились?

Растерянная от такого приема, струсившая Лена окончательно смутилась и совершенно невпопад брякнула:

— В десятом бэ.

Хохот покрыл ее слова. Рыжий Ким держался руками за живот и кричал всех громче:

— Ой, не могу. Леди из десятого бэ. Василь, спроси у нее разницу между карбюратором, радиатором и аккумулятором. Ей-бо, не скажет!

Василий сперва улыбнулся, потом нахмурился и сердито тряхнул головой:

— Кончайте ржать, в рейс опоздаете. А ты, семафор, не учи, сам разберусь, что спросить.

— Пошли, пошли, — поддержал механик. — Ты, Вася, смотри за девушкой, помоги, если надо. На тебя надеемся.

Василий промолчал и сердито отвернулся от механика, а когда остались вдвоем сухо бросил:

— На ребят не сердитесь. Народ хороший, но шофера есть шофера. Батьку родного осмеют.

— Я не сержусь, — прошептала Лена.

— Отлично. — И забрался под машину. Лена посмотрела на стоптанные ботинки, заглянула в гараж. Василий молчал. Потом вылез, скатал и спрятал подстилку.

— Я поехал. Уберете здесь в гараже.

— А мне в рейс с четырех? — с надеждой спросила Лена.

— Нет. На вас путевого листа нет, да и я должен проверить, прежде чем к баранке допустить. Наша машина — не учебная, опять же грузы возим, не просто перекрестки изучаем. Со мной денек-другой поездите.

И укатил. Лена осталась совсем одна в пустом и не приветливом дворе. Вошла в гараж, чуточку поплакала. Стало немного легче. Убрала все, подмела.

К четырем двор снова заполнился. Показался знакомый номер — приехал Василий. Махнул рукой, освободил место у рулевого колеса.

— Садитесь.

— Куда ехать? — обрадовалась Лена.

— Развернитесь и сдайте назад, на яму.

Задание было обидно маленьким, но Лена не подала вида.

Стараясь не выдать волнения, стартером завела двигатель, включила скорость. Закусив губу, надавила на рычаг аккумулятора, отпуская сцепление. Мотор вздохнул и заглох.

— Смелее, — посоветовал Василий, — это же трехтонка, ей газок нужен.

На второй раз машина с ревом рванулась с места, развернулась задом к яме и... мотор снова заглох.

— Резко сбросили газ, — тем же спокойным тоном сказал Василий. — Это вы к двигателю еще не привыкли.

Наконец, машина благополучно стала на яму. Лена выключила зажигание и тут только заметила, что правая бровь Василия сердито дергается. Готова была провалиться сквозь пружинное сидение кабины прямо в яму.

— Завтра со мной поедете, — пообещал Василий, — давайте осмотрим нашего коня.

Но через десять минут шоферов вызвали к начальнику колонны и объявили приказ ехать завтра утром всем в районы, в командировку, возить хлеб нового урожая.

Утром Василий пришел, прихрамывая, — играл вечером в футбол на первенство треста, ударили по ноге.

В командировке работали по двенадцать часов, чтобы машины не стояли. Василий не стал отдыхать и вечером же выехал в колхоз, а утром сдал Лене смену, скупо

объяснил дорогу, пожелал счастливого пути и ушел, как будто так и должно быть. Лена не знала, что за углом он остановился и внимательно смотрел за ее действиями. Оставшись одна, сразу почувствовала себя уверенней. И хотя разок скорости переключились со скрежетом и сперва чересчур ревел мотор, вскоре уверенно вела машину по степным дорогам мимо лесополосы и камня, похожего на верблюда. Даже песню запела от радости.

Весь день возила хлеб. В колхозе было несколько токов, и поэтому их машина на элеватор возила хлеб одна. Колхозники смотрели на Лену с уважением, и к вечеру она совсем лихо сдавала машину назад под бурт с зерном, над которым вытянулась длинная рука транспортера. Устала здорово и вечером легла спать, не поужинав.

Василий работал ночь, а утром стряслась беда. Его встретил автоинспектор, заметил распухшую ногу, которая уже не влезала в ботинок и была прибинтована шарфом, сел в мотоцикл и велел следовать за ним. Через полчаса Василий лежал в районной больнице.

Вечером Лена загнала машину во двор гостиницы. взяла яблоки и пошла навестить Василия. Он вышел на костылях, криво усмехнулся.

— Растяжение. Как работалось?
Выслушал ее, с хрустом жуя яблоки.

— Машина стоит?

— А что же ей делать?

— То-то и оно, что ей нельзя сейчас стоять. Эх, был бы Владимир, — впервые вспомнил он вслух о друге и огорченно махнул рукой.

— А что Владимир? — обиделась Лена. — Я тоже могу снова ехать хоть сейчас. Я уже отдохнула.

Василий внезапно рассердился и даже стукнул костылем о пол.

— Это тебе не контрольный диктант написать, а ба-ранку сутки открутить. Уснешь и угробишь машину. А то на току заснешь, всем колхозом не разбудят. — Он не заметил, что перешел на ты, и хотел еще что-то добавить сердитое и, наверное, обидное, но Лена обиженно встала и вышла из приемного покоя.

Так начались для нее эти трое суток. Ходка следовала за ходкой, и на ток все шел и шел золотой хлебный по-

ток. Первый день она перенесла сравнительно легко. Можно было поспать под погрузкой и разгрузкой. Но потом эти двадцатиминутки не спасали. Становилось трудней и трудней. Лена понимала, что долго она не продержится, можно угробить машину, уснуть на ходу. Каждый раз говорила себе, что это последняя ходка, и каждый раз молча, с воспаленными глазами и потрескавшимися губами гнала машину на ток.

О ней знал уже весь колхоз, по распоряжению председателя кухарка приносила мед и молоко, жарила яичницу, но Лена ела очень мало и неохотно. На заре второго дня бригадир сказал, что транспортер сломался, и можно часок поспать. Лена тотчас уснула, даже не догадавшись, что так сказали, чтобы не обидеть ее — транспортер был целехонек. Когда же через час ее тронули за плечо — открыла глаза и завела двигатель. И снова пошли рейс за рейсом...

В гостинице было тихо. Не спала только дежурная — толстая старуха Власьева.

— А-а, пришла пропащая, — зевнула она. — Небось устала.

— Устала, бабушка.

Лена толкнула дверь в женскую половину гостиницы и удивленно остановилась: на ее кровати лежал чей-то огромный букет цветов.

— Ишь, какой букетище, — сказала за спиной Власьева, — небось весь райцентр оббегал.

— Кто?!

— Да этот, хромой такой, веселый. Сбежал вечером из больницы. Жених, что ли?

— Что вы, бабушка. Это мой начальник.

Власьева недоверчиво поджала губы.

— Хвалил тебя больно. Гвардеец, говорит, и все такое разное. А правду иль нет рассказывал, будто ты из какого-то геройского роду-племени производишь?

Словоохотливая Власьева не дождалась ответа: Лена уже спала, привалившись чумазой щекой к подушке.

Олексій Іванович

ЛАПТУР

Народився в 1936 році на хуторі Хорол. Сумської області, в сім'ї колгоспника. В 1952 році закінчив Козелниську семирічну школу, працював у колгоспі, потім — на лісорозробках на Уралі.

В 1954 році О. Лаптур приїхав до Запоріжжя. Нині він робітник ковальського цеху заводу «Дніпроспецсталь».

Перший вірш О. Лаптура надруковано в 1952 році в республіканській піонерській газеті «Зірка». Пізніше друкувався в інших газетах, а також у журналах та в альманасі «Вогні Запоріжжя».

В 1960 році в Запорізькому книжково-газетному видавництві вийшла перша книжка віршів молодого поета «Щасливо живу».

СУЧАСНА БАЛАДА

Квітень у колір зелений
Фарбує і ниви, і гай.
Кажуть, провідував Ленін
Понаддніпряньський наш край.

Кажуть, не їхав у «ЗІМі» —
Просто ішов по траві,
Пильно дививсь на озимі
І на м'які ярові.

Щастя світилося в зорі —
То він у очі ввібрав
Наші безмежні простори,
Море і квітів і трав.

Жвавий, не велетень ростом,
Без героїчних відзнак,
Кажуть, заходив у гості
Він до Марії Сардак...

Там гомонів з трактористом,
Там привітав ланкових.
Словом огненно-іскристым
Душі запалював їх.

Села проходив численні,
Був на заводах ясних...
Кажуть, провідував Ленін
Край наш цієї весни.

*
* * *

Ластівки літають низько-низько...
Десь деркач озвався на луку.
Важко йдуть корови з пасовиська,
На шляху збивають пилюгу.

Сонця злиток день втомивсь тримати —
У пшеницю булькнуло воно,
Золотом оббризкуючи хаги,
Кожен сад і кожне вікно.

У гайку затих пташиний виспів.
А коли запнувсь туманом лан —
За селом, де будка трактористів,
Тихо пісню видихнув баян.

ДОЩ

Вітер легко звискує,
Мчитьсья навмання,
Батіжком, що блискає,
Хмари підганя.

Над містами, селами,
Над усім, усім
Котиться з веселими
Вигуками грім.

В полі, за копицями,
Збивши пил шляхів,
Срібними копитцями
Дощ зацокотів.

Сергій Іванович ОВЧАРЕНКО

Народився в 1906 році на хуторі Маначнівка, Кременського району, Луганської області, в сім'ї селянина-бідняка.

Після закінчення робітфаку в Маріуполі вступив до Запорізького педагогічного інституту, який закінчив у 1941 році. Був на фронтах Великої Вітчизняної війни, потім учителював, нині на пенсії.

Писати почав у 1948 році. Друкувався в газетах і альманахах. Окремо видані пісня «Запорізький вальс» (музика К. Єржаківського), а також збірка віршів для дітей «Ластівка» (Запоріжжя, 1957).

САДИ НАД ДНІПРОМ ЯБЛУНЕВІ

Сади над Дніпром яблуневі
Розквітли в весняній красі.
Купають їх ранки травневі
У чистій, як сльози, росі.
Тут пісню свою солов'їну
Для нас починає весна,
І гордість мою — Батьківщину —
У квіти вбирає вона.

Небо голубіє,
Йде в цвіту весна,
З нею молодіє
Рідна сторона.

Я думкою радісно лину
В прозору і сонячну вись,
І видно мені Україну,
Де води Дніпра розлились.
Новим і рясним урожаєм
Квітують безмежні поля,
Щасливо ясным небокраєм
Всміхається наша земля.

Небо голубіє,
Йде в цвіту весна,
З нею молодіє
Рідна сторона.

В оновленім працею краї
Горять Запоріжжя вогні,
З любов'ю народ зустрічає
Весняні оспівані дні.
Зростають міста гомінливі,
В роботі заводи гудуть,
І люди, навіки щасливі,
Для миру свії труд віддають.

Небо голубіє,
Йде в цвіту весна,
З нею молодіє
Рідна сторона.

ТАРАСОВІ ДУМИ

Степи Запоріжжя і сиві кургани
Тяжкий наших предків нагадують час...
В цім краї, де важко бряжчали кайдани,
Складав свої думи буремний Тарас.

Володимир Кузьмич ВОЙТЕНКО

Народився в 1928 році в м. Червоний Лиман, Сталінської області, в сім'ї залізничника. З 14 років пішов на виробництво, працював теслярем, слюсарем.

В 1951 році, після закінчення вечірньої школи робітничої молоді, вступив до Слав'янського учительського інституту. В 1958 році здобув вищу освіту, закінчивши заочний відділ Запорізького педагогічного інституту.

Друкувався в газетах «Червоне Запоріжжя», «Гудок», «Запорізька правда», «Комсомолец Запоріжжя», в альманасі «Вогні Запоріжжя».

ТОВАРИШІ ХЛОПЧИКИ

З повісті

Того червневого ранку Олександра Охрімівна прокинулась, як завжди — сонце тільки-но збиралось вилупитись з-за обрію. Випустила курей, підмела двір; посиділа трохи на призьбі і тоді лише зібралася йти на базар.

Хороше в отаку годину пройтись напівсонними ще вулицями, спостерігаючи, як вони повертаються до життя.

На базарі людей де-не-де, та й ті чомусь збились купками. Там он купка, там он ще.

Олександра Охрімівна минає один гурт і раптом зупиняється, ніби хтось їй заступив дорогу.

— Людоньки, правда?!

І сама розуміє: хіба з цим жартують.

Додому бігла — землі не чула під собою. Захекана, зблідла, ввірвалась вона до хати і зуміла перебороти себе — стрималась від крику, збагнувши своєчасно: так і дітей можна налякати до смерті.

— Михайле, чуєш, Михайле! — схилилась над чоловіком Олександра Охрімівна.

— Ну?.. — не розтуляючи повік, сонно озвався Михайло Денисович.

— Війна, Михайле!

Куди й сон подівся одразу. Рвучко підвів голову.

— Німці?!

— Вони...

Безпорадно припала до чоловікових грудей — захлинулась сльозами.

— Тільки без цього... без паніки, — сердито зауважив Михайло Денисович, — Андрій он прокинувся... Іди-но сюди, синку...

І розпочалося життя — напружене, суворе, незвичайне. Війна була десь далеко-далеко і водночас близько-близько, вона котилася рідною землею. Це відчувалось скрізь, у всьому...

Терни — невеличка станція, всього яких-небудь три запасних колії, та й ті завжди спорожнілі; не кожний навіть пасажирський поїзд зупиняється тут — привітається з черговим по станції і мчить далі, надолужуючи втрачену на підйомі швидкість. Підйом якраз перед станцією — крутий, затяжний, самотужки на нього вилазить хіба що порожняк та ще резервні паровози-одинаки. Великоваговий поїзд завжди з штовхачем. Іде отакій поїзд — все навкруги аж стугонить. По тому стугонінню тернянські хлопці визначають тепер поїзди з військами, танками, гарматами. Зачувши його, наввипередки біжать назустріч. За пазухою груші, яблука, сливи, зеленкуваті, правда, та вже які є. Обсядуть хлопці, мов реп'яхи, насип залізничної колії і горланять щосили, бомбардуючи вагони лісовими красунями, білим наливом, білосливами:

— Вгощайтесь!..

Спорожнять пазухи і знов розбіжаться по садках... Військові ешелони на станції не затримуються, минають з ходу. «Ніколи, ніколи, ніколи», — невпинно цокб-тять колеса.

І, справді, треба поспішати: знахабнілий ворог нестримно лізе вперед...

І лише одного разу, невідомо яким вітром, занесло на запасні колії станції два ешелони з донськими козаками. Вражаючи хлопців червоними лампасами, козаки миттю спустили на землю дерев'яні настили, вивели з вагонів розсідланих коней, всіх, як на підбір, гнідої масті. Минуло небагато часу і ними захрясла передстанційна площа. Видовище було незвичне для тутешніх хлопців — козаки прогулювали своїх застояних скакунів. Іноді з гурту впривалились у степ поодинокі вершники і блискавично зникли з очей, після них лишалися тільки клубочки збитого кінськими копитами пилу.

Козаки давно вже вирядились в путь-дорогу, а в хлопців розмов-розмов.

Данькові Канівцю варто тепер було побачити біля чийого-небудь двору бур'яни, як у нього відразу ж виникло бажання розправитися з ними. Висмикне з тину лозину і давай шмагать наліво-направо. Опам'ятається згодом, кине лозину і мовчки йде геть. Що бур'яни? Оце ж в козачій лаві та на ворога.

Прикро Данькові — нікому він не потрібен, ніякої від нього користі. І все через те, що малий. Спробував учора допомогти козакові напоїти коня, а він каже:

— Не плутайся під ногами, хлопче, кінь кусається...

Жартує, звичайно, але ж не довірився йому. Ото-то ж бо воно й є.

Хочеш іноді зробити якнайкраще, та не всі, виявляється, розуміють це. У баби Стовбихи білосливи з Андрієм обірвали — ну й що? Не для себе старались... Прибігла до матері, розкричалась... Та якби вони, оті нещасні сливи, були його власні, він би з коренем відніс їх бійцям... Груш у Данька в садку скільки завгодно, і яблука є, і він не жаліє їх, а от слив нема... І в Андрія нема. Йому теж дісталося на горіхи — баба Стовбиха, перш ніж побігти до Данькової матері, завітала до Олександрі Охрімівни — сусідка, аякже...

На вулиці Андрієва хата різниться від інших покрівлею. Хату нещодавно перекривали і солома не встигла ще почорніти, затужавіти. Стріха рівненько підстрижена, ніби з перукарні щойно. Хата чимось нагадує людську голову, вікна — то очі, обведена сажею призьба — вуса. Над хатою здіймається височенний явір. Коли стоїш під ним і хочеш побачити його верхівку — задирай голову повище, бо інакше нічого не вийде...

Данько здаля стежить за подвір'ям. До хати зайти не наважується: чого доброго ще і від Олександрі Охрімівни влетить йому за сливи. Вона чомусь вважає Данька верховодою у всьому, тоді як данькова мати — Андрія. От Михайло Денисович судить справедливо:

— Обидва вони добрі...

У дворі грається з кошеням Петрик. Данько посвистом підкликає його. Петрик взяв кошеня на руки, підбіг до Данька.

— Поклич Андрія, Петрику...

Хлоп'я позадкувало, перехнябилось хитрувато:

— Візьмете з собою — покличу...

— Ми нікуди не збираємось...

— Хи-и-трий, — недовірливо тягне Петрик.

Данько вагається — даси згоду, потім не радий будеш, що зв'язався з малечам. Не вперше вже бувало так... Та нічого не вдієш.

— Згода, біжи клич...

Петрик виявився передбачливішим, ніж гадалось.

— Чесно — візьмете?

— Чесно... — запевнив Данько.

Петрик побіг, кумедно вибрикуючи ногами.

Найцікавіше місце зараз для хлопців — залізниця, вони б ото і пропадали там.

— Митько Барабашин казав — у посадці за станцією кулемети зенітні встановили, — ділиться з Андрієм новою Данько.

— Перевіримо?

— Перевіримо, — дає згоду Андрій.

Петрик тінню слідує за ними; йому трохи образливо, що хлопці майже не звертають на нього уваги. Та й за те вже спасибі, що хоч взяли з собою; не втекли б тільки...
Перейшли переїзд, заглибилися у посадку.

— Отут десь, — непевно розвів руками Данько, — чуте гомін?

Хлопці прислухались. Справді, гомін і недалекий.

— Я боюсь, — полохливо озиряється Петрик.

— Чого ж ти йшов тоді з нами, сидів би дома, — сердиться Андрій. Зірвав листочок акації, пожував його, виплюнув злісно.

Данько застережливо приклав до губів палець.

— Тихше, ви: почують...

І поплазував на гомін.

— Куди б ото я повз, хлопче? — пролунав насмішкуватий, але доброзичливий оклик.

Данько оторопіло припав до землі. Над ним схилюся низькорослий військовий з двома трикутничками на петлицях. Ні Андрій, ні Петрик не помітили, звідки він узявся — мабуть, за кущем стояв.

Підвівся Данько, зосереджено обтрисився. Мовчить. Мовчать і Андрій з Петриком.

— Пронін! — кинув у гушавину військовий. Кущі розсунулись, підійшов ще один боєць. З удаваною суворістю перший військовий наказав:

— Затриманих у розташуванні військової частини підозрілих осіб відведіть до штабу і допитайте, чого вони вештались тут!

— Єсть, товаришу командир! — хвацько клацнув каблуками боєць.

Хлопці зрозуміли, що з ними жартують, посміливішали.

— Нам би хоч одним оком глянути на кулемет, — подав голос Андрій. — Ми ж його в кіно бачили, ото й тільки...

— Ну, якщо одним оком — не суперечу... Пронін, покажіть хлопцям наше господарство!

— Єсть, товаришу командир! — козирнув боєць. — Прощу за мною, товариші хлопчики.

Надалі Пронін інакше й не звертався до хлопців, як «товариші хлопчики».

Господарство у кулеметників виявилось невеликим — на галявинці стояв старанно замаскований зверху грузовик, у кузові — з'єднані поміж собою чотири кулеметні стволи. Біля них мудрував юнак у новенькій червоно-

армійській формі. Вираз лиця у нього похмурий, незадоволений, на лобі — блискучі струмочки поту.

— Знову не виходить? — питає юнака військовий з трикутничками на петлицях.

Юнак витирає брудним клоччям спітніле чоло, одказує твердо:

— Як це не виходить? Виходить, та ще й як виходить...

Андрій з Даньком очей не зводять з кулемета. У них би теж вийшло, обов'язково б вийшло...

В уяві хлопці вже й на гашетки натискують — затанцювали, затремтіли нерухомо обвислі зараз кулеметні стрічки.

Петрика кулемет не зацікавив.

Пронін посадив малого у кабінку грузовика і його тепер звідти й калачем не виманиш...

Молодий червоноармієць-кулеметник хлопців не балує увагою, хоча б раз зиркнув у їх бік. Йому не до того зараз. І хлопців не ображає це. Отой, з двома трикутничками на петлицях, очевидно, командир кулеметної обслуги, спритно скочив у кузов, осміхаючись, шепнув щось на вухо юнаку. Боець схвально хитнув головою, поглянув на хлопців, підморгнув лукаво. У хлопців зажеврїла надія — може пощастить торкнутися кулеметних стволів, припасти до прицілу...

Тупцюють, очікуючи...

Не поталанило хлопцям. На станції пронизливо завивала — аж у вухах залящало — сирена. Їй злякано підтакнув паровозний гудок і зразу ж урвався.

— Повітря! — крикнув одчайдушно командир. Перехилився через борт кузова і, покриваючи завивання сирени, наказав Проніну:

— Відведіть дітей подалі, Пронін! Не місце їм тут!

Пронін вихопив з кабіни Петрика і, не випускаючи його з рук, побіг посадкою.

— За мною, хлопці, за мною! — кликав він Андрія і Данька.

Почувся далекий невиразний стугін.

Він ріс, наближався, посилювався. Пронін опустив Петрика на землю, захекано проказав:

— Мені ніколи з вами панькатись, товариші хлопчи-

ки, скільки духу біжить і біжить, з посадки — нікуди...

Боєць повернув назад, а хлопці ще деякий час бігли посадкою, не сміючи послухатись його. Андрій біг слідом за Даньком. Його кілька разів боляче стьобнуло гнучким лозинням.

Загрозливе ревіння шаленим вихором промчалось посадкою, кинуло хлопців під кущі. Андрій упав голічерева і в ту ж мить схопився.

— Наші! Хлопці, то наші! — смикнув він за ногу Данька.

Величезна чотирьохмоторна машина, мало не торкаючись колесами дерев, неухильно знижувалась. З нею, видно, щось трапилось. Один з чотирьох моторів не працював.

Хлопці вискочили з посадки і щодуху побігли за літаком. Він незграбно торкнувся землі, підскочив, пробіг трохи і завмер.

— Сів! Сів! — зрадів Петрик і гнав скільки було сили за хлопцями.

Мчав до літака і військовий з двома трикутничками на петлицях.

Проніна і юнака-кулеметника він залишив, мабуть, на всякий випадок біля кулемета.

З літака один по одному виплигнули двоє, залягли у траві.

Мотори вщухли. Поведінка льотчиків і тиша, що наступила, трохи збила хлоп'ячий запал. Уповільнив рух і військовий, потягся до зброї.

— Хто такі? — запитав він здаля.

Ті двоє з літака радісно відгукнулись:

— Свої! Свої!

Рушили назустріч. Один з льотчиків дуже шкутильгав, другий — схожий на ведмедя у своїй хутряній одежі — підтримував його.

Що трапилось з ними, льотчики розповіли трохи згодом. Наблизившись, вони схвильовано вигукнули:

— Лікаря скоріше, лікаря! У нас поранені!

Данько одразу збагнув, що треба робити — тільки п'ятками блиснув.

Андрій рвонувся був за ним і зупинився, почувши розпачливе:

— Братіку, куди ти?

Поки заспокоїв Петрика, Данько ген-ген уже — нізашо не наздогнати...

Всі гуртом поспішили до літака. Дорогою один з льотчиків так-сяк розповів, яка біда спіткала їх. Розповідав той, що шкутильгав.

— Відбомбились ми, додому повертались. Кілометрів за триста від лінії фронту обстріляли нас німецькі зенітки... Загинув штурман, командира і радиста поранено, лише він от неушкодженим зостався, — кивнув на товариша, — збились з курсу, летимо і не знаємо, чи туди, куди слід... Кінчалось пальне, мотор барахлити почав, приїшлося сідати...

— А ми по вас мало було не різонули з кулемета — ото б було діло, — тихо вставив командир кулеметників.

— Від своїх і помирати не страшно, — промовив тихо товариш розповідача.

— Де там, навпаки...

Наблизились до літака. Металеве тіло велетня в багатьох місцях подовбано осколками. Вириви нерівні, різнокаліберні; одні — пальця не протиснеш, інші — петрикова голова пролізе...

— Здорово вам дісталося! — бурмоче кулеметник.

— Здорово!

Льотчики піднялись пересувними східцями і зникли у череві літака.

У відчинених навстіж дверцятах з'явилась закривавлена, перев'язана наспіх голова. Військовий обережно підхопив пораненого. Андрій боязко спробував допомогти.

— Не бійся, хлопче... звикай до всього...

Про Петрика Андрій забув, а воно, мале, зіщулилося, як горобеня в непогоду, і не зовсім, можливо, розуміє, що все це значить.

Почали збігатись люди. Щільним кільцем оточили поранених — мовчазні, задумливі. Осторонь лежить загиблий штурман — лежить, відкинувши набік голову, — ніби задрімав на хвильку. Здається, підніметься зараз і скаже.

— Летимо, хлопці!?

Ні, не скаже, не полетить більше... поховають його тут, у степу, і люди не забудуть його скромну могилу, ніколи не забудуть — бо це ж за них, за щастя їхне віддав він життя своє. Люди стоять з непокритими головами. Вітерець

легенько куйовдить волосся—немов заспокоює: не сумуйте люди, не побивайтесь...

Підкотила машина швидкої допомоги. Натовп розступився. Дають дорогу людям у білому. З кабіни вискочив Данько, задоволено блиска очима.

— Молодець, молодець! — пригортає хлопця до себе льотчик у хутряному одязі. — Спасибі тобі велике, велике...

Від тих слів у Данька лоскотно стає у горлі... Він і не хоче, а сльози навертаються всупереч його волі. Соромиться Данько.

Підійшов Андрій, кивнув мовчки — теж схвалює Данькову поведінку...

Лише на четвертий день літак зміг піднятися у повітря.

Зробив коло над Тернами, хитнув комусь вітально крилом і взяв курс на схід.

Володимир Миколайович ГОРШКОВСЬКИЙ

Народився в 1910 році в с. Довгалівському, Рокитнянського району, Київської області, в сім'ї селянина-бідняка. Закінчивши Білоцерківську семирічну школу, вчився там же, в Білій Церкві, в педагогічному технікумі, а після переїзду до Харкова — з 1931 року по 1934 рік — на вечірньому відділі Українського поліграфічного інституту. Журналіст. Опублікував у газетах ряд нарисів і оповідань. 1955 року в альманасі «Вогні Запоріжжя» надруковано його оповідання «Багаті люди», а в 1957 році в цьому ж альманасі — новела «Пам'ятник».

ХАЙ ЦВІТЕ ЩАСТЯ!

Оповідання

Коли сталевари видають плавку, здається, що в цеху сходить сонце.

Сонячно було в Іллі й на серці. Сьогодні чудовий день. І зйом металу небувалий, і настроїй піднесений: з завкому подзвонили, що Іллі виділили квартиру... До чорта тепер отого скнару — власника будинку, який щомісяця вимагає надбавки в платі за кімнату!

А що вже Леся буде рада-радісінька! Вона ж уже й гардини купила, й килим вишила такий гарний, що очей не одведеш. Все для новосілля старається.

Ілля в найменших подробицях уявляв собі, як вони вдвох прибирають квартиру. «Це ж треба й цвяхів і молоток купити, щоб фотографії поприбавити, і доріжки, і стіл новий, і стільці, бо зараз же користуємося чужими», — думав.

— Та ти ж не дуже грюкай молотком, бо штукатурка буде сипатись! — ніби їй справді чує він попередження Лесі, яка стоїть на столі, і ніяк не дотягнеться до карниза, щоб повісити гардину. — Іди, лишень, поможи мені, — просить вона, розчервоніла, мов квітка: очі блищать, кучері світяться.

— Казав: «Не берись, почекай», а тепер, бач, як лагідно просиш: «Іди поможи». А ти ще лагідніше попроси, — знімає він Лесю з стола, як пір'їнку, і лишає на платті сліди штукатурки, якою вже встиг вимазати руки.

— Добре тобі — виріс таким, що їй з підлоги дістанеш рукою до стелі.

— У нас весь рід такий, бо під запорізьким дубом виріс... О! А я й забув, що треба купити ще й електролампи. Ох, і важко своє господарство заводити!..

— Я ж тобі давно казала: «Купи, хай лёжать, поки...» Леся натякає на непередбачливість свого чоловіка...

Після зміни Ілля Бабура поспішав викупатися під душем, щоб не спізнитися на засідання цехкому. Адже на одержання квартири потрібне його рішення. Це єдиний спосіб уникнути скарг. Тут розглядають заяви, встановлюють, кому дати раніше, а кому пізніше.

— Ну, скажу тобі, сьогодні буде «концерт». Глянь, скільки народу привалило!..

Ілля обернувся і побачив у дверях майстра розливки Кожушенка. Він недолюбливав майстра за те, що той на все дивився через свої чорні окуляри. Ось і зараз натякає, що буде багато крику на засіданні. А хто перший кричатиме, як не він? Свій будинок має, а ще хоче й квартиру одержати... Дудки!

У червоному кутку було повно. Тут і ті, хто сподівається сьогодні одержати квартиру, і ті, хто має надію обміняти на більшу, і навіть ті, хто не сподівається на це, бо їхня черга ще далеко, але вони прийшли, щоб бути свідками справедливого розподілу, бо, якщо почне хтось

свата-брата забезпечувати, то тоді не діждешся черги й через кілька років.

Весело було в червоному кутку. Тут і там чулись жарти і сміх.

Голова цехкому — майстер сталеплавильних печей Іван Тихонович Дорош — чоловік в літах, з сивим пасмом чуба посеред голови і такий засмаглий, що, здається, ніби тільки з кавказького пляжу повернувся, — кашлянув для порядку і почав:

— Так, товариші, приступаємо до діла. Діло у нас неабияке, державне. Прошу додержуватись тиші і порядку, щоб кожен відчув, що квартиру люди одержують із рук радянської влади, а не горлом беруть.

Дорош урочисто прочитав список першої черги, затверджений цехкомом. Першим назвав керівника комуністичної бригади Іллю Бабуру.

— Як, згода?

— Заслужив, — загули члени цехкому.

— Справедливо! — відповіли хором присутні. — Давно чекає.

— І вказівка завкому та дирекції така ж, як і ваша думка, — поставив до відома присутніх голова. — Голосую!

Він рахував голоси членів цехкому, а в червоному кутку мимохідь звівся ліс рук, яких ніхто не рахував, але не брати їх до уваги не можна було.

— Одноголосно! — підвів підсумок Дорош і приємно кивнув Іллі, мовляв, поздоровляю!..

Десять квартир розподілили неквапливо, зважаючи на всі обставини. Засідання закінчувалося, серед щасливців тривав веселий перегук про графік новосілля, бо одноразово не вдасться всюди погуляти.

О цій порі увійшла лаборантка Ніна Карпенко, та сама, що по радіо так владно передає команди: «Сталевар Бабура, додайте ферохрому!»

Іллі вона завжди нагадувала жіночий портрет з картини Крамського «Невідома». «Йй би артисткою бути, щоб усі милувалися нею і ставали кращими», — думав Ілля, дивлячись на лаборантку.

Ніна увійшла з своїми близнятами — хлопчиком і дівчинкою літ п'яти — такими схожими на неї, такими хоро-

шими, що всі аж замилювалися. Вона після зміни завжди бігла чимдуж у дитячий садок за малятами, бо то ж сліз море буде! Пішла й сьогодні і так поспішала, але...

— Спізнилася! Ой, що ж я робитиму з малими діточками? — мимохить вирвалося у неї, і вона заплакала біля дверей.

— А що там трапилось? — захвилювалися сталевари. Матір і дітей посадили на дивані. Почали розлизувати.

— Тепер уже пізно розказуваги... — схлипувала вона. — Покине мене мій чоловік. Живемо ми в прохідній кімнаті — добрі люди за гроші дають притулок. Чоловік мій в аеропорту працює. Хороший він, смирний, дітей любить і мене поважає, але сьогодні вранці сказав таке страшне: «Далі так не могу. Давай, мабуть, розійдемося, раз людськи не можна жити. Виходь ти заміж за хорошого чоловіка, у якого є де жити, а я десь у приймаю підуть»... Отаке надумав. І я його не звинувачую. У них будинків своїх нема. Одне небо та стартовий майдан! Прийде стомлений — ні роздягтись, ні відпочити... Рідні мої! Хоч найменшу, але окрему кімнату! Це ж ви можете, у вас же радянська влада в руках! Мені зараз, розумієте, зараз потрібно; а потім, коли він покине, мені найкраща квартира ні до чого...

Що тут було робити? Всім було шкода Ніну, але у кожного сім'я, діти, а, як не кажи, своя сорочка ближче до тіла.

Тоді Ілля сказав:

— Прошу цеховий комітет мою квартиру дати нашій лаборантці Карпенко, а мене записати на її чергу.

В червоному кутку загули, зашуміли.

— Ну, концерт! — сіпнув Іллю за рукав Кожушенко.

— Ти в своєму розумі, хлопче?

— Так не годиться, — заговорив молодий підручний сталевара. — Нашому бригадирові квартира он як потрібна! Він же одружений. Хай цехом віддасть мою кімнату Карпенко, а я почекаю. Вона теж сталь робить!

— Ні, Васю, аджеж ти весілля справлятимеш?

— Відкладемо...

— Відкладений тільки сир добрий, — засміявся Ілля.

— Відкладене весілля може й зовсім не відбутися. Това-

ришу Дороше! Ставте на голосування мою пропозицію, бо я такий, що і в завком піду...

— Одногосно! — пролунав простуджений Дорошів бас.

— Спасибі ж вам, мої рідні, друзі найкращі, — Ніна ніяк не знаходила слів, щоб повністю висловити своє почуття. — От... я усіх-усіх, хто тут є, запрошую на новосілля! — вигукнула і, схопивши обох дітей на руки, щасливо розсміялася.

— Тепер, Іллюшо, держись! Що тобі жінка дома заспіває? Концерт...

— Що заспіває, те й послухаємо! — відрізав Ілля і подумав: «А справді, як поставиться до цього Леся?» В ту хвилину він не думав ні про себе, ні про неї. Власне, думав, але не може ж він, побачивши, що людина тоне, бігти до жінки питати дозволу, а потім уже йти рятувати потопуючого...

З червоного кутка людям не хотілося розходитись. Всі розуміли, що тут трапилася дуже важлива подія і кожному потрібен був гурт.

Один Ілля побіг додому. Його страшенно образило віщування Кожушенка, він хотів скоріше вже довідатись про свою долю. А вона не в цехкомівських, а в Лесиних руках.

Ніколи ще не доводилось йому так важко переступати поріг чужого будинку, як сьогодні. Ні, він не кається, але розумів, що тепер йому тут кожен день прожити буде важче, ніж раніш. Але це дрібниця. Головне — Леся, його кохана Леся. Як вона прийме цю звістку? Може... не говорити? Ні, так нечесно. Та й неможливо. Вона ж знає, що сьогодні розподілятимуть квартири. Чужі люди скажуть... Ні, вона все зрозуміє, якщо любить його, а коли не зрозуміє, то, мабуть і не любить... Ех, Лесю!..

Він згадав свою першу зустріч з нею. Було це восени. Ілля чекав тролейбуса. З-за рогу будинку випурхнула чорнява, кароока дівчинка, легка, як мрія. Вони несподівано зустрілися очима і обоє були так радісно здивовані, що він мимохіть прошептав:

Я помню чудное мгновенье,
Передо мной явилась ты,

Как мимолетное виденье,
Как гений чистой красоты...

В очах у дівчинки він прочитав: «Такого — любила б!». А вона потім йому розповідала, що в його погляді було: «Де ж ти досі жила, що я тільки тепер тебе побачив?»

Підійшов тролейбус. Не встигши сказати й слова, вони в натовпі час від часу розшукували очима один одного. І це було таке щастя! Він вирішив: їхати до кінця, хоч на край світу, але побачити, куди вона піде, бо, може, це вперше і востаннє бачить свою мрію, а там, можливо, підвернеться випадок познайомитись.

Але він помилився. Дівчина в тролейбусі зустріла подруг і разом з ними на зупинці «Школа» вийшла й прудко побігла. Ясно — школярка...

Багато разів Ілля потім приходив на цю зупинку з надією побачити свою мрію і жодного разу не зустрічав її. Він ходив і до школи, вдивлявся в гомінкі юрби дівчат на вулицях і не знаходив тієї кароокої, тієї єдиної.

Чимало хороших дівчат стрічав на роботі, і в клубі, але нікому з них не зміг би сказати тих слів, які в думці говорив їй.

Ілля помітив, що хоч яке б велике місто не було, а приблизно раз чи два на рік він бачиться майже з кожним його жителем. Це була єдина надія, бо всі засоби, до яких він вдавався, не приводили до зустрічі.

Вдруге вони зустрілися весною, коли пвіли яблуні, і Ілля, навчений гірким досвідом, зразу ж попросив дозволу йти поруч.

— Я з вами йшов би так усе життя, — сказав.

Так почалася дружба. Як йому було легко з Лесею говорити про все на світі! І вона не тільки розуміла, але й розвивала його думку. «На все життя!» А як буде тепер?..

Непевність заповонила душу, налила тривогою серце, а потім стиснула його обценьками. Подумав: «Може так йому судилося — допомогти зберегти щастя лаборантці Карпенко, а своє випустити з рук? Ну що ж, інакше він не міг. Але що його найбільше гнітило, так це думка, що Лесі може бути дорожчою добре впорядкована квартира, ніж його щира душа.

Пригнувшись, щоб не вдаритись об одвірок (господар

зводив будинок новий, а тут двері поставив низькі з старої халупи, купленої на злам на Вознесенці), нетвердою ногою, не розгинаючись, зайшов у свою кімнату.

— Що тобі, Іллюшо? Захворів?.. — кинулась назустріч Леся, залишивши вишивання.— О ні, не дам, не дам тобі хворіти! Геть усі хворості від мого Іллюші! Геть, навесні, — вона, як з маленьким, говорила з ним, обняла, пригорнула до себе. — Стомився? Ляж, відпочинь. Я тебе чаєм з варенням напою... Замучився ти з роботою та з квартирою. Бачу, що не дали. А ти не журись, дадуть же колись!

— Я б зразу видужив, якби ти... — зрадів Ілля такому ходові справи.— От скажи мені, Лесю, що б ти зробила... якби тобі дали квартиру, а жінці з двома дітьми не дали і через це чоловік її збирається розійтися з нею, бо вже терпіти далі несила...

— Я?.. — здивувалась цьому запитанню Леся. — Дала б їй одну кімнату в своїй квартирі, доки виділять житло для неї...

— А я попросив цехком, щоб їй дали ту квартиру, що була призначена для мене... А мені в другу чергу...

— То нам теж дадуть?! — радісно вигукнула Леся.

— Обов'язково! Потерпимо ще трохи, хороша ти моя, — закружляв Ілля свою подругу по кімнаті, немов у танці. — Вона на новосілля нас запросила... Я хочу бачити її щастя, і ми підемо...

— А що я їй подарую? — занепокоїлась Леся.

Вона дивилася навколо і погляд її зупинився на дивані, де лежав килим, вишитий для нової квартири.

— Я собі інший встигну вишити. Правда, Іллюшо? Хай їхнє щастя цвіте!..

Олексій Григорович ДАШЕВСЬКИЙ

Народився в 1930 році на хуторі Зеленому, Гуляй-Пільського району, Запорізької області, в сім'ї колгоспника. Вчився в Гуляй-Пільській середній школі. Після Великої Вітчизняної війни закінчив курси трактористів і працював у колгоспі. 1951 року на заклик комсомолу О. Дашевський поїхав у Донбас і чотири роки працював на шахті. Нині він—робітник Запорізького автозаводу «Комунар».

Писати О. Дашевський почав у 1947 році. Друкуватися—з 1952 року. Його твори з'являлись на сторінках газет «Радянська Донеччина» і «Червоне Запоріжжя», а також в альманасі «Вогні Запоріжжя».

ДОБРА ВОДА

Оповідання

Оксана прив'язала до полудрабка віжки, розгнуждала коней, напоїла і, зайшовши до хати, звернулася до сина:

— Хоч коней відведи.

Павло лежить уперек ліжка, сховавши за підручник обличчя, тільки кущики брів видно.

— Хімія — бог природи...

Тут всім треба було поспішати до стеблиночки зібрати корм, доки трактори не приорали, а він: «Хімія»!

Отак завжди. Та ще ж впертий, не дай бог! Отак пона-вчається ще літ з п'ять, і ледарство узвичаєним стане. Певно, сама вже нічого не вдіє. Хоч би швидше в армію брали чи що...

Матері досадно було ще й тому, що не розуміла Павла. Якийсь не такий, як слід. Мовчазний, упертий і трохи чужий... Ледь голосніше обізвешся, то вже: «Говоритимеш таким тоном — зовсім нічого робити не буду». А може й часу бракувало добирати того тону! Бо нині трактори стали прудкіші: лягаєш спати — ні слуху, ні духу, а прокинешся — рілля до самого обрію... Федя, котрий не повернувся з війни, той, було, щосуботи по-бризкає подвір'я водою, повишкрібає скрізь, попідмітає і надвечір стіл винесе під яблуню. Як гарно посидіти за столом, подихати після денних турбот пахучим теплим повітрям, до того тихим, що чути, як зронюються на землю груші — глухо, мов на килим. Опісля такої вечері ідеш відпочивати, як з свята.

І розумілася з Федею. А Павло... Було, сусідські хлопчачки повилазять на клени і галасують — гойдаються, а він тільки ходить навколо дерева... Правда, як ходив у сьомий, поліз на явір з шпаківницею. На висоті стріхи прив'язав... Витяг шию, швидко глянув туди-сюди — і назад. А явори ж за тридцять літ он які, у саме небо повиростали! З них, певно, і дальні поля видно, і обрій ширшає...

— Ім'я твоєї хімії — недбальство...

Хотіла легко закрити двері, але клямка заскочила і від того грюкнула.

Павло ворухнувся, засопів і навздогінці пробубонів:

— Он колодязь буду справляти.

Підвівся, коли у глибині вулиці став губитися торох-жіт гарби. Зняв драбину, що висіла під покрівлею, знайшов протерті на колінах штани, гумові чоботи, лопату, відра, вірвовку... Все те знаряддя і одяг позносив на куну до колодязя, який міцно вріс своїм дубовим зрубом неподалік від гіллястої шовковиці.

Коли Оксана поверталася додому, то вже від колодязя поволі просувався каламутний струмок. «Тепер не треба буде щодня бігати через вулицю по воду», — по-

думала. І усмішка ворухнула перетяті борозенками зморшок щоки, засмаглі ще з косовиці.

Схилившись над відром, Павло сидів навприсядки — чекав, доки встоїться вода. Навколо нього — розкидане, заліплене мулом знаряддя. Побачивши матір, зачерпнув кувалом води з відра, вмочив туди язика і сплюнув:

І корова не витиме...

— А була смачна... Весь куток брав воду. І водовози в поле брали. Онієля війни погіршала: певно, листя з шовковийи впадало. А ти, сину, конни, глибше конни...

Конни, конни... Джерело зіснувалося! Амба.

Тоді хоч віршовку прив'яжи до крутілки, бо журиний вигляд у подвір'ї, коли колодязь без віршовки...

Відійшла і байдоже кинула до плоти лозину, якою поганяла коней. «Певно, самій доведеться жити... Ніби кудиш збирається шодня!»

І не плакала б, як виїздив у армію, так сховив у долоні голову і покванливо став цідувати (до того не цідував) усє лице. Потім широко кинув поглядом по подвір'ю — і в його очах щось гаряче блиснуло. І побіг до машини, де захлиналася від скормовки трьохрядка.

Відділилася від села і понад скиртами попливла, попливла машина, мов корабель — у спокійну далеч осені.

— Хоч би ж спокій був у світі, — тихо, ніби когось прохаючи, промовила услід машині сусідка — низенька добродушна жіночка, на якій одяг завжди позастибаний, підземкавий, як у дитини, яку спорядили на прогулянку.

Де ж він діється? Буде...

Ще не вгадано, Оксано.

Що не вгадано, то не вгадано! Але серце спокійне...

Зібрала жінок з своєї ланки і пішла сантажити на тракторний причеп перетній, доки не розіхли від осінніх дощів тверді польові шляхи. Працювала, а перед нею все стояв той гарячий спалах в очах сина. Ніби на мить Павло повернувся новим, досі незнайом бочком.

А ввечері довго сиділа на стільці біля порога — по воді розчісувала волосся і думала своєю доброю материнську думу.

Вечір тихий, дрімотливий. Інколи з протягом, ніби зітхання закоханих, почувється теплий повів вітру, що схопився десь тут, за скиртами, і тоді в хуторку гойднуться верхівки садків. На південь гойднуться — пахне свіжою ріллею, висохлим стернищем, ароматом динь, що поруч з гарбузами, по традиції хуторян, вляжються до заморозків під ожередами соломи. На захід колихнуться верхівки — пахне лускою риби, перемоклим осітнягом, настоем очерету з терпким присмаком, випарами прив'ялого лугового різнотрав'я. А потім знову листя на яворах звисне і буде чутно, як сусідка видоєє корову і десь за річкою фиркають коні.

— Не подобається йому тут.

Скрутила у клубочок волосся, що начіплялося до гребеня, кинула в плиту і, не запалюючи світла, лягла відпочивати, бо не перед вихідним же, коли можна пізно лягати і пізно вставати.

А дні летять. От уже місяці скоро завершать своє звичайне коло. В суботу скинула пропахлу солодким соком кукурудзиння кофту, одягла свіжу і пішла на збори.

Не виступала. Тільки наприкінці, як затверджували план на майбутнє, сказала:

— Не в наступному році, а нині треба споруджувати Будинок культури. Сусіди і взимку будуть.

— Нині, нині! — підхопила сусідка. Незважаючи на духоту, вона була застєбнута на всі гудзики. — Оксана у порожнє говорити не стане.

Посперечалися, погомоніли, але пропозицію прийняли.

А листоноша все мимо ходить. Так і висить, засноване павутинням відерце біля хвіртки. «Була б у нього наречена, то інша справа. Хіба в такого буде... Знала, що немає, але так бажалося, щоб одного дня чи вечора попривіталася і спитала: «Павлик не захворів, що не чути?» Знала: любила б будь-яку, але уява малювала не з дурною зачіскою до самих брів, а з косою, що видніється з-під пухового платка. Винесла б найкращих яблук, запросила б до кімнати. Потім... потім вже втрюх вечеряли б біля хати. І зажила б та рана, що сочиться, коли самотньо сидиш біля порога, а за спиною, у кімнатах, зловісна тиша.

Невдовзі лист прийшов. Правда, побачила не зразу, бо до домівки приходила то через подвір'я сусідки, то з сторони поля. В конверті, біля листа, було ще кілька конвертів із зворотною адресою: певно, Павло здогадався, що давно не тримала ручки в руках. Питав про здоров'я, новини. «А книг — нікому! Та костюм провітри, бо пропаде». Кілька разів читала лист і щоразу погляд, наче спіткнувшись, зупинявся на рядках, де про одяг. І тоді на лиці глибшали борозенки, викарбовані життям.

— Не може бути, щоб повернувся таким же, — шепотіла собі. — Всі кращими приходять.. А ще аби командири брали і в матерів характеристики.

І Оксана надіялася. Адже у матерів надія живе довго-довго.

Спершу листи ішли рідко, а потім пішли і пішли. Спитала: «Павле, а опісля служби?» «Побачимо, — ухильно відповів. — Приїду, роздивлюся».

— А я хочу знати, хочу знати, — повторювала, ідучи на роботу. Але в листі не говорила прямо: боялася, щоб не розладналися відносини. А, може, і тоді не вистачить сил спитати?

На чергових загальних зборах знову сказала:

— Палац є, а музики немає. Прісно якось! Чиргикає щось там кривий Мишко на потертій гармонії: чиргик, чиргик... Нам велику музику треба!..

— І баньку, — гукнув хтось у віконце кінобудки, — не будеш же бігати в ставок за два кілометри!

Після зборів, шкутильгаючи, до Оксани підійшов голова, високий, вайлуватий, з широкими напрацьованими долонями.

— Пам'ятаю, і на минулих зборах... Ти що, Оксано, в самодіяльність записалася? — і усміхнувся своїм широким ротом.

— Про дітей, що підуть далі нас, думаю.

— Рук не вистачить. І нову ферму, і кормоцех, і голубник... — голова ширнув ціпком у недокурок цигарки.

— Все одно доведеться робити. Все одно. Зарубай собі. А такі руки, як у того агронома, що у тебе квартирував, нам непотрібні. Що він залишив? Тільки порожні пляшечки з-під одеколону...

— Ми не менше других на трудодні даємо. Незабаром зовсім на гроші перемахнемо...

— Ти, Михайле, нібито і толковий господар, а ні біса не розумієш! Хлопці у нас не затримуються тому, що дівчат немає, а дівчата тому, що хлопців з лозинки не виріжеш. А я хочу, щоб наші місця були привабливі і для ока, і для серця... Щоб все по-справжньому укріпилося і пустило коріння поглибше. Як мені хочеться пройтися з дорослими дітьми по вулиці!.. Чи хоч з одним поговорив, хто з армії повертається? Так, так, Михайле, я хочу, щоб у кожного і душ свій був, і голуби. А ти на «Волзі» їдиш, а в ночвах купаєшся. Бач, забалакалася...

Вдома витягла лист з відерця, прочитала і аж здивувалася: все питав—хто приїхав, хто поїхав, скільки разів у кіно ходила, а то: «Знаєш, ма, тут, на Поліссі, земля піскувата, розсипчаста, долонею не здавиш у грудочку. А урожаї вищі беруть, ніж у нас, бо трудяться більше. Навіть приповідка є: «Покладеш перегній — з'їси, не покладеш — оближешся». А в нас на знаменитій чорнозем надіються і добрива кладуть так, аби з району не тривожили».

— Земля, земля... — шепотіла Оксана, поклавши на коліна руки, важкі і спокійні.

А, може, то і не мати шепотіла, а вітер — пропахлий хлібами і від того захмілілий трохи.

Звичайно, Павло приїде пізньої ночі: дальні поїзди саме в цю пору приходять. Понад балкою, понад лісосмугою прийде до хати і постукає у вікно. «Це ти, Павле? — скаже Оксана. — А я тільки заснула...»

У вільний від роботи час почала мазати хату. Потім побілила два рази, пофарбувала рами, двері. Проти неділі побризкала подвір'я, повимітала з шпоришу сміття, повісила гардини, напекла, наварила. Надвечір перебрела на той бік річки, нажала осоки, потрусила підлогу і присіла на стілець біля порога.

Коли син приїхав, говорили недовго.

— Потім, потім. Відпочивай.

І так закортіло, щоб Павло, шукаючи сірники, постукав долонею по кишнях, як це робив батько, і раз, усього раз, запалив цигарку.

Лягла їй собі. А, може, то тільки здавалося, що спала?

Ранком завісила у спальні вікно, щоб сина не розбудив передчасно широкий промінь, який став щоденним гостем ще відтоді, як побудована хата. Потім зловила найважчу курку і понесла до сусідки, щоб зарізала. Біля плити побачила лантух з картоплею, якого учора, утомившись, залишила в садку. «Значить, прихватив за одним заходом». Так, так, з армії повертаються не ті. То — мудра школа. І ясно зрозуміла: сьогодні ж, не відкладаючи й дня, спитає. Знала і те, що з важким болем згодна розлучитись з місцями, де народилася, полями, тільки разом з сном.

За звичкою Павло підвівся рано. Глибоко дихнув домашнім повітрям і довго стояв нерухомо в роздумі. Потім знайшов вірвовку, виніс драбину. Вів себе так, наче вже давно, ще в армії, добре знав, що буде робити дома. Вірвовку прив'язав до крутілки колодязя і заходився стягувати воду. Все це робив швидко, без передиху, ніби сам себе карав за якусь провину. Так само швидко поліз по драбині у колодязь і став лопатою нагрівати у відро мул. Одно відро виніс, два... п'ять... Покрутив у руках якийсь старезний кухоль і викинув. Якщо заіржавілою виделкою вколов палець, від чого розсердився і ще швидше став нагрівати мул.

Незабаром пальці торкнулися до чогось холодного і струмуючого. Копнув ще — розкупорилися, ожили і загомоніли ледь чутним співом чисті глибинні джерела. Підставив пригорщі і протягнув губи.

— Мамо, так у нас добра вода! Хай весь колгосп брати приходять.

— Добра, сину, добра в нас вода... Та чи довго ти питимеш її?

— А чому ж ні? Я ж додому, в колгосп, повернувся назавжди!..

І так легко і хороше зробилося на душі у Оксани, що ледь не розплакалася, як дитина, від радості. Надвечір сіла за машинку. Не тому сіла, що треба було щось шити: просто не вміла радіти, склавши руки.

Валентин Исаакович
УМАНСКИЙ

Родился в 1923 году в г. Синельниково, Днепропетровской области, в семье служащего.

Участник Великой Отечественной войны.

В 1953 году окончил заочный отдел Мелитопольского педагогического института. Сейчас работает журналистом.

Стихотворения В. Уманского неоднократно печатались в областных и республиканских газетах, а также в журналах «Юность», «Советский воин» и др.

В 1959 году в Запорожском книжно-газетном издательстве отдельной книжкой вышел очерк В. Уманского «Щастя Віри Дьомної».

ДОМ ОТДЫХА «КОЛХОЗНИК»

Шумят листвою тополи,
Акации и клены.
На юг от Симферополя,
Фырча, летят «газоны».
Флажки, цветы на кузовах,
Кабины в шелке алом.
Мелькнул фонтан Кутузова,
И вот за перевалом —

Просторы неоглядные
(Где темень гор? где глушь та?) —
Зеленая, нарядная
Красавица Алушта.
Трудились в поту лица
Шоферы запыленные.
Но вот она — та улица,
То здание с колоннами,
Где окна смотрят на море,
Где свет до ночи поздней,
Где золотом на мраморе:
«Дом отдыха «Колхозник».
Девчата в ярких платьяцах
Спешат на пляж гурьбою,
— Я птичница.
— Телятница.
— Я — в поле звеньевою.
— Из средней школы трое мы,
Доярками полгода.
— А как у вас с надоями?
— А как у вас с приплодом?
В саду перед беседкою,
Где цветники, где статуи,
На лавочке беседуют
Два деда бородатые:
— Кто раньше к морю синему,
К дворцам имел касательство?
— Одни князя с княгинями,
Степенства да сиятельства.
— А кто теперь на воздухе,
На солнце этом ласковом?
— Известно кто: колхозники
Из Орлова, из Сласского¹⁾...
Веселой позолотою
Сияет предвечерье.
Концерт. Рояль с фаготами
Гремят за клубной дверью.
И моря даль безбрежная,

---

¹⁾ Села в Мелитопольском районе.

И горы очарованы
Зовущею, мятежною
Мелодией Бетховена.
На волны белогривые
Ложится отблеск звездный.
И видит сны счастливые
Дом отдыха «Колхозник».

Юрий Алексеевич

БАТУТИН

Родился в 1933 году в г. Ульяновске, в семье военно-служащего. После окончания средней школы в г. Феодосии вступил в Запорожский педагогический институт, который окончил в 1959 году. В настоящее время работает в Запорожском фармацевтическом институте.

Писать начал в 1954 году. Первое стихотворение было напечатано в газете «Червоне Запоріжжя» в 1956 году. С тех пор стихи Юрия Батутина часто появляются в областной и республиканской печати.

ПРИДНЕПРОВСКАЯ СТОРОНА

От любви не уйти,
Никуда от признанья не деться,
Потому что ты в сердце навеки одна,
Приднепровская, самая милая с детства,
Заводская моя сторона!

Над тобой проносились не раз ураганы,
Но родные заводы, как прежде, дымят,
И шумят в твоих рощах дубы-великаны,
И акация белый роняет наряд.

В небе ясном твоём ярким солнцем облиты
Вьются мирные стаи твоих голубей.
После бурь и невзгод, что с тобой пережиты,
Стала ты мне ещё и родней и милей.

От любви не уйти,
Никуда от признанья не деться,
Потому что ты в сердце навеки одна,
Приднепровская, самая милая с детства,
Заводская моя сторона!

СЫН

Говорят, на отца похож он.
Как у батьки, упрямый рот,
Так же прочно, по-русски, сложен,
И такие ж брови вразлет.
Лоб прорезала та же складка,
И походка почти одна,
И такая ж отцова хватка
В трудном деле ему дана.
Говорят, что мечтает очень,
В небеса возводя этажи,
Всей судьбою своей рабочей
На отца походить всю жизнь.
К далям русским, от дымки сизым,
И к полям с колючим жнивьем,
Ко всему, что своей Отчиной
Мы в порыве любви зовем,
К неба нашего ясным синям,
И к березе русской любой
По наследству досталась сыну
От отца на всю жизнь любовь.
И любовь ту сторицей множит
Комсомольского сердца пыл.
Говорят, на отца похож он,
А отец коммунистом был.

Любов Степанівна КИРИЛОВА

Народилася в 1914 році в м. Києві, в сім'ї службовця. З 1932 року — на газетній роботі.

З художніми творами Л. Кирилова почала виступати в роки Великої Вітчизняної війни. Друкувалася в газетах і альманахах.

В 1960 році в Запорізькому книжково-газетному видавництві окремою книжкою вийшов її нарис про Героя Соціалістичної Праці І. Шевельова «Щира душа».

ПІСНЯ

Оповідання

Пісня та бриніла так вільно й могутньо, так владно полонила вона всіх присутніх, затоплюючи, піби повинню, величезний зал театру, що здавалось — не між чотирьох стін лунає вона, а, сріблястими хвилями бавлячись, розсипається лункими Дніпровими плесами.

Стоять вони поруч — батько й син. Один кремезний, як той дуб, що витримав на своєму віку не одну негоду — і з того ще міцнішим став. Другий — стрункий, юний, ще тільки в силу входить, та вже за батька на голову

вищий. Обое чорняві на вид, тільки у Андрія Степановича скроні біліють. Взаялися за руки батько й син, зливаються, переплітаючись, голоси, бринить пісня про рідний край, про його простори — ліси, степи й ріки, про людей, душею і тілом красивих, людей мужніх і щирих.

Підноситься вище й вище дзвінкий Михайлів тенор, підсилений м'яким, соковитим батьковим баритоном.

Пісне, ти вільна, як птиця! Ти народжуєшся десь в самому серці і щиро розповідаєш про радість чи тугу людську. Стара, як віки, й завжди прекрасна, як юність. Ти сильна! З піснею на устах ідуть на смерть герої, вона підносить, наснажує до боротьби і вінчає перемогу.

Невже є такі люди, що не співають, не люблять слухати пісень?

* * *

В родині Степовиків співають і старі, і малі. Зійдуться увечері — батько з кузні, мати і сестра зі степу, малеча з школи прибіжить, і після вечері, коли кожен своїм ділом займеться, пісня та наче сама де і візьметься. Тихо спочатку, несміливо, а дедалі міцніше, росте, набирається сили, розправить крила і летить, летить... Співають всі, хто є в хаті. Джмелем гуде батько, високо беруть мати з дочкою, та за всіх дзвінкше виводить Мишко. Тоненький у нього голосок, дитячий та такий дзвінкий, чистий, аж, здається, прозорий. Старий Степовик Андрій Степанович все було підсміюється:

— Це при старому режимі співати б тобі, синку, на крилосі.

Співають Степовики все більше старовинних українських пісень, а проте Андрій Степанович і сучасних не уникає, — то про Чапаєва пісню заведе, то про Щорса. Але найчастіше про партизана Железняка.

В степу під Херсоном високії трави,

В степу під Херсоном курган...

Добре пісня ця виходить, душевно. Коли ж випадає вільний час, перериває батько пісню розповідями-спогадами про те, як гнав з рідної матері-землі ненависних ворогів — то білогвардійських супостатів, то гітлерівських загарбників.

Частенько, проходячи повз Степовикову хату і почувши знайомі мелодії, всміхаються люди, кажуть:

— У кого сварка та лайка, горілка та бійка, а у Андрія-ковалю — пісні.

В праці, навчанні, прикрашені широкою, дзвінкою піснею, минали роки. Підріс Мишко, закінчив школу і подався у місто до дядька, маючи надію влаштуватись на заводі. Побував колись хлопець в Запоріжжі, поведив його дядько по заводу, де сам працював, і тісною і темною здався хлопцеві кузня, у якій ще дитиною мріяв стати поруч з батьком.

— Поїду в місто. Працюватиму на заводі.

Скільки не умовляли — нічого не допомогло. Особливо мати журилася:

— Та чого їхати у те місто, там, мабуть, і дихати нічим, там і робота важка, і чого десь іти від добра добра шукати!

Не вблагали — став Мишко робітником.

Важко звикати до нового життя. Працював у ковальському цеху нагрівальником. Не раз, зціпивши зуби, примушував себе забути ласкаві материні слова: «Буде важко, синку, не роздумуй, повертайся!» Та все рідше і рідше спливали вони в думці, все менше було тих скрутних хвилин. А там вже й викликали лише лагідну посмішку, як згадку про щось приємне та далеке, про жіночу, материнську слабкість.

Мишко звик до заводу. Більше — він любив ритм його життя. Відчував, що став маленькою краплинкою великого міцного колективу. Це надавало сил, підносило настрої, впевненість в собі, в своєму майбутньому.

У ковальському цеху, де важко гупають багатотонні молоти, де полум'я обпалює обличчя, де, наче поспішаючи один за одним, цокотять автомати, хлопцеві не до пісень. Тут сама праця, як пісня, захоплює, підносить на могутніх крилах, кличе вперед — дивись не відставай, не порушуй загального, величезного трудового кроку. І Мишко не відставав. Нагрівальник мріяв, коли в цеху оцінять його працю і (коли ж то воно буде?) поставлять до молота. Хай поки учнем. Але взятись за ручку включення, відчутти, як тобі скориться ця махина, як слухняно відкує саме таку деталь, яку потрібно тобі!

Наприкінці сірого осіннього дня, коли закінчилася зміна, Мишко з ще мокрою після душу головою стояв бі-

ля щойно вивішеної стінної газети. Підійшов Петро Гнатик.

— Додому підеш? — запитав.

— Звичайно, — відповів Мишко, а сам, скосивши око, зиркнув у бік автоматів. Там чогось дуже вже сьогодні довго перешіптувались, пересміювались дівчата.

Петро посміхнувся, підштовхнув товариша ліктем:

— Не туди дивишся, Мишко. Ось слухай, у мене є діло.

Він розповів, що в танцювальному гуртку цеху сталася «НП»: захворів — і не на день — Скиба.

— А репетиції, сам знаєш, одна за одною. Готуємося ж до огляду. Хлопці і питають, чи не згодився б ти замість Скиби. Ти ж танцюєш трохи. Та не відмовляйся зразу, — заспішив Гнатик, — пішли, подивишся, що і як. А там може сподобається і танцюватимеш не гірше інших.

Він майже тягнув Мишка за рукав, повертаючи його до червоного кутка. Ну, що тут вдієш! Хлопець оглянувся і вже ген в кінці цеху побачив Надійчину червону хустинку.

— От причепа ти, Петре, — невдоволено буркнув.

— Та ти не ображайся, ходімо швидше. І що ти до дівчат придивляєшся? Молодий ще!

Глянули один на одного. Розреготались. І, обійнявшись за плечі, поспішили до червоного кутка.

Танцювати, так танцювати! Минула одна репетиція, друга. Сподобалось Мишкові в гуртку.

Стільки душі, стільки щирості, веселощів вкладали хлопці у ті танці, що навіть і не здивувалися в цеху, дізнавшись, що танцювальний колектив ковалів направляється в Київ на республіканський огляд народних талантів.

Так нагрівальник Мишко Степовик прибув у чарівний старовинний Київ. Виступали в Оперному театрі. Хвилювались. Тому місто-красень, його проспекти і площі, бульвари, сади, фонтани, музеї — всю красу київську сприймали наче крізь сон, бо головним у кожного все ж був виступ, призначений на вечір.

За кулісами, як і завжди, притишений, схвильований гомін. Кожен знає — там, за важкою оксамитовою завісою, шумить тисячоголосий зал.

Чепурилися перед виходом на сцену і запорізькі хлопці. Надівали українські вишивані сорочки, широкі шаро-

вари, сап'янові чоботи і, як це часто буває в хвилини піднесеного настрою, тихенько співали.

Коридорами повз артистичні кімнати проходила невисока на зріст, струнка і вродлива для своїх вже не дуже-то молодих років жінка. До неї часто вітались. Та ось увагу жінки, привернула пісня. Вона долітала з дверей однієї з багатьох невеличких кімнат, де звичайно артисти одягаються, гримуються, чекають виходу на сцену. Так, так, пісня долітала саме ось з цих дверей. Жінка зупинилась, прислухалась і невдоволено зсунула брови: хтось явно фальшивив.

Співали старовинну українську пісню, співали врозб'їд, але, як про себе подумала жінка, натхненно, вкладаючи душу в кожне слово. Виходило зворушливо і водночас якимось наївно.

— Ну, і нащо такий невідготовлений колектив випускати на сцену! Це просто нікуди не...

Та закінчити думку не встигла, завмерла від подиву, схвильована, вражена.

...По синьому морю байдарки під вітром гуляють...

Високо виводив дзвінкий, чистий голос. Здавалося, ось-ось він обірветься, розіб'ється як чарівна кришталева чаша, але ні — він забирався ще вище, і бринів, і мінився дивними переливами.

Не витримала, зайшла. Присіла на край канапи.

А Мишко нічого не бачив. Він співав.

Чи то їй справді уявив себе добрим рубакою, що повертався з турецької неволі до рідного краю та виливав у тім співі радість свободи? Хлопці між тим, зніяковівши, гринишкли. Відчувши таку дивну, незвичайну тишу, Мишко оглянувся і замовк. Він здивовано дивився на незнайому, на хлопців, що стояли хто де і переводили погляди з неї на Мишка.

— Чого ви замовкли? Співайте. Зайшла я мимохідь. А ви як справжні козаки в цьому вбранні!

Вдивлялася в сяючі, розчервонілі обличчя.

— А чом не козаки, — відповів лунко Василь Крикун. — ми ж і є козаки, та ще й запорозькі.

Розповіли хлопці, звідки їй хто вони. Жінка слухала, сміялася влучним дотепам, розпитувала про Запоріжжя, про завод, милувалася жвавими стрункими юпаками.

Поділилася враженням від їх співів і хлопці, ніяковіючи та посміюючись, розповіли, що не співати приїхали, що вони танцюристи і що все це через Мишка. Він співати любить, ото і вони за ним підтягують.

Розмову перервав дзвоник. Жінка поспішила вийти. Пізніше бачили ту вродливу незнайому серед членів журі.

Вечір цей нагадував казковий фейєрверк. Музика. Танці. Пісні. Різнобарвне вбрання — стрічки, квіти. І всюди юні сяючі обличчя.

Хлопці вихорем носилися по сцені, з присвистом, з вигуками. Кружляли, підстрибували, а далі і в шаблі вдарили. Викликали їх кілька разів. Оплески зливалися в справжній морський рокіт. Нарешті стихилися. Та чому це дзвінкоголоса дівчина не оголошує дальший номер? Зал почав хвилюватись, почувлись нетерплячі вигуки, сплески — один, другий, третій.

За кілька хвилин на сцену, нарешті, вийшла ведуча і, піднявши руку, попросила уваги.

— Прошу пробачення за надто довгу перерву. Зараз за особистим проханням всіма нами шанованої і любимої народної артистки Олени Василівни Лебідь учасник огляду Михайло Степовик поза програмою проспівує українську пісню.

Коли пізніше Мишка питали, що відчував він, стоячи біля рампи, він гаряче доводив, що нічого не пам'ятає, нічого не знає. Справді, він був щирим у своїй відповіді. Хлопець не бачив сотень очей, спрямованих на нього, майже не чув акомпанементу.

Між тим старий професор консерваторії міцно тиснув руку актрисі.

— Уклін вам, люба Олено Василівно. Ви, як та русалка, дістали з дна морського справжню перлину таланту народного. Єдиний шлях цьому юнакові у великі артисти.

Коли спалахнули тисячами діамантових вогнів кришталеві люстри і гості заповнили фойє і коридори, з людського круговороту відокремився і підійшов до театральної білетерші середнього віку чоловік. Попросивши пробачення, спитав, якими ходами можна дістатись за куліси, до тих хлопців, що оце недавно так здорово витанцювували на сцені.

А за кілька хвилин схвильовані батько й син міцно стискали один одного в обіймах.

— Звідки ви, тату, взялися? — допитувався Мишко, коли минули перші хвилини радісної зустрічі.

— Звідки, звідки. Звичайно, і ми не п'яте колесо до воза. Одержав запрошення і приїхав. Наш хор колгоспний у Києві знають, ну, а керівника тим більше. А ось тебе не чекав тут побачити, справді не чекав. Як танцювали ви, то серце у мене так і заходило! Гляну раз, гляну вдруге — щось наче рідне відчуваю, та хіба роздивишся — ви ж як справжні січовики по сцені кружляли. Коли чую — Михайло Степовик проспівав... Тут я точно впізнав своє, рідне. Хотів зразу встати і до тебе бігти, так ноги проклятуші не послухались, дрижать, німіють — і все. Старі, видно-таки, стали. Та ти ж розкажи мені...

Два вечори тривав концерт. На заключному виступали переможці — найбільш талановиті співаки і танцюристи, в основному юнаки, дівчата, а проте інколи й літні, огрядні, навіть і вусаті. Здавалося, що театральні склепіння не витримають нестримних поривів загального захоплення. Та коли було оголошено, що на закінчення концерту виступають батько й син Степовики, оплески прокотились справжнім громом.

* * *

Стоять вони поруч, осяяні вогнями театральних прожекторів. Старий колгоспний коваль Андрій Степовик і син, його Михайло, нагрівальник ковальського цеху. Тихо в залі, всі затамували подих. Спокійна, широка, крилата лине пісня...

В степу під Херсоном високії трави,

В степу під Херсоном курган...

Міцніють голоси — розступаються стіни, відступають роки... Перед очима на високім кургані відважні. Скрижавлені, знесилені, вони прекрасні в своїй вірі у велику Правду. Жити їм віки в серці людському, в пісні.

І бринить та пісня, бринить, наростає, рветься на волю за місто, в степ широкий, безкрай, до старовинних могил козацьких, до Дніпровських просторів...

Іван Якимович

НАУМЕНКО

Народився в 1932 році на хуторі Світла Долина, Ново-Миколаївського району, Запорізької області, в сім'ї колгоспника.

В 1951 році, закінчивши Ново-Миколаївську середню школу, вступив до Дніпропетровського державного університету, який закінчив у 1956 році. Після університету — на журналістській роботі. Нині він — працівник Василівської районної газети «Ленінець».

Під час навчання в університеті І. Науменко друкував свої твори в обласних газетах, в альманасі «Вогні Придніпров'я», у збірнику сатири і гумору «Дніпровські усмішки». Останнім часом почав виступати в журналі «Перець».

МУЗИЧНА ТРАГЕДІЯ

Гумореска

Розквоткалася матуся,
Наче справжня квочка.
По голівці ніжно гладить
Рідного синочка.

Загубила через сина
Спокій бідна мати:
Господи! Її дитина
Мусить працювати!

Після школи хлопчик піде
На завод чи в поле...
Як це можна допустити?
Нізащо, ніколи!

Перебрали мама й тато
Хлопцеві таланти
І рішили, що віддати
Треба в музиканти.

І взялися всі за діло,
Не гаючи часу.
Баба витягла панчошу,
Мати — в ошадкасу.

Потирає батько руки:
«Будеш грати, сину!»
І приніс йому хорошу
Скрипку з магазину.

Баба дума: «Чи велике ж
Цабе буде з внука,
Як йому таку маленьку
Дати скрипку в руки?»

І на гроші, що складала
У панчошу-касу,
Узяла й сама купила
Внуку контрабаса.

«Веселеньку, — дід подумав, —
Музику ми любим!»
І придбав за добрі гроші
Здоровенний бубон.

Показав усім хлопчина
Музичну натуру:
День і ніч невтомно гатить
В барабанну шкуру.

Вуха в матері заклало
І щока напухла,

В голові гуло, шуміло —
Поки не оглухла.

Татусеві рот скривило,
Стало смикать брови —
Встановили у лікарні
Хворобу нервову.

В баби — кольки в попереку,
Теж на «нервній почві», —
Розтирає скипидаром,
Париться у ночвах.

Лише дід живе спокійно,
Не тікає з хати:
Він додумався у вуха
Вату закладати...

Віталій Павлович
ШМИГОЛЬ

Народився в 1932 році в с. Старо-Покровка, Чугуївського району, Харківської області, в сім'ї вчителя.

Після семирічної школи В. Шмиголь вступив до Оріхівського технікуму механізації сільського господарства, який закінчив у 1952 році. З 1953 року працює в редакції Оріхівської районної газети «Ленінським шляхом».

Писати вірші В. Шмиголь почав ще в шкільні роки. Друкуватися — з 1949 року. Його вірші з'являлись на сторінках районної газети, в газетах «Червоне Запоріжжя», «Запорізька правда», «Комсомолец Запоріжжя», а також в альманасі «Вогні Запоріжжя».

Сатира та гумор

ЖОРЖИК ХОЧЕ БУТЬ ПОМІТНИМ...

Жоржик хоче бути помітним:
Деся таку доп'яв він свиту,
Що лякаються собаки.
Чи сліпцем вона пошита?

Мов мішок, із плеч звисає,
По півметра в ній кишені.
А на галстуці у Жори
Скачуть мавпи навіжені.

Відпустив патлату гриву,
На губі чорніють вуса...
Погляд кинувши журливий,
Запитала нас бабуся:

— Чом одягся він в напірник?
Чи нестатки в бідолахи?

— Ні, — сказали ми, — невірно,
Це такий собі... стиляга.

— Я тоді хотіла б знати,
Де оце взялося зілля?

— Плодять їх, оцих строкатих,
Гроші татові й безділля.

— Тож бо я, рідненькі, чула, —
Вийшли з мавп у праці люди.
Ну, а цей, раз не працює,
Скоро мавпою він буде?

МАМИ РАЯЛИ...

Одна мати вчила сина:
— Перш, ніж жінку взяти,
Ти узнай, яка в дівчини
Заробітна плата.

Бо кохання — на часинку,
А тоді, хороший,
Де й любов та кане, синку,
Як не стане грошей!

Слухай, що тобі пораю,
І помовч, будь ласка, —
В курені не знайдеш раю,
Це — для дурнів казка.

Розпитаї, якого роду,
Чи вона учена...

То дрібниця, що на вроду
Гарна наречена.

А як матиме ще й скриню
І гардероб багатий,
То тоді ми любо приймем
Цю невістку в хату.

...Інша мати вчила дівку:
— Знай, моя дитинко, —
За хорошим чоловіком
І свинка господинька.

Молода ти ще, тож треба
Слухати старших віком.
Більше дбай сама за себе,
Менш — за чоловіка.

Будеш добре їсти й пити
І в шовках ходити,
То тебе твій дурень Митя
Буде більш любити.

Не давай йому поблажки,
Доню, анітрішки.
Хай тобі, моя Палажко,
Він цілує ніжки!

* * *

Я надіюсь, разом з вами —
Скажуть мамам дітки:
— При собі тримайте, мамні,
Темні пережитки!

Володимир Петрович В'ЯЛИЙ

Народився в 1931 році в селищі Гайчур, Ново-Миколаївського району, Запорізької області, в сім'ї робітника.

Після закінчення Гайчурської семирічної школи вступив до Дніпропетровського художнього училища, яке закінчив по спеціальності скульптора-виконавця. Нині працює за фахом у Запорізькому обласному товаристві художників.

Писати В. В'ялий почав у 1952 році. Друкуватися — з 1954 року. Вірші В. В'ялого неодноразово з'являлися на сторінках обласних газет.

Вірші для дітей

ЦВІТУТЬ САДИ

Падають із вишні
Сніжинки
І вкривають густо
Стежинки.
Як від цього нам
Не радіти!
Тільки... баби з них
Не зліпити.

БУДУ МАШИНІСТОМ

Брат в депо працює машиністом,
Водить поїзди щодня до міста:
Возить в місто вугілля й руду.
Скоро й я на паровоз піду.

Буду там, як брат мій, працювати,
Заповітна мрія це моя.
А поки що олівцями я
Паровоза буду малювати.

КАЧИНЕ ГОРЕ

Чапу-лапу! Чапу-лапу!
Віддавило качці лапу.
Плаче качка!
Бідна качка!
Ну, відкіль така болячка?
Гішла я лугом,
Йшла водою
І зустрілася з бідою:
Де не взявся тут комарик,
Танцюрист лихий, дударик.
Доки грав і гопки бив,
Мені лапу віддавив.

Олександр Григорович

СТЕШЕНКО

Народився в 1939 році, в с. Андріївка, Червоноармійського району, Запорізької області. У 1956 році закінчив Петро-Михайлівську середню школу імені Олександра Матросова і пішов працювати на виробництво. Нині він — електрик заводу «Запоріжсталь».

Вірші почав писати з шкільних літ. Друкується в заводській багатотиражці, в газетах «Запорізька правда» і «Комсомолец Запоріжжя». В другій книзі альманаху «Вогні Запоріжжя» (1957 рік) вміщена добірка віршів О. Стешенка.

СЛИВИ

Ранок на трамваях жовтолобих
До заводу рухався ліниво.
Юні друзі у стареньких робах
На зупинці купували сливи.

Щедре сонце бронзу густо клало
На обличчя хлопців загорілих.
— Де, чорнява, слив таких нарвала,
Соком поналиваних, дозрілих?

Жартували.

— Ну, бувай щаслива,
Раз ім'я своє назвать не хочеш...
Розійшлись пахучі сині сливи
По руках натруджених робочих.

А коли у зміні жарко буде
І на мить відмовлять хлопцям сили.
Прохолоду
Увіллють у груди
Невеличкі,
Соковиті
Сливи.

ТАНЦЮЮТЬ ДІВЧАТА

У обідню перерву часу не багато.
Хтось гукнув:
— Що зіваєш, братва!
Біля нашого цеху танцюють дівчата
І гаряча двохранка співа!

Серце рветься з грудей, перепілкою
тенька —
Ну, які з нас, насправді, орли!
Заливалась гармонь...
У спецівках новеньких
Будівельниці колом пливли.

Танцюристів між нами хороших не мало,
Лиш заграй — і не втримають ніг.
Ми дівчатам натруджені руки давали,
Не соромлячись кольору їх.

Та й чому? Їх, їй-право, не личить ховати!
Жарти, Сміх. І дотепні слова...
Біля нашого цеху танцюють дівчата
І гаряча двохранка співа.

РОМАШКИ

Сині, сині, сині
І круті висоти,
В них пташина пісня новий день снує.
Я тобі ромашок принесу з роботи
Й покладу тихенько на вікно твоє.

Білі, білі, білі,
Дрібнолисті квіти,
Понад шляхом тліють фосфором вони.
Знаю, на світанку будеш їм радіти,
В пахошах знайомих ти розвієш сні.

У куцах сміються голосисті пташки
І дощу радіють, що від них побіг.
Жаль, що ти не знаєш,
Хто збира ромашки,
І на підвіконні
Залишає їх.

Микола Панасович

ТАРАНЕНКО

Народився в 1915 році в с. Гурівка, Долинського району, Кіровоградської області, в сім'ї селянина-бідняка.

В 1938 році закінчив Запорізький педагогічний інститут, і залишений у ньому працювати викладачем української літератури.

В 1953 році захистив кандидатську дисертацію.

Виступав з критичними статтями в газетах і журналах «Вітчизна», «Жовтень», в наукових записках.

У 1958 році в Держлітвидаві України вийшла книжка М. Тараненка «Марко Вовчок. Літературний портрет».

З ІСТОРІЇ ЛІТЕРАТУРНОГО ЖИТТЯ НА ЗАПОРІЖЖІ

В далекі часи Запорожжям, як відомо, називалася частина української землі, густо вкритої травами, чагарниками, де знаходили собі притулок втікачі від свавільних панів, де заснована була майже неприступна для татар і турків фортеця — Запорозька Січ. Згадка про Запорожжя збуджувала пізніше в людей почуття гордості за героїчні діла предків у боротьбі проти всіляких ворогів українського народу, викликала найромантичніші уявлення щодо милого України. Відомо також, що на цих тонких струнах патріотичних почуттів українського народу грали, як

хотілось їм, реакційні романтики 20—40-х років XIX ст. і буржуазно-націоналістичні письменники й історики пізнішого часу, вигадавши лженаукову «теорію» про безбуржуазність української нації, раз у раз повертаючи свідомість людей до минулого, як до зразка, мовляв, найдемократичніших суспільних порядків, абсолютної рівності між людьми, ідеалу їх вольності.

Таке козакофільство настільки приїлося в кінці XIX ст., настільки відволікало увагу трудящих мас від першочергових завдань класової боротьби, що один з найвидатніших поборників матеріалістичної революційно-демократичної естетики Павло Грабовський звернувся до письменників з закликом:

Запоріжжя та козацтво
Спать уклалися в журбі...
Інший час, панове-братство,
Інші теми на добі!

Звичайно, Грабовський був не проти історичної тематики, але вимагав від письменників писати про минуле тільки правду. Енергійніше пропагував він сучасну тематику, націлюючи тодішніх письменників на необхідність передусім зв'язуватися з життям, придивлятися до потреб і сподівань експлуатованого своїми й чужими панамі та буржуазією українського народу, вказувати йому єдино вірний шлях здобуття волі і прав—шлях класової революційної боротьби.

Почали ми розмову в такій площині зовсім не для того, щоб заперечити героїчне минуле свого краю і відвернути увагу наших письменників від історичних тем, відбити в них бажання писати про те, що робилося на наших землях кілька століть тому. Та й хто б не назвав такі зусилля безглуздими? Ні! Відвага і мужність наших предків у боротьбі за незалежність вітчизни, героїчні походи запорозького козацтва по Чорному морю і на суші, відтворені в неперевершених до сьогодні за своєю поетичною силою і красою народних думках та історичних піснях, в натхненній поезії Шевченка, майстерних полотнах живопису, не стерлися і не зітруться в пам'яті не лише українського, а й інших народів. Не випадково такою популяр-

ністю користується в нас геніальна картина Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові»: копії цієї картини можна побачити у вестибюлях палаців культури, прекрасно оздоблених робітничих клубах, на вокзалах та інших багатолюдних місцях. Не випадково відчувається у нас великий попит на такі книги, як «Переяславська Рада» Н. Рибака, «Наливайко» і «Хмельницький» Івана Ле, «Гомоніла Україна» П. Панча, «Людолови» З. Тулуб, «Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і чужа молодиця» О. Ільченка та багато інших.

Але, віддаючи належне своїм предкам, наші люди свідомі того, що й вони внесли далеко не менший вклад у справу зміцнення господарсько-економічної могутності і свого краю, і всієї країни, що й вони не менше зробили для оборони Вітчизни від посягань на неї зовнішніх ворогів, для того, щоб швидше танув лід «холодної війни», щоб наші матері, сестри, жінки, діти жили і трудилися спокійно, були впевнені в світлому майбутньому. Потомки запорозьких козаків у ХХ ст. на весь світ прославили Запоріжжя в іншій уже сфері діяльності. От про це й слід передусім пам'ятати, це й мусить складати основу романтики поезії, прози, нарисів радянських письменників, зокрема місцевих.

В свідомості молодшого покоління радянських людей Запоріжжя з його великою підковоподібною греблею постає як символ електрифікації нашої неосяжної країни, як одне з великих, полум'яних, ніколи незгасаючих сердець чорної і кольорової металургії. З почуттям законної гордості на весь могутній голос мають право сказати радянські запоріжці: «Не те тепер Запоріжжя, і Дніпро уже не той». Справді, не «реве та стогне Дніпр широкий», а тихо, спокійно, а відтак і велично несе свої води від одної до іншої греблі, що перетинають його в кількох місцях.

І закономірним є те, що всі, хто вперше буває в Запоріжжі (в тому числі й гості з іноземних країн), шанобливо поглянувши з лівого берега Дніпра на чудовий острів Хортицю і пригадавши зв'язане з ним історичне минуле українського народу, поспішають на Дніпрогес, щоб подивитись на красуню-греблю, оглянути турбінний зал і зал пультів управління станції, помилуватись наслідками героїчних трудових подвигів радянських запорожців. Потім

екскурсанти чи туристи неодмінно бажають якнайшвидше потрапити на «Запоріжсталь», «Дніпроспецсталь», феросплавний, кольорової металургії (алюмінієвий) та інші велетні-заводи, продукція яких відома у всіх кінцях Радянського Союзу, а то й за його межами. Відвідувачів, гостей Запоріжжя, як і корінних жителів, не може не захоплювати й те, що на місці ветхих, сіреньких хаток колишнього села Вознесенки швидко з'являються цілі квартали п'ятиповерхових красивих будинків. Тут, як ніде, видно, як старе поступається перед новим. На очах людей, як у казці, виростає велетенське прекрасне місто-сад. Тому зрозумілим є висловлене Яковом Башем у його романі «Надія» почуття захоплення від тих разючих перетворень, що сталися наслідком допитливості людського розуму і невтомної праці трудівників: «Запоріжжя! На світі багато мальовничих міст, які ще здалеку ваблять до себе і чарують кожного. Але нема більш захоплюючої краси за красу Запоріжжя, де все нове, молоде, наснажене богатырською силою, де, як ніде, зрима й відчутне торжество людського розуму над силами стихії, де труд людини вилився в чарівні барви і зазвучав поезією».

Близько до серця прийняли ми ці слова—вони нам дорогі, милі, хоч і сказані про довоєнне місто.

Чому стали можливими такі зміни в географії, житті Запорізького краю? Звідки бере початок нова слава його історія? Відповідь на ці запитання може бути тільки одна: поява індустріального Запоріжжя нерозривно зв'язана з приходом нової ери в історії людства, що її сповістили всьому світові гарматні постріли легендарної «Авро-ри», з геніальними ленінськими планами електрифікації молодій країні. Запоріжжя є чи не найпереконливішою ілюстрацією до того, що дала нашому народові Жовтнева революція і Радянська влада.

Коли проходиш красивими широкими вулицями і проспектами нового Запоріжжя, коли задумуєшся над першопричиною блискавичного перетворення повітового містечка Олександрівська у велике індустріальне місто, а облястї—в один з наймогутніших економічних районів України, то приходиш до висновку: не було б усього цього, якби в огні атак і боротьби 1917 року не здобули ми перемогу над світом тьми—царизмом, буржуазією і поміщика-

ми, якби не написав народ на своєму прапорі слова В. І. Леніна: «Комунізм—це Радянська влада плюс електрифікація всієї країни». Тільки завдяки залізній волі Комуністичної партії стало можливим те, що нашу країну «непереможно і невпинно веде в Комуни Дніпрельстан», як писав улюблений наш поет Володимир Сосюра.

І все ж... Мусимо з прикрістю констатувати, що славна з давніх - давен запорізька земля в силу історичних обставин у минулому (південна частина України, зокрема запорізькі землі, почала заселятись пізніше інших, вона зазнала відчутніших ударів з боку татар і турків під час безперервних набігів і спустошувальних війн), наслідком гнобительської національної політики російського самодержавства не мала змоги до Жовтня виростити ні одного видатного письменника або вченого. Запорізький край податний був можливості прославити себе в галузі дубавленої культури, зокрема художньої літератури. Ми не можемо, на жаль, назвати ні одного з українських письменників-класиків своїм земляком у вузькому розумінні цього слова, бо всі вони походили з Полтавщини, Харківщини, Київщини, Поділля, Галичини та інших місць. Народних талантів тут, як і в інших місцевостях, було немало, але вони більш, ніж будь-де до Жовтня, гинули, не розквітнувши, не знайшовши дороги в літературу. Це й їх мав на увазі П. Грабовський, коли писав у статті «Невідомі творці»: «вони гинуть, за небагацькими випадками, у потворній прірві безвідрадних обставин, не маючи куди ткнути, не потрапивши на щасливий шлях природного призначення... Скільки таким робом сил знівечено на колючому лану письменства українського, дякуючи гірким умовам нашого національного життя і суспільства, скільки в початковій зароді спинилося!»¹⁾

Низька культура краю не давала можливостей для виявлення і розвитку талантів. Мізерна кількість середніх навчальних закладів, відсутність поблизу інститутів, університетів давалася знаки на кожному кроці. А відомо з історії, що виняткову роль у культурному та літературному житті відігравали вищі навчальні заклади, зокрема університети. Відкриття, наприклад, Харківського

¹⁾ П. А. Грабовський, Про літературу, Держлітвидав, К., 1954.

університету в 1805 році набагато сприяло розвиткові літератури і журналістики на Україні. Відомо, що поживалення розвитку української культури й літератури в ХІХ ст. зв'язане з відкриттям Київського університету. Та хіба це не зрозуміло без доказів, прикладів?

Одне слово, у нас не було своїх, місцевих письменників. Можна пишатися хіба з того, що по запорізькій землі ходили такі велетні світової літератури, як Шевченко і Пушкін, що десь недалеко (у Катеринославі) певний час жив і працював Іван Манжура, що в 20-х роках нашого віку в Запоріжжі виступали перед робітниками та інтелігенцією Горький¹⁾ і Маяковський. Можна, нарешті, пишатися з того, що Запорозька Січ і Хортиця раз у раз були об'єктом зображення в творах багатьох дожовтневих письменників.

Тільки після Великої Жовтневої соціалістичної революції в зв'язку з бурхливим розвитком економіки Запорізького краю на базі первенця п'ятирічок Дніпровської гідроелектростанції ім. В. І. Леніна і обладнаних найновішою технікою заводів-гігантів почала у нас швидко розвиватися культура і література. До світла Дніпрогесу тяглися сотні тисяч людей, включаючись в активне господарське і культурне будівництво. Дніпрогес, образно кажучи, освітив дорогу робітничо-селянській молоді не тільки до ближчих середніх і вищих навчальних закладів, а й до вузів, зокрема, університетів Києва, Харкова, навіть Москви і Ленінграда. Мабуть, і усвідомленням великого значення саме цієї споруди в справі культурної революції краю, республіки керувався наш поет Петро Ребро, коли з таким захопленням писав:

Знову про тебе моє перше слово...
Ні, я не змовчу, коли в далині
Бачу ясні, золоті, малинові
Грона зірок — запорізькі вогні!
Щогли дроти понесли над ланами...
Сяй, Дніпрогесе, ясніш з кожним днем!

¹⁾ Про теплі зустрічі запоріжців з М. Горьким розповідає Яків Баш у своїх спогадах «Горький на Дніпрельстані» (Яків Баш, Твори, Держлітвидав, К., 1959, стор. 456—453).

Нами омріяний, створений нами,
Світиш ти нашого серця вогнем!
Зорі проміняться, грають, іскряться...
Гордо стоїть над Дніпром молодим
Пам'ятник Леніну, пам'ятник Праці,
Пам'ятник

нашим Рукам Золотим!

Організація поліграфічної бази і видання на її основі газети «Красное Запорожье» (з 1929 року вона стала виходити українською мовою під назвою «Червоне Запоріжжя») та заводських багатотиражок, заснування в Запоріжжі постійного професійного державного театру, успішні виступи талановитого театрального колективу ім. М. Заньковецької, відкриття кількох інститутів (педагогічного і машинобудівного в Запоріжжі, педагогічного та електрифікації і механізації сільського господарства в Мелітополі, учительських у Бердянську і Гуляй-Полі), помітне розширення мережі спеціальних середніх навчальних закладів,—все це значною мірою сприяло швидкому зростанню культури і, безумовно, створило передумови для розвитку літератури.

Історія виникнення літературного життя на Запоріжжі, етапи його розвитку і зростання вимагають спеціального ґрунтовного дослідження. Необхідно старанно зібрати і систематизувати розпорошені всюди матеріали, мати, можливо, спогади живих свідків його, щоб дати наукове обґрунтування всім зв'язаним з зародженням і розвитком літератури подіям. Ми не ставимо перед собою такого завдання, та в одній невеликій статті цього зробити при всьому бажанні й неможливо. Звернемо увагу тільки на окремі найважливіші питання.

Певні, хоч і не цілком виразні, ознаки літературного життя зустрічаємо уже в 20-х роках. Один з перших літературних гуртків заснований був у 1928 році при Запорізькій індустріально-технічній профшколі. Характерно, що він тримав зв'язки з О. М. Горьким, надсилав йому свою дссить слабку ще продукцію. Не дивно, що Горький піддав її різкій критиці¹⁾. Вперше про цей гурток згадує в

¹⁾ М. Горький, Собр. соч., т. 30, Гослитиздат, М., 1955, стор. 116

своїй статті «Літературная жизнь Запорожья» Василь Лісняк¹⁾).

В кінці 20-х—на початку 30-х років виникає дніпробудівська літературна група навколо редакції газети «Пролетар Дніпробуду», з якої вийшли такі відомі тепер талановиті письменники, як Микола Нагнибіда і Яків Баш. Вони працювали на будівництві Дніпрогесу і робили одночасно перші кроки в літературі.

Як початкуючий поет з середовища робітничої молоді, М. Нагнибіда друкувався в журналі «Літературний призов», а в 1932 р. видав першу збірку віршів «Дніпровська весна», в якій оспівав Дніпрельстан, кипучу творчу діяльність радянських людей. В 1937 році виходить його збірка «Дніпроград». До змалювання пафосу будівництва першої гідроелектростанції на Дніпрі він повертається неодноразово і в пізніших своїх творах.

Яків Баш працював у редакції газети «Пролетар Дніпробуду» з 1931 року, пізніше був керівником дніпробудівської літгрупи. Його повість «Сила» (1934) присвячена темі будівництва Дніпрогесу. В післявоєнні роки Я. Баш написав роман «Гарячі почуття» (1947), в якому відобразив пафос натхненної творчої праці будівників Дніпрогесу, п'єсу «Дніпрові зорі» (1952), показавши в ній самовіддану працю радянських людей на відбудові зруйнованої гітлерівськими військами гідроелектростанції ім. В. І. Леніна. Останній його роман «Надія» теж побудований на життєвому матеріалі Запоріжжя.

В 30-х роках число літературних гуртків набагато збільшилось. Вони існували при інститутах, технікумах, навіть в окремих масових середніх школах. Помітне місце серед них займав літературний гурток Запорізького педінституту, де мовно-літературний факультет, об'єднавши в 1935 році студентів кількох педвузів (Криворізького, Мелітопольського, Херсонського, Новомосковського), був досить міцним. В стінах інституту виховалось чимало здібних літераторів. Багато з них, мабуть, загинуло в час Великої Вітчизняної війни, а решта роз'їхалась по всіх усядах. Окремі з колишніх гуртківців Запорізького педінституту нині активно виступають в українській літературі:

¹⁾ Газета «Сталинское племя», № 5, 8.I 1958 р.

своїй статті «Літературная жизнь Запорожья» Василь Лісняк¹⁾).

В кінці 20-х—на початку 30-х років виникає дніпробудівська літературна група навколо редакції газети «Пролетар Дніпробуду», з якої вийшли такі відомі тепер талановиті письменники, як Микола Нагнибіда і Яків Баш. Вони працювали на будівництві Дніпрогесу і робили одночасно перші кроки в літературі.

Як початкуючий поет з середовища робітничої молоді, М. Нагнибіда друкувався в журналі «Літературний призов», а в 1932 р. видав першу збірку віршів «Дніпровська весна», в якій оспівав Дніпрельстан, кипучу творчу діяльність радянських людей. В 1937 році виходить його збірка «Дніпроград». До змалювання пафосу будівництва першої гідроелектростанції на Дніпрі він повертається неодноразово і в пізніших своїх творах.

Яків Баш працював у редакції газети «Пролетар Дніпробуду» з 1931 року, пізніше був керівником дніпробудівської літгрупи. Його повість «Сила» (1934) присвячена темі будівництва Дніпрогесу. В післявоєнні роки Я. Баш написав роман «Гарячі почуття» (1947), в якому відобразив пафос натхненної творчої праці будівників Дніпрогесу, п'єсу «Дніпрові зорі» (1952), показавши в ній самовіддану працю радянських людей на відбудові зруйнованої гітлерівськими військами гідроелектростанції ім. В. І. Леніна. Останній його роман «Надія» теж побудований на життєвому матеріалі Запоріжжя.

В 30-х роках число літературних гуртків набагато збільшилось. Вони існували при інститутах, технікумах, навіть в окремих масових середніх школах. Помітне місце серед них займав літературний гурток Запорізького педінституту, де мовно-літературний факультет, об'єднавши в 1935 році студентів кількох педвузів (Криворізького, Мелітопольського, Херсонського, Новомосковського), був досить міцним. В стінах інституту виховалось чимало здібних літераторів. Багато з них, мабуть, загинуло в час Великої Вітчизняної війни, а решта роз'їхалась по всіх усядах. Окремі з колишніх гуртківців Запорізького педінституту нині активно виступають в українській літературі:

¹⁾ Газета «Сталинское племя», № 5, 8.І 1958 р.

заводів, фабрик, в театрі, в залі міськради, в педінституті—всюди робітники, інтелігенція, студенти з захопленням слухали живе слово своїх улюблених письменників В. Сосяри, І. Микитенка, Івана Ле, О. Новікова-Прибоя, О. Суркова, О. Жарова та інших.

Велика Вітчизняна війна (1941 — 1945 рр.) надовго перервала добрі починання. Тому-то навіть в перші післявоєнні роки література нашого краю продовжувала перебувати в ембріональному стані. Та хоч цей період і дещо затягнувся, сьогодні можна з задоволенням сказати, що література на Запоріжжі не тільки народилася, а й розвивається, зростає. Про це свідчать ті великі зрушення, які сталися за останнє десятиліття.

Існування в місті й області окремих, розрізнених літературних гуртків не давало можливості зрушити справу літературного розвою з місця. Треба було організувати всі розпорошені сили в один колектив. Цю благородну місію взяли на себе працівники редакції обласної газети «Червоне Запоріжжя» (редактор М. Черевко). Їх підтримали окремі співробітники газети «Запорожская правда». Найініціативнішими тут виявилися М. Золотіхін, М. Печерський, Ю. Сагайдак і інші.

Перша спроба організувати багатьох початківців, які перебували в різних літературних гуртках, в окрему письменницьку групу, припадає на лютий 1948 року. Щотижня при редакції газети «Червоне Запоріжжя» відбувались заняття письменників-початківців. Вони проводилися в п'ятницю і одержали назву «літературних п'ятниць». Число учасників «літературних п'ятниць» швидко зросло. Незабаром ота маленька ініціативна група молодих письменників перетворилася в літературне об'єднання. В нього увійшли початківці літературних гуртків Запоріжжя (в тому числі й тресту «Запоріжбуд», Запорізького педінституту та інші), Мелітополя, Бердянська, Великого Токмака, Верхньої Хортиці, а також окремі початківці, які проживають в різних селах області. Одним з перших керівників літературного об'єднання був Юрій Сагайдак.

Значно пожвавилась робота Запорізького обласного літературного об'єднання в середині 50-х років. Головою його був обраний поет Василь Лісняк (1952). Ще до приходу на роботу в Запоріжжя він мав уже надруковану

збірку віршів «Степові пісні» («Радянський письменник», 1949). Згодом у тому ж видавництві вийшли ще дві його збірки поезій: «Люблю село» (1955) і «Широкі простори» (1957), в яких він схвильовано розповідає про життя колгоспного села, його трудівників, ніжно і зворушливо передає інтимні почуття свого ліричного героя. Поезія уявляється письменникові, як «чесне поле бою», а його душа «в тім бою живе». Не випадково серед багатьох радянських поетів, представлених в «Антології української поезії», ми зустрічаємо й ім'я Василя Лісняка. Там надруковано три кращі його вірші¹⁾.

В цей же час повернувся в Запоріжжя з Радянської Армії вихованець Запорізького педінституту — талановитий молодий поет Петро Ребро. У 1955 р. з'явилася перша збірка його поезій «Заспів». І хоч не все в ній задовольняло читача, та відчувалося, що потенціальні можливості автора великі. Добре відчуття пульсу нашого життя, нахил до оригінального поетичного мислення, різноманітність тематики, ритміки, строфіки—все це не могло не приваблювати читачів. Характерно, що вже в першій збірці поет виявив схильність до дитячої літератури («Першокласниця», «Проблема», «Майбутні інженери»). Петро Ребро активно виступав у періодичній пресі, готував до друку нову збірку віршів і, безперечно, дав добрий приклад іншим запорізьким письменникам. За останні кілька років він видав п'ять збірок своїх поезій («Вітер з Дніпра», 1957; «Сонечко», 1958; «Чому заєць косоокий», 1958; «Проти шерсті», 1958; «Найсмачніші огірки», 1959), книгу нарисів про закордон «У сусідів по планеті» (1960) і написав у співавторстві з В. Захаровим п'єсу «Любов сильних» (1958), яка з успіхом йшла у Запорізькому театрі ім. Щорса. Відрадно й те, що і в тематичному і в жанровому відношенні «фронт його роботи», виражаючись мовою будівельників, досить широкий і що на багатьох ділянках цього «фронту» молодий письменник здобуває перемоги. Успішно виступає він в галузі дитячої літератури.

Значний письменницький досвід мала і Ольга Джигур-

¹⁾ Антологія української поезії в 4-х томах, т. 4, Держлітвидав, К., 1957, стор. 363—364.

да—російська письменниця. В 1948 році з'явилися в Крим-видаві її перші твори «Теплоход «Кахетия» і «Подземный госпиталь». Книга, в якій воєнно-морський лікар (учасник оборони Миколаєва, Севастополя, Кавказу) розповідає про героїчну працю медичних працівників Радянської Армії в 1941—1945 рр., стала популярною. Друге її видання (1950) теж розійшлося швидко, і тому виникла потреба в третьому виданні (Крымиздат, 1958). За цей час надруковані нею уривки і з інших прозових творів.

Працездатність Ольги Джигурди не могла не позначитись на активізації запорізьких письменників-прозаїків. Та вона й до цього часу залишається серед них провідним письменником.

Хто не знає, що від заспівувача залежить те, як активно і енергійно підхопить взвод чи рота солдат маршеву пісню. У нас же заспівувачі виявились такими, що письменницька «рота» дружно підтримала їх. Одна за одною почали з'являтися книжки запорізьких письменників. У 1956 році видав першу збірку своїх поезій «Запоріжжя—славен край» Василь Маремпольський. В тому ж році виходить і перша книга віршів Михайла Ласкова «Родные огни» (Запорізький облвидав), а в 1959 році він видав збірку віршів для дітей «Ручеек».

В останні роки життя набагато активізував свою літературну діяльність талановитий російський поет Микола Євдокимов (народився 1905 року в Сталінградській області). Високохудожні його вірші друкувалися на сторінках всесоюзних і республіканських журналів, газет і альманахів. Перша збірка його поезій «Рабочий полдень» з'явилася у видавництві «Радянський письменник» 1958 року, а через рік вийшла й друга книга його віршів «Главные люди» (Запорізьке книжково-газетне видавництво, 1959). Головними людьми поет називає робітників, які створюють матеріальні цінності соціалістичної Вітчизни, втілюють «в дело директивы и дерзкие планы ума». Вони уявляються поетові, як «класс, боевой и умелый, создающий станки, возводящий дома». М. Євдокимов більше, ніж будь-хто з місцевих поетів, звертається до робітничої тематики, але йому не чужа й інтимна та пейзажна лірика. Працюючи в тресті «Запоріжбуд», він добре знав життя будівельників, з особливим умінням і теплотою розповідав

про їх трудові будні, відпочинок. Поет щиро задоволений з того, що «даже в танцах крановщицы все равно на высоте» («В колонне строителей»). Майстерно поєднано у вірші «Крановщица» поезію натхненної праці каменяра з поезією кохання:

Ступень за ступеню и сам я расту,
Встаю над звонками трамваев.
Я рвусь, я стремлюсь за тобой в высоту.
Руками дома поднимаю.

Ложится на город вечерняя тишь,
Зеленый и ласковый вечер.
Не здесь ли, над уровнем башен и крыш,
С тобой мы назначили встречу?..

Ликуйте, летите в простор золотой,
Веселые ласточки-птицы.
Я слово сдержал—поравнялся с тобой,
Звезда ты моя, крановщица.

Невблаганна передчасна смерть не дала цьому скромному, закоханому в життя, в рідну російську пісню художникові слова продовжити так добре розпочату справу служіння своєму народові.

Вийшла в світ і перша збірка поетичних творів Сергія Овчаренка «Ластівка» (Запоріжжя, 1957). Плодотворно працює прозаїк Олексій Огульчанський. Він порадував читачів трьома книгами краєзнавчого характеру: «Записки краєзнавця» («Молодь», 1955), «Юні слідопити» («Радянська школа», 1958) і «Вітрів Кут» («Молодь», 1959).

В Запорізькому книжково-газетному видавництві з'явилася перша збірка оповідань і новел Віктора Черевкова «Это было весной» (1959). До неї увійшло сім оповідань на різноманітні теми: тут і події періоду Великої Вітчизняної війни і життя, праця та побут радянських людей, особливо молоді, в післявоєнні роки. Оповідання і новели Черевкова викликають інтерес у читача правдивістю зображуваних подій і явищ дійсності, простотою і природністю розповіді, умінням створювати пейзажні малюнки, виразністю образів.

Запорізьке обласне літературне об'єднання, керуючись у своїй діяльності настановами Комуністичної партії, партійним документом «За тісний зв'язок літератури і мистецтва з життям народу», провело значну роботу по вихованню письменницьких кадрів, по залученню до літературної талановитої молоді. Нині твори початкуючих письменників друкуються в обласній, республіканській і союзній пресі (газетах, журналах). Активізації і консолідації літературних сил, виявленню обдарованої молоді Запорізького краю набагато сприяли «Літературні сторінки» і сторінки «Запорізького перцю», які відводилися і відводяться регулярно в обласній газеті. Чимало творів молодих друкує газета «Комсомолец Запоріжжя».

Виняткову роль у згуртуванні початківців відіграв і літературно-художній альманах «Вогні Запоріжжя», перша книга якого упорядкована і видана в 1955 році літературним об'єднанням і письменниками Запоріжжя при допомозі відомого українського поета Миколи Нагнибиди. В невеликій передмові до нього редколегія писала: «Альманах ставить своїм завданням дальше об'єднання і творчу активізацію літературних сил області. Вже в цій книзі беруть участь не лише автори Запоріжжя, але й автори районів області... Надалі наш актив ще більше буде зростання, висока вимогливість до ідейного і художнього рівня творів—таке основне завдання літературного об'єднання і альманаха «Вогні Запоріжжя».

Справді, вихід у світ другої книги альманаха «Вогні Запоріжжя» (1957) підтвердив вірність припущення редколегії. До речі, ця книга самостійно підготовлена силами запорізьких письменників. Якщо в першій книзі альманаха було вміщено твори 30 авторів, то в другій книзі їх нараховувалось 53. Та справа не лише в кількісному складі авторів збірника, а й в якості дібраного в ньому літературного матеріалу. Помітно зріс ідейний і художній рівень поетичних і прозових творів багатьох авторів, які друкувалися в першому номері альманаха. Про що б не писали поети, прозаїки, всюди, на кожному кроці відчувається, що вони виховані Комуністичною партією, яка є «народу сумління і розум..., народу могутні крила..., наро-

ду гарячеє серце!» (Петро Ребро, «Слався, Компартіє, рідна моя!»), що Великий Жовтень відкрив їм дорогу до щастя, розв'язав руки для здійснення небачених трудових подвигів, став найкращим взірцем для штурму будь-яких фортець. І не можна не висловити задоволення з приводу такого вдалого узагальнення, яким закінчується вірш Олексія Лаптура (робітника заводу «Дніпроспецсталь») «Проміння Жовтня»:

Наш час є час великого творіння,
Для штурму нам немало є фортець.
Хай буде Жовтня золоте проміння
Для нас у всякій штурмі за взірці!

Нашим письменникам, особливо поетам, властиві почуття закоханості в свій рідний край, в Запоріжжя—місто електрики, чавуну, сталі.

Не можемо в цьому зв'язку обійти прекрасного нарису М. Горького «По Союзу Советов» (з серії його нарисів і оповідань), в якому він розповідає про свої враження і викликані в його душі і серці почуття після відвідання Дніпробуду в 1928 р.

«Стиснутый с обоих берегов железными плотинами,— писал Горький, —бушует Днепр, но сердитый плеск его волн о железо и камень не слышен в скрежете сверл, в ударах молотов по гулкому железу, в криках рабочих, в этом мощном звуковом «сырье». Мне кажется, что люди скоро уже разложат это разнозвучное сырье на ноты, гармонируют его, создадут героические симфонии. Стальные жала сверл впадают в камень, наполняя воздух странно сухим шумом, издали этот шум звучит, точно одновременное пение множества басовых струн виолончели»¹⁾.

Як бачимо, великий пролетарський письменник не лише сприйняв будівельні роботи з їх грандіозністю і ритмічністю як величну музику, а й поставив по суті завдання перед творчою інтелігенцією — втілити все це в пісні, симфонії. Зрозуміло, що передусім місцеві композитори, письменники повинні прикласти багато зусиль, щоб з честю виконати поставлене Горьким «завдання», бо ж вони на місці,

¹⁾ М. Горький, Собр. соч., т. 17, Госполитиздат, М., 1952, стор. 184—185.

щодня чують «разнозвучное сырьє» заводів, будов. Та повернемось до основної розмови.

Друга книга альманаха «Вогні Запоріжжя» характеризується жанровою різноманітністю: в ній вміщено більше, ніж в першій, поем, байок, з'явилися окремі відділи— «Сатира і гумор», «Для дітей», «Критика та бібліографія». Переважна більшість авторів надрукованих в альманасі творів—нові. Це люди найрізноманітніших професій, різного віку, є й пенсіонери.

Не будемо говорити про твори згадуваних уже письменників, які мають немалий досвід творчої роботи. Але не можна обійти літературну молодь (поняття «молодь», зрозуміло, відносно, бо, як уже було сказано, серед авторів альманаху зустрічаємо людей різного віку). З тих, які вперше виступили на сторінках альманаху, а також на «Літературних сторінках» «Запорізької правди», звертають на себе увагу багатообіцяючі поети Олексій Лаптур, Віталій Шмиголь, Олександр Стешенко, Анатолій Солонський, Юрій Батутін та інші. З них О. Лаптур видав уже першу книжку своїх поезій «Щасливо живу» (Запорізьке книжково-газетне видавництво, 1960). З інтересом читаються і оповідання та нариси Володимира Войтенка («Софрон Анисимович»), Павла Ловецького («Дідусева казка»), Антона Бега («Випадкова зустріч»), Андрія Ключенка («В стране горных орлов»), Любові Кирилової («Вибух») та інших.

Літературне об'єднання підготувало до Декади збірник творів запорізьких письменників, який і виходить оце в світ. Слід відзначити, що з 1959 року в Запоріжжі засновано книжково-газетне видавництво. Воно відіграє значну роль в розгортанні й активізації роботи літературних сил міста і області. Вже в 1959—1960 роках ним видано більше 50 книг і брошур, частина з яких названа вище.

Не можна не вітати цікаво задуману видавництвом серію нарисів про людей натхненної праці промислових підприємств і колгоспних ланів Запоріжжя і Запорізької області. Перші з них уже вийшли в світ: нарис Альберта Путінцева «Христофор Саламбаш» (1960) про Почесного металурга країни, керівника бригади ковалів Запорізького заводу «Дніпроспецсталь» Х. М. Саламбаша; нарис Любові Кирилової «Щира душа» (1960) — про знатного ко-

тельника Запорізького електровозоремонтного заводу, Героя Соціалістичної Праці І. С. Шевельова; нарис Василя Пальохи «Степовий богатир» (1960)—про знатного механізатора колгоспу імені ХХІ з'їзду КПРС, Великотокмацького району, Героя Соціалістичної Праці М. І. Скворка.

Запорізьке літературне об'єднання поповнилося ще одним обдарованим російським поетом: до нас прибув член Спілки письменників Іван Кашпуров—автор трьох книжок поезій. Остання з них видана Запорізьким книжково-газетним видавництвом у 1959 році («Родины почетный сталевар»). Це теж нарис, але в поетичній формі (нарис-поема), про знатного сталевара електрометалургійного заводу «Дніпроспецсталь», Героя Соціалістичної Праці М. Я. Бойка. Проте автор не обмежується розповіддю про одну людину, а робить інколи узагальнення, розуміючи, що тільки колективна праця сталеварів може забезпечити успішне виконання завдань, поставлених перед ними ХХІ з'їздом КПРС. В книжці І. Кашпура оспівані, отже, «правофланговые страны»—сталевари, їх «влюбленность в поиски и труд» на благо Батьківщини, народу.

Тепер літературне об'єднання нараховує в своєму складі чотири члени Спілки письменників.

Все, про що до цього йшла мова, не могло не позначитись позитивно й на роботі окремих літературних гуртків. Пожвавила свою діяльність, наприклад, літературна студія Запорізького педінституту, якою керують члени кафедри української літератури (з 1949 по 1952 рр. керував студією доцент І. І. Стебун). В 1957 році, до 40-річчя Жовтня, в інституті було впорядковано першу рукописну книгу альманаху «Юність» (керівник—кандидат філологічних наук С. К. Бисикало). Друга рукописна книга альманаху «Юність» вийшла в 1959 році (керівник—кандидат філологічних наук М. Т. Чемерисов).

Отже, творчий доробок членів Запорізького літературного об'єднання настільки зріс, набрав таких форм, що можна сміливо сказати: у нас є вже своя література, як складова і невід'ємна частина всієї великої української радянської літератури, у нас є свої письменники (поети, прозаїки, драматурги, критики). Правда, один з провідних місцевих поетів напівжартома сказав, що «Запоріжжя— дуже славен край, тільки не поетами». Мабуть, ніхто з

нас не став би заперечувати проти такої думки, якби вона висловлена була і всерйоз. Але це не означає, що ми повинні закривати очі на значні успіхи запорізьких письменників, не визнавати існування літератури на Запоріжжі.

Сподіваємось, що маючи великі резерви для зростання, письменницька організація Запоріжжя буде швидко поповнюватися новими, свіжими, молодими силами, що вона буде міцніти, удосконалювати художню майстерність творів. Можливо, на устах наших читачів з'явиться іронічна посмішка, коли вони прочитають статтю, особливо ж її висновки. Можливо, вони подумують: чи не дивився автор на описувані події через збільшувальне скло, чи не перехвалив він запорізьких письменників, керуючись почуттями місцевого, так би мовити, патріотизму? Що ж... Нам, справді, не є чужими такі почуття, хоч, здається, згадувані основні події літературного життя висвітлені об'єктивно. Саме тому вище з прикрістю відзначалося, що до 1917 року на Запоріжжі не засвідчено ознак літературного життя. І як не радіти з того, що тепер на запорізьких заводах, в робітничих клубах, гуртожитках і інших місцях виступають з читанням своїх творів не лише приїжджі, але й місцеві письменники, що в Запоріжжі видаються збірки поезій, альманахи, наукові записки, збірники кращих творів!

Що ж до якості літературної продукції, то ми далекі від думки, що вся вона повністю задовольняє потреби радянського читача, який ступив на поріг комунізму. Навпаки, наші письменники добре усвідомлюють, що духовні запити трудящих незмірно зростають і будуть зростати, що художній рівень їх творів мусить бути набагато вищим. І їх уже самих не все задовольняє з того, що побачило світ. Чимало творів, надрукованих у газетах, альманахах, навіть збірниках, зарані скажемо, не витримують іспиту часом і будуть відсіяні згодом самим життям. Та воно, мабуть, і природно: адже, як гласить народна мудрість, де зерно, там і полова. Перед літературним об'єднанням стоять великої ваги завдання. І, щоб з честю їх виконати, запорізькі поети, прозаїки, драматурги мають шляхом наполегливої праці досягти такого ідейно-художнього рівня своєї продукції, щоб читачеві попадало значно більше добірного «зерна» і зовсім-зовсім мало «полови».

Каштани в Запоріжжі не одразу виростають великими й кучерявими. Пройде багато років, поки вони стануть предметом загальної уваги й захоплення. Отак і література Запорізького краю. Не один десяток років потрібний, щоб вона розвинулася, зміцніла, щоб про неї, бодай про окремих її представників, широко заговорили, щоб її визнали за межами області. Але відрадно те, що молоде дерево літературного Запоріжжя прийнялося, або, як кажуть садівники, прижилося, почало добре рости й розвиватися. Хочеться вірити, що в майбутньому воно виросте настільки, що стане окрасою не лише Запорізького краю, а й всієї України.

З М І С Т

М. Д. ГАЙДАБУРА — Анатолій Железняков. З повісті «Відданість»	5
О. П. ДЖИГУРДА — Их было восемнадцать. Из записок военно-морского врача	12
В. А. ЛІСНЯК — Це не казка. Прояснююся, небо! Осінь. Вірші.	23
П. П. РЕБРО. — Ода Запоріжжю. Родичі сонця. Спасибі, доле, що нам судила. Старий сталевар. Ранок у місті. Мій земля. Тополі. Ні, ти не знаєш добре України. Вірші	28
И. В. КАШПУРОВ — Город спит. Хортица. Осенняя баллада. Картошка. Стихи.	34
Н. М. ЕВДОКИМОВ — Подсолнух. Зима на Днепре. Степная синева. Перед утром. Стрижи. Уборка винограда. Когда просыпается гром. Стихи.	39
А. Я. ОГУЛЬЧАНСКИЙ — Тайна Сухой баяки. Из повести	45
В. Д. ЧЕРЕВКОВ — Птица. Рассказ.	61
М. Р. ЛАСКОВ — Заводской пейзаж. В этом доме счастье поселится. Каменотес. Первая гроза. Стихи.	70
В. Ф. МАРЕМПОЛЬСЬКИЙ — Сталь і хліб. Славна доля у тебе. Чернігівські бори. Вірші.	74
С. К. БИСИКАЛО — Одування. Новела.	78
А. Г. ПУТИНЦЕВ — Первая неделя. Рассказ.	85
О. І. ЛАПТУР — Сучасна балада. Ластівки літають низько-низько. Дощ. Вірші.	93
С. І. ОВЧАРЕНКО — Сади над Дніпром яблуневі. Тарасові думи. Вірші.	96
В. К. ВОИТЕНКО — Товариші хлопчики. З повісті.	99
В. М. ГОРШКОВСЬКИЙ — Хай цвіте щастя. Оповідання.	108
О. Г. ДАШЕВСЬКИЙ — Добра вода. Оповідання.	115
В. И. УМАНСКИЙ — Дом отдыха «Колхозник». Стихи.	122
Ю. А. БАТУТИН — Приднепровская сторона. Сын. Стихи.	125
Л. С. КИРИЛОВА — Пісня. Оповідання.	127
І. Я. НАУМЕНКО — Музична трагедія. Гумореска.	134
В. П. ШМИГОЛЬ. — Жоржик хоче быть помітним. Мамі райли. Сатира та гумор.	137
В. П. В'ЯЛИЙ — Цвітуть сади. Буду машиністом. Качине горе. Вірші для дітей.	140
О. Г. СТЕШЕНКО — Сливи. Танцюють дівчата. Ромашки. Вірші.	142
М. П. ТАРАНЕНКО — З історії літературного життя на Запоріжжі. Критичний огляд.	145

Упорядники
Василь Лісняк, Петро Ребро
ЗАПОРІЖЖЯ ЛІТЕРАТУРНЕ

Редактор П. Ребро. Художник Г. Нестеренко. Худож.-техн. редактор Р. Пахолюк.
Коректор Г. Савченко.

Здано на виробництво 4.VII 1960 р. Підписано до друку 13.X 1960 р. Формат 60x84^{1/20}. Друк. арк. 5.125. Ум.-друк. арк. 4.664. Обл.-вид. арк. 7.5: БЕ 05385
Зам. № 7931. Тираж 10000. Ціна 2 крб. 60 коп. (З 1.І 1961 р. — 26 коп.).
Запорізька обласна друкарня «Комунар» обласного управління культури,
м. Запоріжжя, вул. Ілліча, 24.

